

ŽENSKA IMENA NOVOG SADA

ŽENSKA IMENA NOVOG SADA

VODIČ ZA LJUBITELJE ALTERNATIVNIH TURA

Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja

Drugo, dopunjeno i izmenjeno izdanje

Novi Sad, 2024.

Zahvaljujemo Đorđu Srbuloviću, Dušanki Marković, Ivani Markovljević, Agneš Kartag Odri i Vesni Stanulov za dragocene sugestije koje smo dobile tokom istraživanja i konačnog odabira informacija. Zahvalnost dugujemo i Mirku Dimiću (Biblioteka Matice srpske), Ivani Koči (Pozorišni muzej Vojvodine), Mariji Đurićanin (Istorijski arhiv Grada Novog Sada), Ivani Jovanović Gudurić (Muzej Grada Novog Sada), Aleksandri Jovanović (Rukopisno odeljenje Matice srpske), Milkici Popović i Dejanu Bolorinu (Muzej Vojvodine) za kolegijalnost i trud u vezi sa odabirom muzejske i arhivske građe.

SADRŽAJ

Gordana Stojaković <i>O znamenitim Novosađankama</i>	8
Svetlana Kresoja <i>Gde su živele i umrle znamenite Novosađanke</i>	10
Prolog 1748–1945.	12
Judita Horović	14
Ljubica Obrenović	18
Marija Trandafil.....	22
Dafina (Nana) Natošević	26
Katarina Popović Midžina.....	30
Savka Subotić.....	34
Sofija Vujić	40
Milica (Milka) Marković	42
Milica i Anka Ninković.....	48
Adel Nemešanji	54
Mileva Simić	58
Milica Tomić	62
Jelica Belović Bernadžikovska	68
Vida Vulko Varađanin	74
Eržika Mičatek.....	78
Olga Krno	82
Mileva Marić Ajnštajn	86
Darinka Grujić.....	90
Jelena Kon.....	94
Dr Ketrin Mekfejl	98
Anica Savić Rebac.....	102
Dr Nada Micić Pakvor	106
Eržebet Berček	110
Dr Ana Cimer	114
Sonja Marinković	118
Livija (Lilika) Bem	122
Grozda Gajšin	126
Vera Pavlović.....	128
Klara Feješ.....	132
Judita Šalgo	134

Predgovor drugom dopunjenom i izmenjenom izdanju

Knjiga *Ženska imena Novog Sada – Vodič za ljubitelje alternativnih tura* (2014) na srpskom, engleskom i ruskom jeziku naišla je na interesovanje kako domaće, tako i inostrane publike koja je bila u prilici da sazna ponešto o istorijskom i kulturnom razvoju Novog Sada, posredstvom priča o ženama koje su doprinele društvenom razvoju grada delujući na planu obrazovanja, umetnosti, filantropije, trgovine, izdavaštva, politike, nauke i borbe za ženska prava u periodu od kraja 18. do prvih decenija 20. veka.

Drugo dopunjeno i izmenjeno izdanje knjige *Ženska imena Novog Sada – Vodič za ljubitelje alternativnih tura* donosi, kako nove podatke o životu i radu pojedinih znamenitih Novosađanki, uz tri nove biografije (Katarine Popović Midžine, Vide Vulko Varađanin i Olge Krno), tako i podatke o prebivalištima i boravištima znamenitih žena o kojima postoje novi ili različiti podaci. Nadamo se da će knjiga poslužiti kao podloga za buduće projekte koji bi podrazumevali da ulice dobiju: Judita Horovic, Ljubica Obrenović, Katarina Popović Midžina, Eržika Mičatek (Kisač), Olga Krno, Jelica Belović Bernadžikovska, Vida Vulko Varađanin, dr Nada Micić Pakvor i dr Ana Cimer, ali i Zorka Lazić, Zorka Hovorka, Viktorija Jugović Risaković, Sultana Cijuk (čije biografije nisu obuhvaćene ovom knjigom), te da se, pored obeležavanja kuća u kojima su živele znamenite Novosađanke, sada kratke informacije o njihovim životima u vidu spomen-ploča postave na početku ulica koje nose njihova imena.

Autorke

GORDANA STOJAKOVIĆ

O znamenitim Novosađankama

Cilj istraživačkog projekta *Ženska imena Novog Sada*, rađenog tokom 2014, jeste da podseti na biografije jednog broja žena koje su ostavile trag u kulturnoj, političkoj i privrednoj istoriji Grada Novog Sada, da obeleži kuće u kojima su živele i da pruži informacije o njihovim grobnim mestima, ukoliko postoje.

Istoriji žena se u dominantnom istorijskom diskursu nije pridavala pažnja jer je u fokusu bila događajna i politička istorija kojom su dominirali muškarci. Žene su tek sredinom 19. veka izborile pravo na pristup univerzitetima što je omogućilo da se kvalifikuju za mnoga zanimanja i tako izađu iz obrasca koji je uglavnom bio moguć, a to je egzistencija kroz brak. Školovanjem, a zatim i političkim pravima koje su Vojvođanke (za kratko vreme) izborile 1918, žene su postale vidljive u javnoj sferi dajući tako doprinos opštem napretku Novog Sada. Potpunu ravnopravnost žene u Vojvodini izborile su u socijalističkoj Jugoslaviji kada je projekat ravnopravnosti žena podržan ideološki, zakonski i finansijski (plaćeno porođajno odsustvo, obdaništa, besplatno školstvo i zdravstvo, penzioni sistem...) u svim sferama života i rada.

Istorija grada nije samo zapisana u udžbenicima već i u prostorima u kojima traje naš život. Imena ulica, trgova, škola, nagrada, zatim spomenici i biste, takođe govore o istorijskim tokovima o kojima učimo neposredno jer postaju deo našeg identiteta kroz naziv ulice u kojoj živimo, ime škola koje smo pohađali... Zato je važno da grad ima ženska imena koja i na taj način neposredno svedoče o rodnom aspektu brige za kulturnu baštinu.

Projekat *Znamenite žene Novog Sada*, ostvaren u periodu 1999–2010. na Ženskim studijama i istraživanjima *Mileva Marić Ajnštajn* u Novom Sadu, skrenuo je pažnju javnosti na preko šezdeset žena koje su svedočile o važnom iskoraku žena u javnu sferu. Na osnovu istraživanja i uz podršku žena u političkim strukturama, Novi Sad je pretežno novim ulicama dao više desetina ženskih imena. Tako su novosadske ulice imenovane u čast: pijanistkinje Jovanke Stojković, borkinje za ženska prava Savke Subotić, dobrotvorke Jelene Kon, književnice Eržebet Berček, dobrotvorke i pedagoškinje Darinke Grujić itd, a trg ispred zgrade Matice srpske dobio ime po Mariji Trandafil, dobrotvorki koja je zdanje i podigla. Izgrađena tek pre nekoliko godina, najmodernija škola u novosadskom naselju Veternik dobila je naziv po njoj.

Ipak, i pored toga što sve veći broj ulica, trgova i škola dobija ženska imena ne može se zaobići činjenica da se uglavnom radi o prostorima na periferiji grada. Osim komunistkinja (Vera Pavlović, Grozda Gajšin, Olga Petrov, Sonja Marinković, Klara Feješ, Lilika Bem), samo su glumice Draga Spasić, Milka Grgurova, književnica Milica Stojadinović Srpkinja i dobrotvorka Marija Trandafil „dobile“ ulice u centru grada i na Limanu I. Većina žena koje su pripadale građanskoj intelektualnoj eliti danas „žive“ na (u): Slanoj bari (Anica Savić Rebac), Veterniku (Savka Subotić, Jelena Kon, Adel Nemešanji), Vidovdanskom naselju (Sofija Vujić), Gornjim livadama (Milica Tomić, Eržebet Berček), Adicama (Draga Dejanović), Klisi (Draginja Ružić, Milka Marković, Mileva Simić), Sajlovu (dr Kornelija Rakić, Dafina Natošević, Jovanka Stojković, Katarina Milovuk)... u prostorima koji nisu bili deo grada u vreme kada su one živjele. Centralno mesto su pretežno dobile revolucionarke – komunistkinje, što je u skladu sa ideološkom matricom u periodu socijalističke Jugoslavije, po kojoj je žena ravnopravna sa muškarcem u svim segmentima života i rada. Perifernost ženskih pozicija se u svim drugim istorijskim periodima vidi po odabiru ženskih uloga. Tako se u strukturi gradskih prostora danas najčešće čitaju sledeće ženske uloge: glumica, književnica i dobrotvorka. Više od trećine svih ženskih uloga pripada znamenitim ženama iz sfere umetnosti: glumice, slikarke i književnice. Komunistkinjama pripada četvrtina svih ulica imenovanih po znamenitim ženama, a dobrotvorkama desetina.

Marginalnost ženskih pozicija, i danas vidljiva u strukturi gradskog prostora, odražava se i na njihov položaj u istoriji i kulturi, ali i u odnosu na aktuelnu strukturu moći. Iščitavanje perifernosti u odnosu na rod sa jedne strane i društvenu strukturu sa druge strane aktuelna je mera vrednovanja mesta i dometa ženskog individualnog i kolektivnog razvoja i ostvarenja sada i ovde.

Nastavak inicijative u vezi sa imenovanjem ulica po znamenitim Novosađankama predstavlja obeležavanje kuća znamenitih žena u Novom Sadu, kao i postavljanje spomenika ili bista gde je to moguće. U prvoj fazi ovog projekta predlog je da se obeleže kuće odabranih znamenitih Novosađanki, a gde to nije moguće, stave spomen-obeležja u ulicama koje su po njima nazvane.

Projekat je zamišljen tako da rezultat rada prve faze projekta bude publikacija koja će sadržati kratke biografije znamenitih žena, zatim predlog teksta koji treba napisati na tabli, bitne informacije o kućama na koje treba staviti table i informacija o grobovima odabranih znamenitih Novosađanki. Sastavni deo publikacije su fotografije odabranih Novosađanki za koje postoje odgovarajuća odobrenja za objavljivanje. Publikacija će sadržati i mapu grada na kojoj će biti označene kuće i ulice, čime će se ostvariti turistička valorizacija projekta jer se publikacija može koristiti kao svojevrsan vodič kroz Novi Sad.

SVETLANA KRESOJA

Gde su živele i umrle znamenite Novosađanke

Mnoge znamenite žene Novog Sada nisu svojim rođenjem dobile status Novosađanke, ali su svojim radom i ugledom svakako zaslužile da se nađu među zaslužnim građankama Novog Sada. Neke od njih su ceo svoj vek provele u Novom Sadu, rođene su i umrle u njemu, a neke, nažalost, poživaju u drugim gradovima, daleko od mesta u kojem su ostvarile sopstveni san. Za nas su podjednako važne žene koje su rođene u Novom Sadu, kao i one koje su u njega došle donevši sa sobom sve svoje vrednosti koje će nastaviti da razvijaju u ovom gradu.

Mesta na kojima su živele i radile su za nas takođe veoma važna jer su to mesta koja su svedoci istorije. Još uvek postoje prozori sa kojih su one gledale i vrata na koja su ulazile u svoje kuće, što je velika vrednost na koju ne bismo smeli da ne obratimo pažnju. Da bismo, ponekad, mogli da zastanemo pored tih mesta i setimo se ovih izuzetnih žena, u daljem tekstu navodimo adrese na kojima su živele, radile ili umrle. Nadamo se da će svaka od ovih kuća na svojoj fasadi uskoro imati i tablu koja će nas podsećati da su to kuće u kojima su živele žene koje su doprinele razvoju kulture, nauke i privrede našeg grada. Bilo bi lepo da, bar na trenutak, imamo mogućnost da zavirimo u prostorije u kojima su živele i stvarale i da to budu spomen-sobe uređene onako kako je bilo za njihovog života.

Nakon istraživanja biografija poznatih Novosađanki možemo dati bar donekle uvid u adrese na kojima su živele, radile i umrle. Čitaocima će biti jasno da samo mali broj ovde izabраних žena ima spomen-obeležje, a da je većina ostala uskraćena za sećanje i da sasvim olako prolazimo pored njihovih kuća i ulica u kojima su živele, ne sluteći njihov značaj. Ovim tekstom želim da ukažem na važnost obeležavanja njihovih kuća, na važnost postavljanja bista, spomenika i spomen-ploča u njihovu čast kako bi se i nekim budućim generacijama omogućilo da se upoznaju sa životom i radom znamenitih žena Novog Sada.

PROLOG 1748–1945.

Od 1748, od kada je stekao status slobodnog kraljevskog grada, sve do revolucionarnog Buđenja naroda u Evropi 1848/9, koje su Srbi u Habzburškoj monarhiji nazivali Buna, Novi Sad – multietnički grad na periferiji Habzburške monarhije, ubrzano se razvijao kao značajno trgovačko središte. Posle razaranja tokom Bune 1849, sve do početka Prvog svetskog rata, trajao je period obnove. Po završetku Velikog rata, grad je postao privredno i kulturno središte Kraljevine SHS/Jugoslavije, a posle Drugog svetskog rata i socijalističke Jugoslavije.

U kontekstu društvenog razvoja, pitanje potčinjenog položaja žena pokrenuto je sredinom 19. veka, u vreme nacionalne demokratizacije, kada se emancipacija svakog naroda u Habzburškoj monarhiji nije mogla sagledati bez učešća njegove ženske polovine. Zakonski i običajno, žene su bile u podređenom položaju u odnosu na muškarce. Građanski i viši sloj stanovništva pripremao je svoje kćeri za brak jer je to bio očekivani izvor egzistencije. U tom kontekstu je bilo osmišljeno obrazovanje kroz specifične škole – lerove, gde se učilo lepo ponašanje, o domaćinstvu, ručni radovi, muzika, nemački jezik, čitanje i pisanje. Za ratarske kćeri, koje su mogle da pohađaju narodne škole, nije najbitniji bio miraz i da li znaju da čitaju i pišu, već da li su snažne i izdržljive, da li mogu da rade na njivi, u kući i da rađaju i neguju decu. Međutim, po zakonu, najpre po austrijskom, a od kraja 19. veka i po ugarskom, ženama nije bilo uskraćeno pravo na nasleđivanje (udovice i kćeri) i upravljanje sopstvenom imovinom. Ovo je omogućilo pojavljivanje značajnog broja dobrotvorki i jedan broj samostalnih privrednica, što će postati temelj za iskorak većeg broja žena u javni prostor.

Jedan od primera za izlazak van kruga ženskih poslova je osnivanje i rad ženskih organizacija ili, kako su se tada zvale, „ženskih zadruga“. To su bila dobro organizovana, a često, zahvaljujući dobrotvorkama, i bogata preduzeća, u početku formirana prema nacionalnoj ili verskoj pripadnosti. Osnovne delatnosti ženskih zadruga su bile briga za siromašne, nezbrinute i napuštene ljude. Kasnije se ustanovljavaju specifične zadužbine ili fondovi kojima se pomaže siromašnoj i napuštenoj ženskoj deci, fondovi za školovanje darovite ženske dece i dr. Koliko su značajna bila sredstva i imovina darovana ovim institucijama govori i činjenica da je, 1908. godine, Dobrotvorna zadruga Srпкиnja Novosatkinja (1880–1941) imala „svoju kuću na sprat, u vrednosti od 40.000 K(kruna) i u gotovini 20.121,39 K ... Fond Đorda F. Nedeljkovića od 11.581,86 K, za odelo sirote škol. dece i na ogrev sirotinji.“ Vrednost imovine srpskih ženskih zadruga Srпкиnja Austrougarske, Bosne i Hercegovine i Amerike 1910. bila je 927.514,47 kruna ili 185.502,89 američkih dolara. Taj iznos je 2019. vredeo 5.001.583,00 američkih dolara.

Prva ženska javna i profesionalna zanimanja su, tokom 19. veka, bila u sferi zdravstva i prosvete. Prve gradske službenice su bile gradske babice, vapitačice i učiteljice gradskih javnih škola za devojčice. Drugi slobodan prostor za žene u javnom prostoru je bila scenska umetnost (glumice, muzičarke), književna scena, a zatim, krajem 19. i početkom 20. veka, izdavaštvo i novinarstvo. Prvi evropski univerzitet koji je dozvolio ženama da studiraju pod istim uslovima kao i muškarci bio je univerzitet u Cirihi i to studije medicine od 1864. Tek će se početkom 20. veka omogućiti većem broju devojaka upis na univerzitete u našem okruženju i time stvoriti preduslovi da i žene mogu da se kvalifikuju za mnoga zanimanja i postanu ekonomski samostalne i profesionalno ostvarene osobe.

Žene u Habzburškoj monarhiji i Kraljevini SHS/Jugoslaviji nisu bile aktivni politički subjekti. Međutim, Vojvođanke su i pre Prvog svetskog rata, i bez formalnih političkih prava, učestvovala u političkom životu, te nije bilo iznenađenje da je na izborima za Veliku narodnu skupštinu Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji (koja je u Novom Sadu, 25. novembra 1918, donela odluku o prisajedinjenju Banata, Bačke i Baranje Kraljevini Srbiji), biračko pravo omogućeno i ženama iznad 20. godina. Tako su Vojvođanke bile prve koje su se izborile za pravo da biraju i budu izabrane u organe vlasti, znatno pre nego što je svim punoletnim ženama u socijalističkoj Jugoslaviji isto pravo zagarantovano Ustavom iz 1946.

G.S.

JUDITA HOROVIC

Život i rad **Judite Horovic / Judith Horowitz, Judit Horovitz (1787–1857)** i danas pobuđuje pažnju stručne javnosti. Istraživanje Pavla Šosbergera o jevrejskoj istoriji i baštini u Novom Sadu iznedrilo je priču o novoj ženskoj društvenoj poziciji. Judita je rođena u uglednoj novosadskoj, trgovačkoj porodici Horovic, čijih je nekoliko članova bilo u mesnom odboru Jevrejske opštine. Krajem 18. i početkom 19. veka, žene (udovice i kćeri) najčešće nisu neposredno učestvovala u poslovanju i pored toga što su mogle da nasleđuju imovinu, poslove i imale pravo na dobit. Zato će pojava Judite Horovic, žene koja se dokazala kao uspešna, samostalna trgovkinja, označiti prekretnicu u shvatanjima poslovne sposobnosti žena i njihovog položaja u društvu. To dokazuje i popis glavešina jevrejske zajednice u Novom Sadu iz 1844, gde se nalazi i njeno ime uz odrednicu – vlasnica trgovačke kuće. Judita Horovic nije samo preuzela deo uloga namenjenih muškarcima u poslovnom svetu, već je, kao pripadnica ženskog dela jevrejske zajednice, sa grupom istomišljenica, posredstvom Jevrejske opštine, Magistratu Novog Sada predala zahtev za osnivanje prve ženske organizacije humanitarnog karaktera koja bi, mimo Svetog društva (*Chevra Kadisha*), ispunjavala iste ciljeve. Zahtev je predat 28. marta 1848, u osvit Bune, koja će Novom Sadu doneti sukobe i razaranja, te isti nije mogao da donese plod. Ipak, u istoriji Novog Sada ostaće zapisano da je Judita Horovic, samostalna trgovkinja, jedina žena u popisu glavešina jevrejskih novosadskih porodica, bila prva koja je podnela zahtev za osnivanje ženske organizacije u Novom Sadu. Novosadsko izraelitsko dobrotvorno žensko društvo (*Újvidéki Izraelita Jótékony Nőegylet*, 1876–1941), najstarije novosadsko žensko društvo koje je u kontinuitetu radilo do početka Drugog svetskog rata, nastavak je onih težnji koje je sa istomišljenicama započela Judita Horovic. Prva uspešna poslovna žena i prva zagovornica ženskog organizovanja, Judita Horovic umrla je u Novom Sadu, a sahranjena je na Jevrejskom groblju.

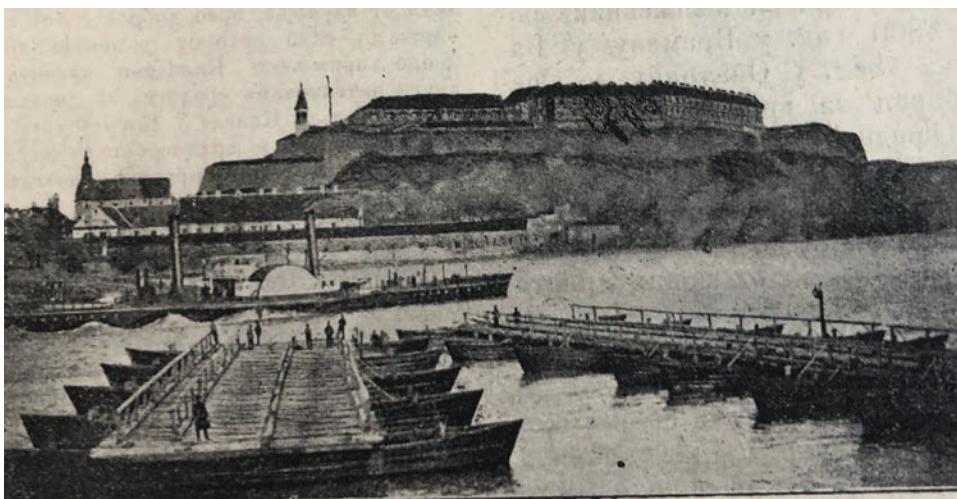
Judita Horovic (1787–1857) prva je samostalna novosadska preduzetnica i prva žena koja je 1848. podnela zahtev za osnivanje posebne ženske organizacije u Novom Sadu.

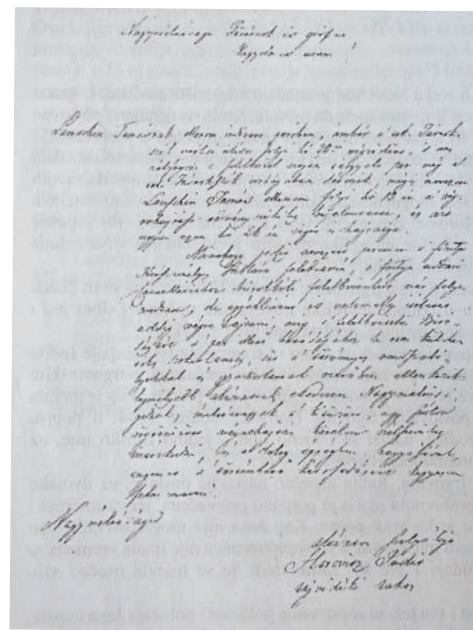

Horovič, Juditha 1787-1857
 sakrajevca na novosadskom Jevrejnom
 groblju. VIII/893
 trgovac prekrucen beraču robom
 u spinu Jevreja Novog Sada 1844 prol
 brojau. 37.
 Porodica Horovič je brojna u to vreme
 • Novom Sada (Llaco, Janoš, Albraham i sa)
 28.3.1848 upućila le u ime svoje i ne-
 kih Jevrejki molbu magistratu, izdvoje-
 si svoju želju da se izdvoje iz apšteg
 Jevrejskog društva za pomaganje siročića
 (Hovra kadisa) i da na istom programu on
 osnuju ženskoo društvo. Tada prilikom sui
 svojim plaćem nisu dobili adolbruce.
 Tek 1848 je uspeo grupi od 53 Jevrejki
 • biti adolbruce da osnuju. Novosadskom
 Jevrejsku žensku dobrotoran zadrugu.
 upućena na novu adresu br. 5035
 21. maja 1847

Tekst Pavla Šosbergera
 o Juditi Horovič

Град Петроварадин.

Judita Horovic je živelu u današnjoj ulici Pavla Papa, a trgovina koju je vodila nalazila se u Jevrejskoj ulici. Sahranjena je na Jevrejskom groblju, na grobnom mestu 1/04-196. Na ovoj parceli se nalaze stari grobovi i spomenici od kamena. Teško je utvrditi koji je njen spomenik jer su, usled starosti spomenika koji se nalaze na ovoj parceli, slova jedva vidljiva. Pavle Šosberger

je, pak, ostavio podatak da je Judita Horovic sahranjena na grobnom mestu VIII/ 893. U Novom Sadu ne postoji ni jedno spomen-obeležje njoj posvećeno. Predlog je da jedna ulica u Novom Sadu dobije njeno ime i da se u toj ulici postavi spomen-ploča koja će podsećati na ovu znamenitu Novosađanku.

S.K.

16

UJVIDEK. - NOVI SAD. - NEUSATZ.
Izr. Templom.

№ 143

K. 9. 3458
Novosadska Dobrotvorna Jevrejska Ženska

TISKANICA

P. 135
1934
Gosp.

Матвица Каурег Мена

NOVI SAD

ul.

P. N.

T. C.

Novosadska Dobrotvorna
Jevrejska Ženska Zadruga
priredjuje 15. februara u
4 sata posle podne u
dvorani „Hotela Slobode“

A Novisadi Izr. Jótékony
Nőegylet február hó 15. d. u.
4 órai kezdettel a „Hotel
Sloboda“ nagytermében
TÁNCAL EGYBEKÖTÖTT MŰSOROS

ČAJANKU ~ ~

TEADÉLUTÁNT

SA IGRANKOM uz zanimljiv program,
na koju Vas učtivo poziva

rendez, melyre t. Címert
tisztelettel meghívja

Priredjivački Odbor.

A Rendezőség.

ULAZNA CENA DINARA 15' - ROBOZI CA BELÉPTI DIJ 15' - DINAR

NY 853 TPANA
3846

LJUBICA OBRENOVIĆ

Ljubica Obrenović (1788–1843) je rođena u Srezojvcima u porodici Vukomanović. Za Miloša Obrenovića, potonjeg vođu Drugog srpskog ustanka, a zatim i kneza Srbije, udala se tokom Prvog srpskog ustanka protiv osmanskih Turaka. Kum na venčanju je bio Karađorđe, vožd Srba. Rodila je osmoro dece od kojih ju je troje nadživelo: Perka, Savka (Jelisaveta) i Mihailo, potonji srpski knez. Brak sa Milošem Obrenovićem je bio pun iskušenja, razočarenja i poniženja. Istorija beleži da je ubila Petriju i pokušala da ubije Stanku, javne ljubavnice svog muža. Od gneva kneza Miloša spasla ju je trudnoća, a još više beg u rodno selo. Od tog događaja, knez Miloš je naredio da Ljubica Obrenović ne boravi sa njim u istom konaku. Od svih Ljubičinih konaka danas je najpoznatiji onaj beogradski.

Posle sloma Prvog srpskog ustanka, Ljubica Obrenović je sa decom ostala u Srbiji. skrivajući se od odmazde, naredila je slugi da ih sve pobije u slučaju da ih Turci nađu. Njena lična hrabrost se nije očitovala samo u činjenicama da je umela da barata oružjem, da je bila snažan oslonac svojoj deci, porodici Vukomanović i, kada je to mogla, Karađorđevoj udovici, već i u tome što je jedina umela da ohrabri muža – vođu Drugog srpskog ustanka u trenucima malodušnosti.

Osim brige o deci i brojnoj porodici, knez Miloš je Ljubici Obrenović poveravao i neke upravne i diplomatske poslove. Tako je bila zadužena za porez kada knez nije bio prisutan, upravljala kneževim dobrima u Požarevcu, a 1834. godine je, tokom diplomatske misije u Vidinu, uspeła da ishoduje oslobođenje Andrije Genčića iz tuskog zatvora. O njenom boravku u Bukureštu s poštovanjem je pisala književnica Dora dlstria. Postoje podaci da je bila uključena u politička previranja u Kneževini Srbiji pridruživši se ustavobraniteljima koji su želeli da ograniče vlast kneza Miloša i koji su uspeli da ga proteraju iz zemlje. Zna se da je Ljubica Obrenović bila upoznata sa Miletinom bunom (1835), pobunom u Požarevačkom okrugu (1840), ustankom u Niškom sandžaku (1841). Jedno vreme je

ANO Sine Price

TUBORG

TUBORG

Cafe GALIA

Cafe

DIEGO BAR

GALIA

Stvorene za setnje

podržavala muža u nastojanju da ponovo dođe na vlast, olakšavajući tako nastojanja protivnika dinastije Obrenovića da i kneza Mihaila proteraju iz Srbije 1842. Sa njim je dobrovoljno u izgnanstvo otišla i Ljubica Obrenović. Prešavši u Habzburšku monarhiju, prvo se nastanila u Zemunu, gde je prikupljala, stvarala i upravljala fondovima za političko delovanje u korist Obrenovića. Vlasti Habzburške monarhije su joj odredile Novi Sad kao mesto stanovanja da bi sprečile njeno uplitanje u politički život Kneževine Srbije. Smrt je prvu kneginju moderne Srbije zatekla u Novom Sadu, čiji su je stanovnici svečano i sa poštovanjem ispratili do manastira Krušedol, gde je sahranjena. Jedna od prvih humanitarnih ženskih organizacija kod Srba imenovana je po njoj.

Ljubica Obrenović (1788–1843), prva kneginja moderne Srbije, kratko vreme je živela u Novom Sadu, gde je i umrla.

G.S.

Ljubica Obrenović je u Novi Sad došla u martu 1843. Za vreme svog boravka u Novom Sadu živela je u kući koja se nalazila u staroj Jevrejskoj ulici, u dvorištu potonje Adamovićeve palate (srušene prilikom gradnje pozorišta, 1979–1980). Kuća u kojoj je živela je uklonjena još 1955, kada je tadašnji Restoran *Palić* otvarao svoju baštu. To je prostor neposredno uz Apolo centar (prema zgradi Srpskog narodnog pozorišta). Kneginja Ljubica Obrenović je umrla nakon samo nekoliko meseci boravka u Novom Sadu, na rukama kneza Mihaila, koji je tvrdio da mu je majka otrovana. Odustalo se od ideje da bude sahranjena u porti Saborne crkve ili na Jovanovskom groblju, pa je porodica rešila da je sahrani u manastiru Krušedol. Prilikom ispraćaja, zvonila su zvona svih crkava u gradu (i katoličkih i protestantskih, ne samo pravoslavnih). Sprovod je bio ogroman, telo je preko noći bilo izloženo u Sabornoj crkvi, nosili su se silni barjaci, ripide i krstovi. Ogroman broj ljudi je, što kolima, što peške, išao u povorci za Krušedol.

Prema istraživanju Vojislava Puškara, istoričara Zavoda za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada, njena kuća se nalazila u Zmaj Jovinoj ulici br. 5. Predlog je da se na Pozorišnom trgu postavi spomen-ploča koja će govoriti o novosadskim danima kneginje Ljubice Obrenović.

S.K.

Княгиня Любица на самртном часу.
Час се приближуе
Смртни да ме нађе.

Сунце мог живота
Скоро ће да зађе
Оће да ми зађе
За брегове туђе,
О имад' од ове
Судбе теже, уђе!

Мога княж'ства земља
Кољко е пространа
Опет места нема
Да лежи княгиня.

Ербо е неслога
Земљу разтроила,
Неправедна страна
Владу пресвоила.

Земљу разтроила,
Неправедна страна
Владу пресвоила.

Ово мене плачу
Синови изгнани,
Свом законом князу
Што су привезани.

О моје сироте
С едикетом моим,
Майка вас оставља
Ах, под кровом туђим.

Ја тужећи сада
С вама се разстављам,
У ломљену судбу
Ербо вас остављам.

MARIJA TRANDAFIL

Marija Trandafil (1816–1883) je rođena u Novom Sadu, u bogatoj novosadskoj porodici Popović. Rano je ostala bez roditelja, a staratelji, rođačka porodica Hadži-Kiri Nikolić, udaju je za njihovog knjigovođu Jovana Trandafila. Ona je tada imala nepunih šesnaest, a on četrdeset godina. Imali su dvoje dece, Kostu i Sofiju, koji su umrli u ranom uzrastu. Miraz koji je Marija unela u brak poslužice Jovanu Trandafilu da se brzo obogati, stekne radnju i dve kuće u Osijeku, od čijih će se prihoda kasnije izdržavati novosadska i osiječka bolnica.

Prvi testament su supružnici napravili 1860. Posle muževljeve smrti (1863), Marija Trandafil se sudskim putem izborila za upravu nad novcem i nepokretnostima. Sticala je i uvećavala kapital formirajući zaveštanja, menjajući prvobitni zajednički testament. Među njenim zaveštanjima najznačajnije je *Zavedenije Marije Trandafil za srpsku pravoslavnu siročad* u Novom Sadu, gde se danas nalazi sedište Matice srpske i Biblioteka Matice srpske. Zaveštanje je uvedeno u život 1926, kada je primilo prve pitomce u zgradu koja je izgrađena 1912, po projektu Momčila Tapavice. Matica srpska se u zgradu uselila 1928, a sirotište je premešteno na Sajlovo. Njena *Zaklada Marije Trandafil za novosadske gimnazijske đake* za cilj je imala obezbeđivanje učeničkih stipendija pod patronatom novosadske Srpske velike gimnazije.

To nije bila jedina prilika kojom je Marija Trandafil pomagala darovitu ili siromašnu decu i novosadsku sirotinju. Zna se da je hranila novosadsku sirotinju bez obzira na naciju ili veru „kad su ono gladne godine nastanule“ i da je iz temelja obnovila i dala da se opremi novosadska Jermenska crkva koja je pripadala katoličkoj zajednici. Za humanitarni rad odlikovana je Ordenom Crvenog krsta.

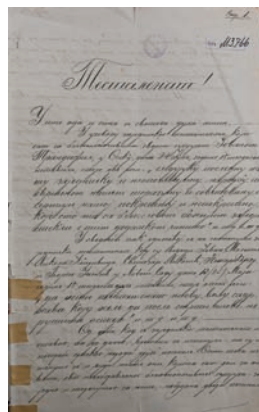
Matica srpska i Novosadska crkvena opština Srpske pravoslavne crkve bile su baštinici značajnih zaveštanja Marije Trandafil. U trenutku njene smrti, vrednost zaveštane imovine u dobrima i novcu iznosila je 700.000 forinti. U knjizi *Srпкиnja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo, 1913) zapisano je da je vrednost zaveštanja iznosila 1.400.000 forinti. Posebnu pažnju Marija Trandafil posvećivala je novosadskoj Nikolajevskoj crkvi starajući se za njenu obnovu i održavanje. U toj crkvi su pokopani Sofija, Kosta, Jovan i, na kraju, Marija Trandafil. Poslednjih godina Novi Sad se odužio velikoj dobrotvorki tako što je trg na kojem se nalazi sedište Matice srpske, u blizini Nikolajevske crkve, nazvan po njoj kao i najmodernija novosadska osnovna škola u Veterniku.

Marija Trandafil (1816–1883), najveća dobrotvorka u Srbia, ostavila je srpskom narodu i Novom Sadu zaveštanja čija je vrednost 1913. bila 1.400.000 forinti.

G.S.

Marija Trandafil je rođena u Novom Sadu, u kući na uglu Pašićeve i Grčkoškolske. Danas je to Pašićeva broj 11. Na zaobljenom uglu iznad balkona ove kuće nalazi se ikona Svetih apostola Petra i Pavla, po kojoj je kuća nazvana *Kod ikone*. Živela je u Zmaj Jovinoj ulici broj 16, sa suprugom Jovanom, gde je i umrla. Posle njene smrti, s obzirom na to da nije imala direktnih potomaka, kuću su nasledili sinovi njenog brata i u njoj otvorili štampariju. Sahranjena je zajedno sa suprugom i rano preminulom decom, sinom Kostom i ćerkom Sofijom, u Nikolajevskoj crkvi čiju su obnovu za svog života Trandafil pomagali. U samoj crkvi, sa leve strane, nalazi se tabla koja svedoči da na tom mestu počivaju Kosta, Sofija, Jovan i Marija Trandafil. U vlasništvu Marije Trandafil bile su kuće u Zmaj Jovinoj ulici 8, 16 i 17, Pašićevoi 11, Dunavskoj 16 i Miletićevoji 17, koje je ostavila kao zadužbinu, pored zaveštanja u zemlji i novcu. Na ovim kućama ne postoje spomen-ploče. U zgradi Matice srpske, u ulaznom holu, 2002. godine je postavljena bista Marije Trandafil, rad vajara Lasla Siladžija. Predlog je da se na Trgu Marije Trandafil postavi spomen-ploča koja će govoriti o delu ove znamenite Novosađanke.

S.K.

Матичине установе: Завод Марије Трандафил за српску православну сирочад у Новом Саду

Из живота Матичиних установа: Питомци Завода Марије Трандафил на школском часу

DAFINA (NANA) NATOŠEVIĆ

Dafina (Nana) Natošević (1830–1911) je rođena u porodici novosadskog advokata i jedno vreme gradonačelnika Grigorija Jovšića. Udajom za dr Đorđa Natoševića, lekara i reformatora srpskih škola u Ugarskoj, našla se u središtu kulturnih i političkih dešavanja novosadskih i vojvođanskih Srba.

Nana Natošević je imala značajnu ulogu u osnivanju prve ženske organizacije u Novom Sadu (1867) za koju je lično, u Beogradu, od kneza Mihaila pribavila 500 dukata. Kako su se Srпкиnje u toj prvoj ženskoj organizaciji osećale podređeno, tako su žene oko Nane Natošević osnovale Dobrotvornu zadrugu Srпкиnja Novosatkinja (1880). Nana Natošević je bila potpredsednica organizacije da bi, posle dvadeset pet godina zadružnog rada, bila nagrađena i počasnim članstvom. Ona je bila jedna od deset Novosađanki koje su, na inicijativu Savke Subotić, od srpskog Narodno-crkvenog sabora zahtevale osnivanje Srpske više devojачke škole. Posle smrti Đorđa Natoševića, biblioteci ove škole poklonila je 4.000 knjiga. Bila je na čelu ženskog odbora koji je u više navrata skupljao novac za učila i opremu Srpske više devojачke škole.

Nana Natošević je zaslužna za osnivanje filijale Crvenog krsta u Novom Sadu (1875). Za vreme Srpsko-turskog rata (1876–1878), Novosađanke su u njenoj kući pripremale zavoje i skupljale novčane priloge za srpsko stanovništvo pogođeno ratom. Među dobrotvornim akcijama koje je inicirala ili je u njima učestvovala, najznačajnije su: pomoć poplavljenima u Segedinu (1879) i postradalima u požaru u Sarajevu (1879). Nana Natošević je sama prikupila 157 dukata i 5 forinti za štampanje Zmajevе *Pevanije*.

Dafina Nana Natošević (1830–1911) je bila dobrotvorka i jedna od osnivačica Dobrotvorne zadruge Srпкиnja Novosatkinja.

ИЗ ПРОСВЕТЕ.

Српско новосадско забавиште отпочело је делање своје светле недеље; деца се у њем, сваким даном мложе; за првих 10 дана испунило се 34 деце а придлазе и даље. Начелница и одборкиње посећују забавиште сваким даном, а учитељица је, гђица Мара Симићева, одушевљена за свој позив, те тако су сви изгledi, да ће ова установа лепо напредовати.

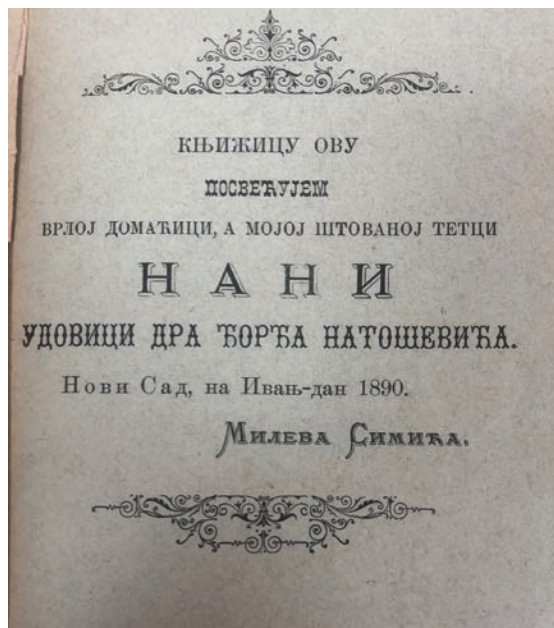

Српске Соколице у Новом Саду 1912.

Dafina Nana Natošević je sa suprugom dr Đorđem Natoševićem stanovala u današnjoj Pašičevoj ulicij broj 7. Na kući ne postoji obeležje koje bi ukazalo na njen dugogodišnji život na ovoj adresi. Dafina Natošević nema spomenik, bistu niti spomen-ploču. Sahranjena je na Uspenskom groblju, grobno mesto V/01-011.

U ovoj grobnici sahranjena je sa suprugom. Spomenik je zaštićen. Jedna ulica u naselju Sajlovo nosi neno ime. Kako bismo čuvali sećanje na Dafinu Natošević, predlog je da se spomen-ploča postavi na kući u Pašičevoj ulici broj 7 i u ulici koja nosi njeno ime.

S.K.

IV. Средства за извађање рада друштвеног.

§. 4. Задруга ће смер свој изводити:

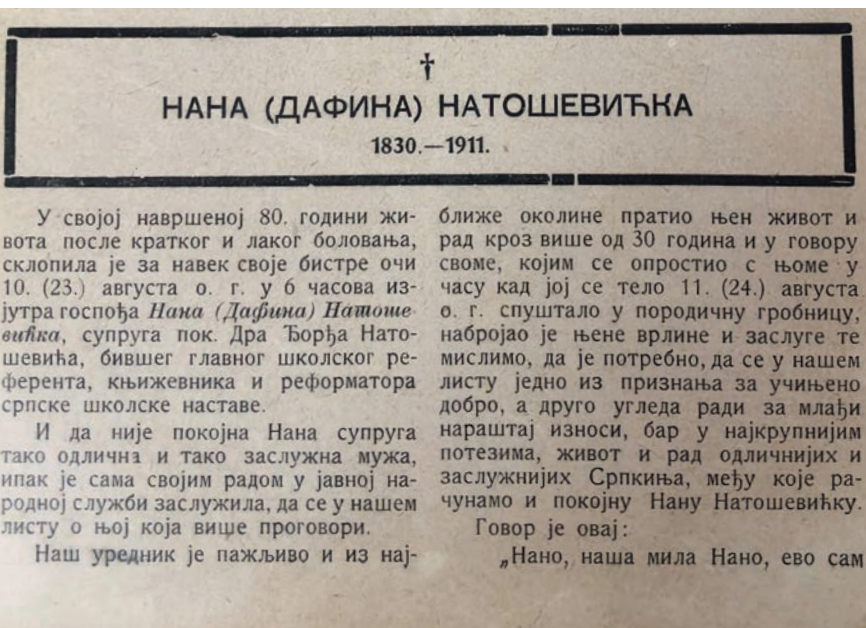
1. уписником и приносом задругарица редовних, помагачица и добротворки и све по одбитку четвртине за резервни фонд задружни;
2. каматом резервног фонда, задружног (§. 18.);
3. приходом са јавних забава, предавања и изложба, које буде у своје смерове приређивала задруга;
4. приходом завештаних задужбина задрузи овој, ако нису изриком фонду резервном намењене.

V. Ко саставља задругу.

§. 5. Задругу ову састављају задругарице редовне, помагачице и добротворке.

1. Задругарице су редовне, које уплате 4 К (1 динар) уписнине једном за свагда и за тим прилажу годишње по 20 К (5 дин.) чланарине;

2. Задругарице ове пријављују се саме начелници или којој одборници, или их на упис позове начелница или која одборница и одбор их у првој идућој седници одборској прими. Ако се не прими једногласно решава се тајним гласањем.

KATARINA POPOVIĆ MIDŽINA

Katarina Popović Midžina (1830–1902) je prva autorka ćirilicnog *Velikog srpskog kuvara sa slikama: za upotrebu srpskih domaćica*, objavljenog u Novom Sadu 1878. Knjiga je pisana narodnim jezikom, sjajnim stilom, a sadrži kulinarske recepte koja je lično pripremala. Iz predgovora saznajemo da je Katarini Popović, uglednoj Novosađanki poznatoj i po kulinarskoj veštini, čuvena novosadska *Srpska knjižara* Braće M. Popović, ponudila da sastavi kuvar i da je ona u taj posao, pored ličnog iskustva, unela i iskustvo svoje majke Nančike Petrović, kao i svojih prijateljica. Tu se nalazi i izbor najboljih recepata objavljenih u inostranim kuvarima i časopisima. Knjiga je imala 194 slike i uputstva za serviranje i dekorisanje jela, ukrašavanje trpeze, organizovanje svečanih zakuski, balova i prijema i još mnoštvo korisnih saveta u vezi sa poslovima za koje su žene bile odgovorne u domaćinstvu. Knjiga je doživela veliki uspeh, a bila je (uz mnoge izmene) štampana u više navrata i to: 1891, 19??, 1911, 1925, 1931. i 1936. Fototipska izdanja objavljena su 1990, 2007. i 2013.

Tokom vremena, sadržaj kuvara je menjan, a najznačajnija izmena je u četvrtom izdanju koje je za štampu, na zahtev novog izdavača, priredila novosadska književnica Mileva Simić, menjajući ne samo kulinarske termine, već i recepte i sastav namirnica u njima, kao i načine serviranja pojedinih jela. Tiraži ove popularne knjige su takođe impresivni. U predgovoru izdanju iz 1931. stoji da je *Kuvar* do tada štampan u 30.000 primeraka, te se Katarina Popović može smatrati jednom od najtiražnijih autorki štampanih knjiga na srpskom jeziku.

ВЕЛИКИ СРПСКИ КУВАР

СА МНОГО ЛЕПИХ И ВРЛО ВЕШТАЧКИ ИЗРАЂЕНИХ СЛИКА

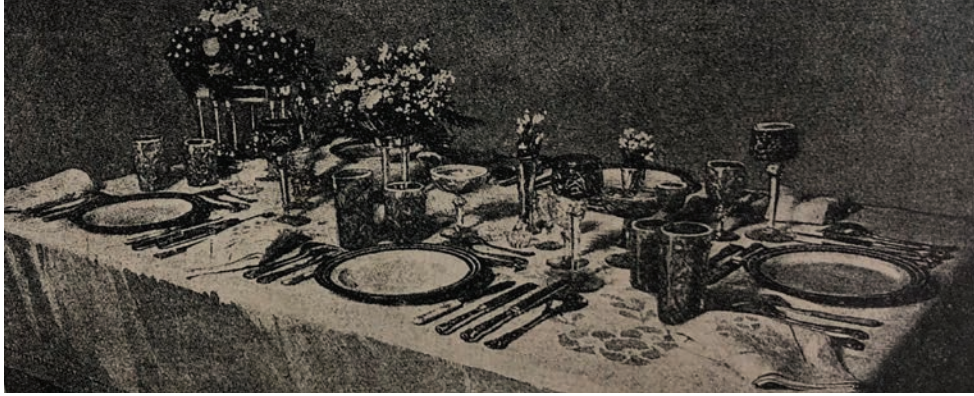
СРПСКИМ ДОМАЋИЦАМА

НАПИСАЛА

КАТАРИНА ПОПОВИЋА-МИЏИНА.

ЧЕТВРТО ПРЕГЛЕДАНО И УМНОЖЕНО ИЗДАЊЕ

Са допунама најновијег практичног кувања

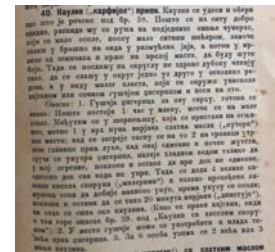

O privatnom životu Katarine Popović se zna da je poticala iz ugledne porodice Petrović. Anka Dobrić, njena rođaka ostavila je podatak da je Katarina bila „obrazovana, vredna, darovita i vesela žena“. Zna se da se udala za Dimitrija Popovića Midžu, te je otud i nadimak Midžina postao deo njenog identiteta. Ona je, takođe, bila članica novosadskog „diletantskog“ pozorišta, na čijem čelu je bio njen svekar Konstantin Popović Komoraš. Družina je, tokom četvrte decenije 19. veka, nastupala u novosadskoj kafani *Kod Fazana* (u današnjoj Njegoševoj ulici) izvodeći najčešće Komoraševe prerade poznatih dramskih tekstova. Katarinu Popović je novosadska intelektualna javnost smatrala spisateljicom, najpre jer su joj pesme bile objavljene u *Bačkoj vili*, a zatim i zbog *Velikog srpskog kuvara sa slikama: za upotrebu srpskih domaćica*. To potvrđuje tekst u novosadskom *Javoru* iz 1891, gde je svrstana u „ženskinje koje se okušalo perom poraditi“ i knjiga *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* iz 1913, u kojoj se njeno ime nalazi među ženama „koje rade na književnom polju“.

Katarina Popović Midžina (1830–1902) je prva autorka ćiriličnog kuvara. Njen *Veliki srpski kuvar sa slikama: za upotrebu srpskih domaćica* iz 1878. godine štampan je u više izdanja u više desetina hiljada primeraka, što autorku svrstava među najtiražnije autorke izdanja na srpskom jeziku.

G.S.

Kuća Konstantina Popovića Komoraša se, prema istraživanju Vojislava Puškara, nalazila u „Županijskoj ulici, pokraj Evangeličke crkve“, a danas je to Jovana Subotića 3. U spomen na Katarinu Popović Midžinu jedna ulica u Beogradu (Čukarica) nosi njeno ime. Predlažemo da dobije ulicu i u Novom Sadu.

S.K.

SAVKA SUBOTIĆ

Savka Subotić (1834–1918) spada među najznačajnije praktične pedagoge Vojvodine 19. veka. Njen rad u vezi sa razvojem, proizvodnjom i prodajom narodne radinosti stekao je svetsko priznanje, a njena angažovanost u vezi sa emancipacijom žena donela joj je počasno članstvo u gotovo svim srpskim i mnogim inostranim ženskim organizacijama. Afirmativni tekstovi o njenom radu objavljeni su u evropskim novinama početkom 20. veka. Savka Subotić je nagrađena odlikovanjima srpskog i ruskog dvora. Bila je i prva predsednica Srpskog narodnog ženskog saveza, Kola srpskih sestara i društva *Kneginja Ljubica*. Njeno delo nadahnuto idejama mehaničkog materijalizma, kao i tada aktuelnih ideja od Lava Tolstoja do nemačkih filozofa i pedagoga kao što su: Imanuel Kant, Johan G. Fichte, Artur Šopenhauer, Fridrih Frebel, Johan H. Pestaloci i dr, bilo je povod da, kao izvanredni ženski glas, govori u bečkom Naučnom klubu 1910. i 1911.

Savka Subotić je shvatila izuzetnu vrednost srpske ženske narodne radinosti i deo aktivnosti usmerila je na razvoj, proizvodnju, prodaju, kako se to tada zvalo, „domaće industrije”. Njen doprinos je bilo kreativno posredništvo između viševjekovne tradicije proizvodnje i bojenja platna i vune, tkanja, pletenja, vezenja i zahteva modernog tržišta. Uspeh koji je Savka Subotić postigla zahvaljujući proizvodima narodne radinosti prilagođenim potrebama savremenog čoveka (veš, haljine, košulje, maramice, kišobrani, zavese, mebl, ćilimi, prekrivači, stolnjaci, kape...), bio je kapitalizovan na međunarodnim sajmovima u: Budimpešti (1881, 1885), Zagrebu (1882), Novom Sadu (1884), Antverpenu (1885), Parizu (1889, 1900), Londonu (1907). Nažalost, ovaj uspeh nije naišao na organizovanu podršku srpske inteligencije, zanatlija i trgovaca, već su se mustre i uzorci srpske narodne radinosti neograničeno preuzimali i kapitalizovali kao istočnjački. Svoja iskustva o tom epohalnom radu je sabrala u knjizi *O našim narodnim tkaninama i rukotvorinama* (1904).

Повосађанке одржавају народну ношњу : група госпођа и госпођица на чају Српске Добротворне Задруге, у пролеће 1928.

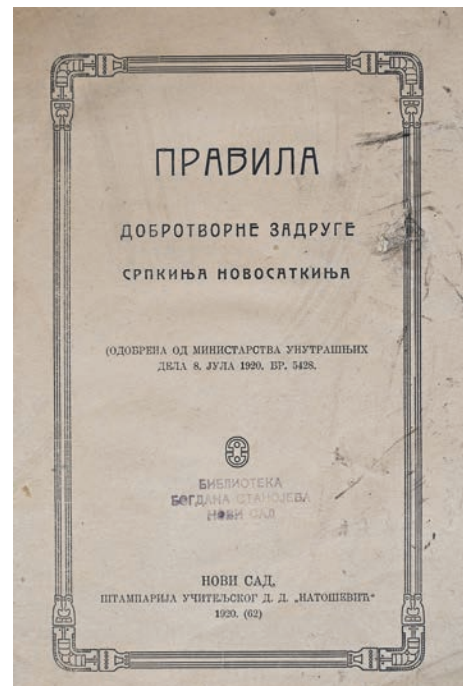
Rad sa ženama i uz žene je zaštitni znak njenog celokupnog dela. U tom kontekstu izuzetna je i njena agenda borbe za prava žena, pre svega za pravo na obavezno i kvalitetno obrazovanje ženske dece. Programom razvoja narodne radinosti utrla je put ekonomskom osnaživanju žena na selu. Takođe je bila pobornica političkih prava za žene, obrazovanja žena za rad na javnom polju, omasovljenja ženskog pokreta, reforme rodnih uloga kroz reformu braka i promena odnosa prema vanbračnoj deci. Poznati su njeni antimilitaristički stavovi i javno obznanjeni zahtevi za smanjenje vojnog budžeta, te povećanje sredstava za poljoprivredu i kulturu. Za Savku Subotić je emancipacija žena odgovornost samih žena, a humanizam je bio identičan sa feminizmom.

Njen ugled je krajem 19. i početkom 20. veka bio ogroman. To potvrđuje i činjenica da je njoj posvećena jedna od najvažnijih knjiga o dometima ženskog javnog rada na planu umetnosti, obrazovanja, kulture i nauke kao i o ženskom aktivizmu u srpskom narodu do prve decenije 20. veka – *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas*. Savka Subotić je umrla u rodnom gradu, 25. novembra 1918, u kući koja se tada nalazila na adresi Franje Rakocija br. 11. Prema njenoj želji, smrt je partom oglašena kasnije, a zalaganjem Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, njeni posmrtni ostaci su preneti u Zemun i sahranjeni u porodičnoj grobnici Subotića.

Savka Subotić (1834–1918) je bila prva predsednica Srpskog narodnog ženskog saveza, Kola srpskih sestara, počasna članica svih srpskih i nekih evropskih ženskih organizacija, prva koja je otkrila značaj domaće radinosti i jedna od retkih žena koje su govorile u bečkom Naučnom klubu.

G.S.

Savka Subotić je do Bune 1848. godine živela u Dunavskoj ulici broj 5 u kući Politovih. Ova kuća je izgorela prilikom bombardovanja Novog Sada (1849), pa se porodica Polit preselila u Grčkoškolsku 7. Nakon udaje za Jovana Subotića, Savka je živela u Dunavskoj 1. U kući u kojoj se danas nalazi Gradska biblioteka, Jovan Subotić je 1870. osnovao štampariju. Ovde je izlazio politički list *Narod*. Nakon toga je Arsa Pajević, novosadski štampar, knjižar i izdavač, otkupio kuću i zaveštao je Pravoslavnoj crkvenoj opštini. Savka Subotić, žena

koja je bila jedna od najagilnijih žena svog vremena, nema spomenik, bistu ni spomen-ploču. Umrta je u Novom Sadu, u kući na današnjem Pozorišnom trgu. Sahranjena u Zemunu, pored supruga Jovana Subotića. Jedna ulica u Veterniku nosi danas njeno ime. Njen portret, rad Novaka Radonića, čuva se u Svečanom salonu Matice srpske. Predlog je da Savka Subotić dobije spomenik u Novom Sadu i da se njoj u čast na Pozorišnom trgu postavi spomen-ploča.

S.K.

Učenice Zanatske škole u Novom Sadu u haljinama sa kosovskim vezom (1926).

SOFIJA VUJIĆ

Sofija Vujić (1851–1921) je rođena u Ovsenici u Banatu, u porodici sveštenika Luke Popovića, čija su deca: ćerke Draginja (udata Ružić), Jelisaveta (udata Dobrinović), Katica (udata Popović), Ljubica (udata Kolarović) i sinovi: Laza i Paja Popović bili glumci. Sofija je, uz pristanak i mentorstvo sestre Draginje Ružić, kao jedanaestogodišnjakinja prihvatila profesionalni angažman u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu i tako postala najmlađa profesionalna glumica srpskog glumišta. Postoje dva podatka u vezi sa debitantskom ulogom koju je ostvarila u Srpskom narodnom pozorištu: uloga Anice u *Pokondirenoj tikvi* (1862) i Julke u *Vojničkom beguncu* (1863).

Za kompozitora i dirigenta Aksentija Markovića udala se 1867. Njihova kći Milica (Milka) Marković biće potonja slavna glumica i rediteljka srpskog glumišta. Posle smrti Aksentija Markovića, udala se za osiječkog trgovca i veleposednika Petra Vujića.

Umetnički život Sofije Vujić nije bio samo put uspeha. Teški trenuci su došli posle iznenadne smrti Aksentija Markovića u Pragu 1873, kada je bila prisiljena da prihvati angažman u putujućim pozorištima, a dve godine je provela u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. U Srpsko narodno pozorište ponovo se vratila 1878, gde je ostala sve do penzionisanja 1906.

Sofija Vujić je bila sjajna i svestrana glumica koja je, posle odlaska Milke Grgurove u Beograd, suvereno vladala novosadskom pozorišnom scenom. Stručna javnost i publika su, kao najbolje, ocenili sledeće njene uloge: Kosara (*Vladislav*), Mara (*Miloš Obilić*) i Carica Milica (*Zadužbina*).

Први чланови новосадеког срп. нар. позоришта под управом Јована Ђорђевића „фотера“.

Софија Максимовиќа - Фунџиќа
 1898

MILICA (MILKA) MARKOVIĆ

Milica (Milka) Marković (1869–1931) je rođena u Pančevu. Rano je ostala bez oca kompozitora Aksentija Markovića, pa se uz majku Sofiju, koja je prihvatila glumačke angažmane po Vojvodini i Slavoniji, često selila. Zato ne čude podaci da je kao petogodišnjakinja ostvarila prvu ulogu u Šilerovoj drami *Vilijam Tel*, a da je kao petnaestogodišnjakinja postala pripravnica Narodnog pozorišta u Beogradu, gde je za dve godine odigrala dvadesetak uloga.

U Srpsko narodno pozorište je došla 1885. i tu ostala do kraja umetničke karijere. Milka Marković je bila obrazovana glumica. Posle završene Više devojačke škole, boravila je u Beču, Minhenu, Pragu, Parizu i Rimu usavršavajući neosporan glumački i muzički talenat. Govorila je nemački, mađarski i francuski jezik i prevodila dramske tekstove. Jovan Grčić je zabeležio da je, prema njenom prevodu, u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu 1897. izvedena pozorišna igra sa pevanjem *Poljski Jevrejin* Erkmana i Šatrijana.

Милка Марковићка,
глумица члан српског народног позоришта

Milka Marković je bila prva rediteljka srpskog glumišta. Režirala je dramu *Ljubav* Ignjatija Nikolajevića Potapenka na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu (1911). Kako je Maksim Gorki zabeležio „u tom romanu i žena više voli nevaljalca nego te ... poštene radnike“. U Srpskom narodnom pozorištu postavila je, zatim, oko jedanaest predstava. Među najznačajnije uloge Milke Marković ubrajaju se: Greta (*Faust*), Kordelija (*Kralj Lir*), Ofelija (*Hamlet*), Julija (*Romeo i Julija*), Nastasja (*Na dnu*), Anđelija i Majka Jugovića (*Smrt majke Jugovića*).

Privatni život Milke Marković obeležile su tragedije: samoubistvo supruga, glumca Mihajla Markovića, za koga se udala 1888, i prerana smrt sina Stevana. Drugi sin Dimitrije Marković čitav život je posvetio glumi i pozorištu.

Sofija Vujić (1851–1921) i **Milka Marković** (1869–1931) ubrajaju se među najznačajnije glumice, a Milka Marković je prva rediteljka srpskog glumišta.

Поводом седамдесетпете годишњице од оснивања Српског народног позоришта у Новом Саду:
 Део чланова трупе из г. 1905. С лева на десно, стоје: Војин Турински, Ђ. Мађарић, Милан Матејић, С. Ливанка,
 Михаило Марковић, Јефта Душановић, Андрија Стојановић, Св. Стефановић; седе: Марта Толосић, Тинка Лукић,
 Пера Добриновић, Дим. Ружић, Андра Лукић, Милка Марковић, Даница Матејић; доле: Јелена Стојановић, Стеван
 Марковић, Мита Марковић и Милена Толосић

Sofija Vujić i Milka Marković živele su u kući u Dunavskoj ulici broj 16. Ova kuća, građena u stilu klasicizma, bila je u vlasništvu Marije Trandafil, koja ju je testamentom ostavila Matici srpskoj, ali i na doživotno uživanje upravniku svojih dobara Luki Jociću, knjižaru i izdavaču. Kasnije su je Jocićeve ćerke otkupile od Matice srpske. Sofija Vujić i Milka Marković su, verovatno, ovde iznajmljivale stan od 1878. Sahranjene su na Almaškom groblju. Sofija Vujić je

sahranjena u grobnici 1/5-658, a Milka Marković u grobnici sa Ružićima koja se nalazi na parceli V/6-27. Kuća u kojoj su živele nije obeležena, nemaju spomenik ni bistu. U Novom Sadu na Klisi i Vidovdanskom naselju postoje ulice koje su po njima nazvane. Predlog je da se na kući u Dunavskoj 16 postavi tabla kao podsetnik da su ovde živele Sofija Vujić i Milka Marković

S.K.

MILICA I ANKA NINKOVIĆ

Milica (1854–1881) i Anka (1855–1923) Ninković su prve socijalistkinje aktivne u političkom životu Kneževine Srbije. Njihov politički aktivizam obično ih smešta u kolo sledbenika Svetozara Markovića. Sestre Ninković su rođene u Novom Sadu, gde su se obrazovale. Jedno vreme im je privatni učitelj bio Svetozar Marković koga su i pre toga poznavale preko novinskih tekstova i nastupa u Ujedinjenoj omladini srpskoj. Školovanje su zatim nastavile na Univezitetu u Cirihi, koji je prvi otvorio vrata devojkama, gde su u periodu 1872–1874. bile na pedagoškim studijama.

Posle uspešno okončanih studija, sestre Ninković su otišle u Kragujevac, u Kneževinu Srbiju. Viša ženska škola i list *Oslobođenje – list za nauku i književnost* bili su prvi projekti kragujevačkih socijalista u čijoj realizaciji su one učestvovala, najpre u vezi sa školom. Zna se da je, po njihovoj zamisli, 1. januara 1875, bio objavljen konkurs za upis učenica u višu žensku školu.

Sestre Ninković su u javnom životu Kneževine Srbije bile obeležene kao „komunistkinje“ i nepoželjne strane državljanke, te su, 1875. godine, da bi izbegle deportaciju, zaključile brakove sa istomišljenicima i saborcima: Milica Ninković sa Perom Todorovićem, a Anka Ninković sa Sretom Anđelkovićem. Po povratku u Kragujevac, one će sa supružnicima – saborcima nastaviti politički rad okupivši se oko lista *Staro oslobođenje*. Čitava redakcija je živela i radila kao dobro organizovana komuna, a sestre Ninković su bile prevoditeljke, vodile su korespondenciju sa inostranstvom, knjigovodstvo, korekturu i bile odgovorne za podlistak.

Rad sestara Ninković u socijalističkom pokretu je bio neumoran, ali retko imenovan. Ipak, zna se i da je ideolog ruskog narodnjaštva Petar L. Lavrov bio u kontaktu sa Milicom i Ankom Ninković i da je cenio Miličino poznavanje političke ekonomije. Tokom drugog boravka u Cirihi (1879), Milica Ninković je, prema preporuci P. L. Lavrova, bila u kontaktu sa socijalistima Karlom Kauckim i Eduardom Bernštajnom sa kojima je raspravljala o kritici ideja Nikolaja G. Černiševskog, ekonomskoj teoriji Džona S. Mila i Maltusovoj

teoriji. Milica Ninković je za *Godišnjak za društvene nauke i socijalnu politiku (Das Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 1881)* Ludviga Rihtera dala podatke o srpskom socijalističkom pokretu. Poznato je pismo Anke Ninković P. L. Lavrovu u kojem ga obaveštava o objavljivanju prevoda njegovih *Istorijskih pisama* u listu *Oslobođenje* (1870). Milica Ninković je na ruski prevela *Srbija na istoku* S. Markovića, na nemački je prevela *Uništenje estetike* Pere Todorovića, za list Prve internacionale *Napred (Vorwärts)* prevela je članke Svetozara Markovića, a za list *Socijaldemokrat (Der Sozialdemokrat)* delove *Azbuke socijalnih nauka* Bervi-Flerovskog.

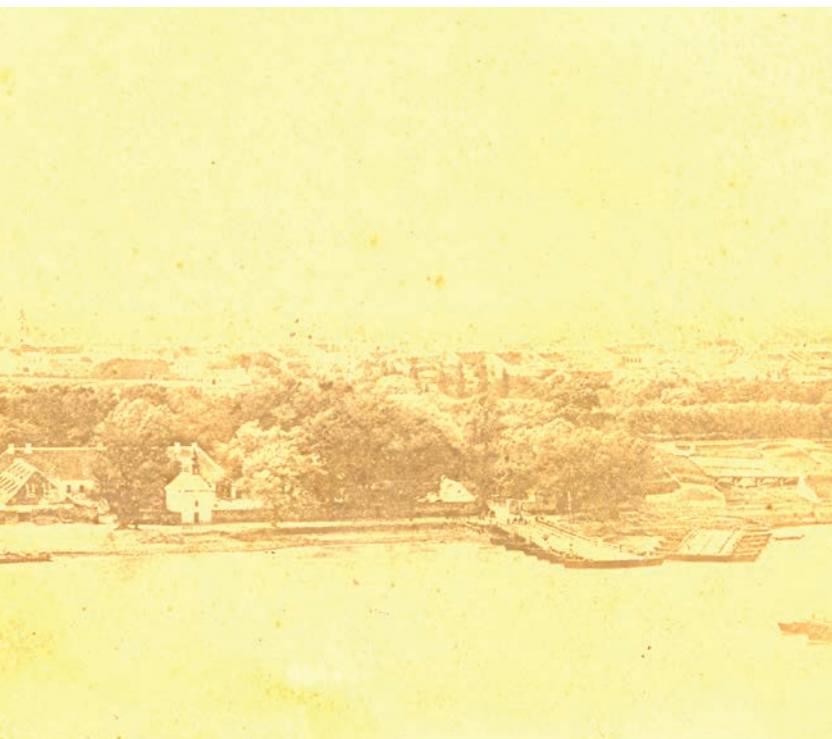
Sestre Ninković su bile deo socijalističkog fronta koji je 1876. pobedio na izborima u Kragujevcu i koji je tim povodom organizovao manifestaciju *Crveni barjak*. Represija režima kneza Milana Obrenovića nije odmah usledila jer je izbio Prvi srpsko-turski rat (1876–1877), u kojem je Milica Ninković udata Todorović bila dobrovoljna bolničarka. Da bi izbegli robiju, mnogi socijalisti su morali da odu u inostranstvo. Milica je jedno vreme bila u Beogradu, a onda je došla u Novi Sad, gde su socijalisti (Pera Todorović, Pera Velimirović, Lazar Paču) 1878. pokrenuli socijalističko glasilo *Stražu*. I u toj socijalističkoj komuni ona je neumorno radila. Milica je zatim dobila rusku stipendiju za studije medicine koje je započela u Petrogradu, kasnije nastavila u Cirihi i Parizu. Tuberkuloza ju je, nažalost, sprečila da završi započete studije. Teško bolesna se vratila u Kragujevac, kod sestre Anke, gde je umrla u 27. godini.

Anka Ninković udata Anđelković je, posle mnogih životnih gubitaka, otišla u Švajcarsku, gde se priključila teozofskom pokretu Rudolfa Štajnera. Po povratku u Srbiju radila je kao upravnica i vaspitačica Doma učenica u Beogradu. Živela je povučeno. Umrla je u Beogradu, gde je i sahranjena.

Milica (1854–1881) i Anka (1855–1923) Ninković su prve socijalistkinje aktivne u političkom životu Kneževine Srbije.

G.S.

ЧИТУЉА.

(† *Милица Тодоровићна.*) Још зимус је допрла до нас тужна вест да се упокојила ова Српкиња која се одликовала својом образованошћу и вредним књижевним радом. Како су са забране листова у којима је саопштен њезин некролог податци из истога тек сада нам дошли до руке то ћемо их ма и накнадно у кратко саопштити. Милица Тодоровићка била је кћи Петра Нинковића бившег управитеља гимназије новосадске. Подстакнута својим учитељем Светозаром Марковићем свршила је покојница од 1872 до 1874 педагошки одсек на универзитету у Цириху са најбољим успехом и добила је диплому да може бити учитељица у Швајцарској на средњим школама. Хтела је са својом сестром такођер учитељицом год. 1874 да отвори женску школу у Крагујевцу али јој власт није дозволила. Удавши се за публицисту Церу Тодоровића носила је она с њиме сва политичка гонења у Србији, Угарској и Аустрији. У последње време одала се да изучи медицину у Петрограду, но оштра клима поткопала је њезино нежно здравље. Вратив се у Србију умрла је 18. Нов. 1881. у Крагујевцу. Од књижевних радова који су изишли на јавност, превела је покојница списе: „Једна јунакиња из франц. револуције“ и „Историју једнога злочина“ од В. Ига. Осим овога преводила је за немачке листове чланке Светозара Марковића а књигу му „Србија на Истоку“ превела је на руски језик. Многи превод остао је за покојницом у рукопису.

Тодоровићка се разумевала у политичким наукама а нарочито у политичкој економији. Од страних језика говорила је добро немачки, француски и руски, а разумевала је и талијански и енглески, лепо је свирала на клавиру и била је женска озбиљна, а при том пријатна а носила се чисто и просто без икаквога обзира на моду. Са племенитих тежња које је гајила у срцу своме за напредак свога рада заслужила је вредна покојница да је свако ожали што тако рано премину у сред радљивога живота свога. Дака јој земља у којој почива!

Анка Анђелковић,

прва српска социјалисткиња

(Поводом једног написа Милице Јанковић)

Крагујевац 22/12
У пријемну,
Број 5957
Дакле дођијемо ево нам мисл. То је дивно. Само што је још нешто во. брело, да би се откопало крива оца, нурао. А то је, што више кривина, тика да се скрива. Стога ради обра. хаци се и ваши, у нади да ће се и ва кривина, да дођијемо и ва ваши Краја кривина брја и платника. Чимеће јес вапа не кривина, сато, што су бривина кривина. Шташовај само мата се медела у мајред 16-т. Прва брја брја кривина кривина, да их матаду ошима, који су се кривина а остале брја брја се асад. Здравље од брја и остале кривина брја брја.

ИСТОРИЈА ЈЕДНОГА ЗЛОЧИНА.
ПО КАЗИВАЊУ ЈЕДНОГА СВЕДОКА.
Од Виктора Хига.
(Превод с француског).

ПРЕДГОВОР.

Ова је књига више но савремена; она је преко нужна. Ја је издајем.

Примедба.

Ова је књига писана у Бриселу, пре двадесет и шест година у првим месецима изгнанства. Отпочета је 14. децембра 1851., другог дана по доласку писца у Белгију, а довршена је 5. маја 1852.; баш као да је случај хтео да прослави годишницу смрти првог Бонапарте изгнанома другог. Случај је такође, што се због нагомиланих послова, брига и жалости одошило издавање ове историје до ове чудоватне 1877. године. Или је случај ваљда хтео, да се причање некадањих догађаја десн баш данас, кад се подобни догађаји спремају? Ми се надамо да то не ће бити.

Као што рекосмо, прича о државном удару, плевала је рука још топла од борбе против тога удара. Изгнаник је постао напрецац историчар. Он је у својој озаојеђености запамтено добро овај злочин, и хтео је да и најсватлији догађај не оде у заборав. Тако је постала ова историја.

Рукпис од 1851. врло је мало поправљан. Он је остао оно, што је и био, нуи детаља (подробности) и живих, тако-рећи, крвавих догађаја.

Писац је постао последни судија; сви његови другови по борби и изгнанству, дошли су да искажу пред њим што знају. Он је њиховом исказу додао свој исказ. Сад је историја на реду. Она ће судити.

Ако буде могуће, ова ће историја изаћи скоро сва на јавност. На-ставак и свршетак изаће 2. децембра. Згодан датум.

П Р В И Д А Н.
ЗАСЕДА.
I.
Сигурност.

1. децембра 1851. год. Шпара слеже раменима и испали своје пиштоље. И занат, веровати у могућност државног удара, било је стидно. Озбиљан посматрач није могао ни да замисли какво незаконито насиље од Луја Бонапарте. Најгруснија ствар у том тренутку беше очевидно избор Девенка;
СТРАЖА СВ. I.

Milica i Anka Ninković su stanovale u kući koja se nalazila se u Ulici Zlatne grede 4. Kuća je porušena prilikom izgradnje gimnazije Jovan Jovanović Zmaj. Milica i Anka su mlade otišle iz Novog Sada, živele su i umrle u Kraгујевцу i Beogradu, ali su

ostavile trag u nacionalnoj socijalističkoj misli. Jedna ulica u Novom Sadu u blizini Novosadskog sajma nosi njihovo ime. Na kraju ove ulice je postavljena spomen-ploča koja obaveštava o značaju njihovog dela.

S.K.

Социјалисте и специјално знање.

(Из писма А. Н. и М. Н.)

Београд 26. јуна 1873. год.

Драге пријатељице....

..... Онај, који није „бакуниста“, а исповеда начело, да је специјално образовање или специјална наука и знање извесне струке непотребно, тај говори шупљу фразу, или управо не зна шта говори.

Ја сам вам говорио више пута, како је свуда у социјалистичкој партији, а код нас нарочито, страшна оскудица у људима са специјалним знањем, да организују нешто ново и стално у друштву, и да с тога поглавито пропадају усиљавања и жртве народа, да створи себи ново боље стање. Ја сам вам тада и казао, да ја, осим организације производње или рада у ужем економском смислу, сматрам за најважније: организацију производње. За ту целъ ваља знати природу човека и услове, од којих зависи његов физички, умни и морални развитак; ваља знати природу рада и захтеве, што их једно друштво, основано на раду, ставља свом будућем привредном члану; ваља знати социјалне услове онога народа, за кога се школа организује, па напоследку ваља знати техничка сретства, практичке методе за предавање појединих предмета, а тако исто за рационално учење

СВЕТОЗАР МАРНОВИЋ И СЕСТРЕ НИНКОВИЋ

Србија интелектуално и социјално је спремна иду у крајем и грубо црвена даје ову слободу; на једној страни само патристичко, иерархијско, закључано образовање, занати остојитије изражавања, трговина у занату; на другој страни, узбуђена стања азије, пожељна демократија брине, засучувања демократије, а ипак узвишено развратан занатски занат. Овакој пријавијој слици тако одговара свака политичког и културног живота: асоцијална, реакција, партизанство, савлада, бада, не знања. И у тој и такој средини, која је нешто карактеристично изразила, јавно се, делом и стално Светозар Марковић. У ту и такву средину што је он да пресели своје добро и направило што је извршио у Русији и Швајцарској. Од тогао друштва што је Марковић да створи социјалистичко друштво.

Насловно је иште да је Марковић био један од оних, у оној доба ретких људи, који је истовремено био теоретичар, пропагатор и организатор. За њега се без претеривања може рећи да је био човек од велике, неуспорив борце за своја начела.

Људи као што је Марковић изврше самоу делатност не ограничавају на једно поље рада. Свако је сваткога живота и свате занатског и сваткога занатског привањено је на сва поља људске делатности. Његов рад, на општаљачку и социјалну праксу, на економско удружења, његово удружење заштитије у производњу и пољопривреду, њега је, историски гледано, мање важно и значајно од његовог рада на оснивању социјалистичке школе, критичког бирократског система, његове борбе против узурпаца политичких и, уопште, народних слобода. Исто тако од њега мање значајно је и његов рад на уметничком пољу, где је настојао расветлити, ро

Сестре Марковић, Малица и Ана

привући, да учествује у друштвеним животу. Зато је Марковић био теоријско ослобођенима мисли. Његови чланци! Да ми ја имања слобода да буду равна културној и Ослобођенима мислима, јасно показују како је он имао свега прена осам, пријављу и како га је сваткога. Разумно је он добро да је његово политичко своје дело, оног сплета друштвених односа, који се не може решити дефинитивно све дотле док се и овај сплет не расветли. Зато је он да јасно политичко своје политичко одвајање и за себе, и да ће његово бити потпуно слободна тек онда кад отргнута ваљана човечанства буде слободна.

Али прави однос, Марковићеве прена мисли и његовој способности да буду равна његовој мисли се тек из његовог односа према сестрама Нинковић. Мању писанима који су остала од Марковића изврше се и добар број оних, који су биле писане сестрама А. и М. Нинковић, а који су биле, како се зна, поборнице социјалистичког идеја, као и сам Марковић. Ова писане су богат извор за проучавање његовог односа према интелектуалним друштвеним, проблемима, што ми његовој доноси и ставља пред човека. Из њега се пре свега јасно види како се Марковић односио према мислима, који, сватко и искривни борце за његово социјализма, јесту његове „Друге сестре“, „Мале пријатељице“.

ADEL NEMEŠANJI

Adel Nemešnji / Nemessányi Adél (1857–1933) je bila pedagoškinja, prva direktorka novosadske Mađarske kraljevske državne građanske devojačke škole i osnivačica novosadskog ogranka Društva za unapređenje obrazovanja žene – *Marija Doroteja (Mária Dorottya)*. Rođena je u Liptosentmiklošu (Liptovský Mikuláš). Školovala se u svom rodnom mestu, Bratislavi i Budimpešti. Godine 1876. primljena je za nastavnicu Devojačke građanske škole u Sekešfehervaru. Za direktorku novosadske Mađarske kraljevske državne građanske devojačke škole imenovana je 1884.

Melchior Erdujhelji u *Istoriji Novog Sada* pominje Adel Nemešnji kao uspešnu školsku upravnicu. Tako on najpre navodi da je školske 1876/7. otvoren prvi razred Mađarske kraljevske državne građanske devojačke škole. Škola je 1880. imala četiri razreda, četiri redovne i dve pomoćne učiteljice, a 1894. osam „učiteljskih snaga“, a upravnica je bila Adel Nemešnji. Uspešnost škole Erdujhelji je merio brojem upisanih učenica, pa je tako konstatovao da je njihov broj rastao iz godine u godinu, a uspeh je utoliko bio veći ukoliko se u obzir uzme činjenica da je uporedo radila i Srpska viša devojačka škola, te da su u školi sa nastavom na mađarskom jeziku „veliki broj pitomica... bile Srpkinje i Nemice“. Pozivajući se na izveštaj senatora Miše Dimitrijevića od 24. januara 1877, Vasa Stajić u *Građi za kulturnu istoriju Novog Sada* pominje obe novosadske više devojačke škole tako da se vidi da je (i pored mnogobrojnijeg nastavnog kadra i očito sadržajnije nastave u Srpskoj višoj devojačkoj školi) za Mađarsku kraljevsku državnu građansku devojačku školu vladalo veće interesovanje.

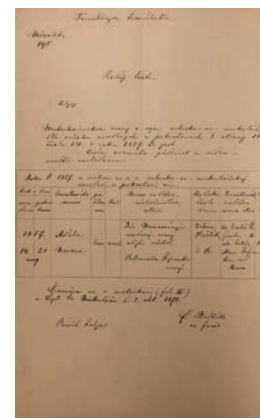
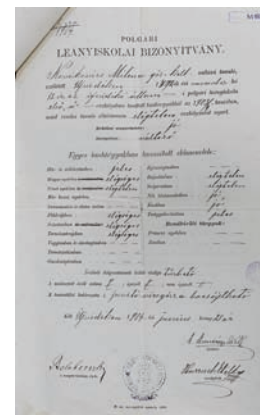
O privatnom životu Adel Nemešanji ima malo podataka. Bila je kći Janoša Nemešanjija (1832–1899), kraljevskog savetnika, nadzornika mađarskih i slovačkih škola, uglednog člana novosadske evangeličke zajednice, koji je za zasluge na prosvetnom polju dobio mađarsko plemstvo. Austrijski car i ugarski kralj Franc Jozef I odlikovao je 1913. Adel Nemešanji „zlatnim krstom“, a o tome je pisao i novosadski *Ženski svet*. Adel Nemešanji je umrla u Novom Sadu, sahranjena je 8. marta 1933. u porodičnoj grobnici Nemešanjijevih na evangeličko-reformatskom delu groblja u Futoškoj ulici. Danas jedna ulica u novosadskom naselju Veternik nosi njeno ime.

Adel Nemešanji / Nemessanyi Adél (1857–1933) je bila direktorka novosadske Mađarske kraljevske državne građanske devojačke škole, prva direktorka škole u Novom Sadu.

G.S.

Dom Nemešanjijevih se, prema istraživanju Vojislava Puškara, nalazio u današnjoj novosadskoj ulici Petra Drapšina 29. Kuća više ne postoji. Adel Nemešanji je umrla u Novom Sadu. Sahranjena je na Evangeličkom groblju u Futoškoj ulici. Podaci o grobnici Nemešanjijevih pokazuju da su tu sahranjeni Janoš Nemešanji, njegova supruga Petronela rođ. Šefranka (1834–1919) i njihova kći Adel Nemešanji. Njenim imenom je nazvana jedna ulica u Veterniku. Predlog je da se spomen-ploča postavi u ulici koja nosi njeno ime.

S.K.

Овом школском 1012 –13. г. навршила је управитељица огдашње државне грађанске женске школе, г-ђица *Адела Немешањи*, 30 година свога наставничког рада и ту је прилику употребила врховна школска власт, да препоручи ову заслужну просветну раденицу Њег. Величанству краљу Францу Јосифу I да ју награди и награђена је златним крстом за заслуге.

Ujvidék

Ferenc József-lér

MILEVA SIMIĆ

Mileva Simić (1859–1946) je za pedagošku i književnu delatnost bila odlikovana priznanjima obe srpske vladarske porodice i to: Ordenom kraljeva Doma I stepena (Obrenovići) i Ordenom Svetog Save IV stepena (Karađorđevići). Novosadska i vojvođanska javnost joj je blagodarnost i poštovanje pokazala 1938, kada je u organizaciji Matice naprednih žena svečano obeležen njen osamdeseti rođendan.

Rođena je u Novom Sadu, u porodici akademskog slikara Pavla Simića i Jelisavete Jovšić – kćeri Grigorija Jovšića, novosadskog advokata i jedno vreme gradonačelnika Novog Sada. Mileva Simić je kao dvanaestogodišnjakinja uspela da, i pored formalnih prepreka (neodgovarajuća dob), upiše Učiteljsku školu u Somboru. Kao petnaestogodišnjakinja angažovana je za nastavnicu u novosadskoj Srpskoj višoj devojačkoj školi, a kao sedamnaestogodišnjakinja je, posle očeve smrti, preuzela brigu o majci, braći i sestri. Mileva Simić je više od tri decenije bila nastavnica, najpre Srpske više devojačke škole u Novom Sadu (predavala je domaćinstvo, pedagogiju, ručni rad, pouke o zdravlju, crtanje, gimnastiku i nemački jezik), a nekoliko godina posle Prvog svetskog rata, i Državne ženske građanske škole u istom gradu. Autorka je udžbenika za devojačke škole *Kučarstvo* (1892, 1921. i 1926) i *Pedagogija* (1894), nekoliko objavljenih radova o vaspitanju ženske dece i stručnih i korisnih pedagoških i opšteobrazovnih tekstova namenjenih mladim majkama i ženskom svetu.

Njene prozorišne igre za decu (dečje glume), inspirisane i posvećene njenim učenicama, izvođene su širom Vojvodine. Prevela je nekoliko Hajneovih i Geteovih stihova, pripovetke Paula Hajzea, Leopolda fon Saher-Mazoha, Jokaija Mora i drugih i napisala preko četrdeset pripovedaka koje su objavljene u listovima i časopisima na srpskom jeziku od kraja 19. do prvih decenija 20. veka. Bila je poznata po kratkoj formi književnih tekstova koji su objavljeni u dnevnim listovima i mesečnim časopisima. To ilustruju njeni radovi u *Braniku* i *Ženskom svetu*. Njeni ambiciozniji književni radovi objavljeni su u *Stražilovu*, *Dragomilju*, *Godišnjaku Matice srpske*. Njene pripovetke i novele nastajale su u eri romantizma i realizma, na podlozi onog vojvođanskog multilingvalnog, evropski orijentisanog sveta koji je u srpsku književnost uveo Jakov Ignjatović.

Obilazeći Srem, Banat i ,naročito, Bačku, tokom tri decenije je sakupila zadivljujući broj narodnih pesama koje su žene stvarale i kao zbirku *Srpske narodne ženske pesme (Rojtanske pesme)* ih, pre početka Prvog svetskog rata, predala Matici srpskoj. Knjiga je trebalo da bude izdata u ediciji *Knjige Matice srpske*, ali ne samo da se to nije desilo, već je u Rukopisnom odeljenju Matice srpske delo izgubljeno. Književni odbor Matice srpske je 1940. književnicu preporučio Književnom savetu za članicu, obrazlažući taj predlog i značajem zbirke koja je tada još ležala u rukopisu. Zahvaljujući prepisu sačuvanom u porodičnoj arhivi i Mariji Kleut koja je delo priredila za štampu, *Rojtanske pesme* su objavljene u Novom Sadu više od sto godina pošto su ušle u Maticu srpsku.

Iskustvo Mileve Simić u našu književnost na velika vrata uvodi žene koje su zarađivale pišući i to na nekoliko planova: prevođenjem, objavljivanjem priča, pripovetki i novela u periodici, objavljivanjem dečjih gluma, u poslu sa udžbenicima, a zabeleženo je da je na književnom konkursu Matice srpske dobila 200 kruna za šaljivu igru u jednom činu *Retka sreća*. Danas, njoj u čast jedna ulica u Novom Sadu nosi njeno ime. Mileva Simić je živela i umrla u Grčkoškolskoj ulici, u kući koja se danas nalazi na broju 10.

Mileva Simić (1859–1946), pedagoškinja, književnica i prevoditeljka, bila je prva žena autorka udžbenika na srpskom jeziku.

G.S.

Mileva Simić je živela u Temerinskoj 21, u kući koju je posedovao njen otac Pavle Simić. Kasnije je živela u Grčkoškolskoj 10. Umrla je u Novom Sadu, a sahranjena na Almaškom groblju, grobno mesto 1/2-19G. Njen grob je zaštićeno kulturno dobro. Na kući u Temerinskoj 21, gde je Mileva neko vreme živela sa ocem, postavljena je spomen-ploča koja svedoči o tome da je u kući živeo njen otac Pavle Simić. Mileva Simić se ne spominje, što treba dopuniti postavljanjem nove spomen-ploče. Jedna ulica u novosadskom naselju Klisa nosi njeno ime. Predlog je da se spomen-ploča postavi na kući u Temerinskoj 21.

S.K.

ЗБОРНИК ПОЗОРИШНИХ ДЕЛА.
СВЕСКА ТРИДЕСЕТРВА.

РЕТКА СРЕЋА.
ШАЉИВА ИГРА У ЈЕДНОМ ЧИНУ.

НАПИСАЛА
МИЛЕВА СИМИЋЕВА.

Наградилa „Матица Српска“
са 200 круна.

ИЗДАЊЕ СРП. КЊИЖАРЕ И ШТАМ. ГАРНИЈЕ
БРАЋЕ М. ПОЛЗВИЋА У НОВОМ САДУ

1900.

Цена
50 погурч

или
25 новч.

52 Српска књижевна и штампарија Умет. деоп. друштво „Национал“ у Новом Саду.

ДЕЛА
МЛАДЕН СИМИЋЕВЕ

ДЕЛА
МИРОСЛАВА КРЛЕЖЕ

Добродоша прелом, позоришна игра за децу у једном чину 40
Ретка срећа, шаљива игра у једном чину наградила „Матица Српска“ са 200 круна 50
Градња прелом, о изостану део 20
Ћукарство на школу и народ 140

„Историја српских школа 100
Градња и школа, књига за народско васпитање — 20
Дневник Српског народа, књига за народ 20
На једног приликом, прелом за Кнеже, Алексију и Вилема, књига за народ 40
Успоредно кривогазарење, у једној школи — 20

Дела Марка Цара

Невенчаја, — усвојено с куца 1—
Госпођа са класетицама, прелом с орањанима 2—
За књижевне дане, књижевни рокијаци 2—

ДЕЛА П. АДАМОВА

На обалу и прелом, Савка и преломе на српском језику: I. У Фрушкој Гори. — II. Чајева. — III. Прва пут у воду. — IV. Круна. — V. Писак. — VI. Мај браќа. 100
Савка и преломе на српском језику. Преломе: Са себа. —

Жељезничар. — Српски. — Савка и преломе. — Тања Пуха. — На једног. — Народна. — На једног. — Шајка. — Лепотина. — Тешковина. — Српски. — Игра је убила. — Прва суд. — Ватрено коло 2—

ПРЕВОДИ ЋИМ. МАНОЛОВИЋА РАЈКА.

Новела А. Деласкиног 120
Лепота од Краљевског 140
Песни и свет од Краљевског 120
Павла и чиграла од П. Пруста 120
Позоришна игра од П. Бореловог 50
Простак, роман Огюста 140

Нова, прва на језику од Јосифовића 1—
Љубави прелом, књига за народ — 40
Хвала од Х. Шемковића 120
Преломе III-овића 140
Гад и својина, књига за народ 20
Преломе Веселића Гаршића 1—

Свака порука са 50 погурча поштом у пакетику и то:
Кад поштом за 4 К нова одмах изабере за 6 К. Кад поштом за 6 К нова одмах изабере за 8 К.
Кад поштом за 8 погурча нове одмах изабере за 12 погурча и ш. р.

Књига узеоше али са * обавезно књигу новчано поштом.

КУЋАРСТВО.

ЗА ШКОЛУ И НАРОД

НАПИСАЛА

Милева Симића,

УЧЕНИКА БИШЕ ДЕВОЈАЧКЕ ШКОЛЕ.

У НОВОМ САДУ,

КЊИЖАРЕ И ШТАМПАРИЈЕ БРАЋЕ ПОЛЗВИЋА И ШТАМПАРИЈЕ К. ПАДЕЊА,

1892.

MILICA TOMIĆ

Milica Tomić (1859–1944), književnica, političarka i novinarka, jedna je od sedam Vojvođanki izabраниh za poslanice Velike narodne Skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji, koja je izglasala prisajedinjenje Kraljevini Srbiji. Privatni život Milice Tomić prepliće se sa političkim procesima unutar srpskog naroda u Vojvodini od druge polovine 19. veka do prvih decenija 20. veka.

Rođena je u porodici Svetozara Miletića, najznačajnijeg srpskog političara u Ugarskoj u drugoj polovini 19. veka. Školovala se u Novom Sadu, Pešti i Beču, ali studije medicine nije upisala jer je preuzela na sebe deo očevih obaveza u vreme Miletićevog suđenja i tamnovanja. Za srpskog političara, novinara i publicistu Jašu Tomića udala se 1885. Posredstvom lične prepiske, nastale mnogo pre udaje za Jašu Tomića, Milica je postala žrtva političkih obračuna započetih u novinama (*Branik - Zastava*), kulminiranih čaršijskim pričama, a okončanih tzv. Tucindanskom tragedijom 1890, kada je Jaša Tomić, braneći čast, kompromitovanu navodnim Miličinim pismom, ubio oponenta, političara i publicistu Mišu Dimitrijevića. U tim teškim trenucima Milica Tomić je pružala podršku suprugu, kao i mnogo godina kasnije, tokom Prvog svetskog rata, kada su Jašu Tomića austrougarske vlasti zatvarale i internirale. Posle suprugove smrti (1922), povukla se iz javnog života. Umrkla je u Beogradu u 85. godini.

TIFFANY

TIFFANY

SALE

SMIERNJE

23

PRENOCISTE
TAL
CENY

SALE

SMIERNJE

The Mercantile Company

SALE

SMIERNJE
POPUST na
20%

SALE

SMIERNJE
POPUST na
20%

Njeno delo se mora sagledati u kontekstu intenzivne političke aktivnosti Svetozara Miletića, zatim njegovih naslednika, kao i pokreta za emancipaciju žena u Vojvodini u drugoj polovini 19. i tokom dve decenije 20. veka. Na političku scenu javno je stupila u vreme očevo drugog tamnovanja (1876–1879), vodeći njegovu celokupnu korespondenciju i objavljujući prve političke članke u novosadskom listu *Zastava*. Aktivistički rad u ženskim organizacijama Milica Tomić je 1881. započela u Dobrotvornoj zadruzi Srpkinja Novosatkinja. Njenim zalaganjem u Novom Sadu je 1905. osnovano *Poselo Srpkinja* koje postaje Ženska čitaonica *Posestrima* (1910). Programi *Posestrime* su se, pored časova čitanja za nepismene žene, sastojali od predavanja, ali i od zabavnog dela, naročito ako su se dešavali u seoskim sredinama. Organizacija je imala i humanitarnu komponentu jer su se od prikupljenih sredstava pomagale članice u nevolji. Milica Tomić je bila osnivačica i glavna urednica časopisa i kalendara *Žena* (1911–1914. i 1918–1921).

Na planu političke borbe za kolektivna prava srpskog naroda u Habzburškoj monarhiji, Milica Tomić ima posebno mesto. Sa istomišljenicom Julkom Ilić bila je na čelu akcije započete 1907. u okrilju *Posestrima*, kada su žene skupile 30.000 ženskih potpisa protiv zakona kojim se uvodi mađarski jezik kao nastavni u sve škole u Ugarskoj. Značajna je njena saradnja sa poznatom borkinjom za prava žena u Ugarskoj, Rožom (Rožikom) Švimer (Rózsza Schwimmer). Kruna aktivizma žena predvođenih Milicom Tomić je bila 1918, kada je Srpski narodni odbor, koji je sazvaio Veliku narodnu skupštinu Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji, dao biračko pravo muškarcima i ženama iznad 20. godina. Istraživanja o životu i delu Milice Tomić započeta su 2000-ih godina na Ženskim studijima i istraživanjima u Novom Sadu, kada je aktuelizovan značaj njenog dela. Tada je jedna ulica u Novom Sadu dobila njeno ime.

Milica Tomić (1859–1944), borkinja za ženska prava, vlasnica i urednica mesečnika *Žena* (1911–1914, 1918–1921) jedna je od sedam Vojvođanki izabranih za poslanice Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena Banata, Bačke i Baranje koja je 1918. proglasila prisajedinjenje Kraljevini Srbiji.

G.S.

ИЛ П 366
1911/2

ЖЕНА

МЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
Уређује Милица Јаше Томића.

Не стоји кућа на земљи — него на осеми.

An illustration showing a woman and three children sitting around a table, engaged in a meal or study. The woman is on the right, looking down at something in her hands. The children are on the left, one is seated and another is standing.

Женска читаоница „Посестрима“ у Новом Саду.

Milica Tomić je stanovala u Dunavskoj 14. u kući svog oca Svetozara Miletića, u kojoj je jedno vreme bila smeštena i Matica srpska. Kuća se nalazi u okviru zaštićene prostorno-kulturno istorijske celine. Građena je krajem 18. veka, a obnovljena je posle Bune 1854. Krajem 19. veka, u kući je stanovao Svetozar Miletić sa porodicom, a sa njima je, nakon ćerkine udaje, živeli i Jaša Tomić. Kasnije se Milica sa suprugom preselila u Zmaj Jovinu 23, gde je bilo i sedište Srpske radikalne stranke. Na kući Miletića u Dunavskoj ulici pored info tabli koje pominju Svetozara Miletića i Jašu Tomića, 2018. postavljena je i spomen-ploča koja svedoči da je u kući živela i Milica Tomić. Nakon smrti supruga, Milica Tomić je

otišla u Beograd, gde je živela u stanu svog brata Slavka Miletića, tada ministra u Vladi Kraljevine SHS. Nakon smrti brata, poslednje dane života je provela u podstanarskim stanovima. Umrula je u Beogradu. Preneta je i sahranjena na Uspenskom groblju u porodičnoj grobnici zajedno sa ocem Svetozarom Miletićem i suprugom Jašom Tomićem. Ova grobnica i spomenik su zaštićeno kulturno dobro. Jedna ulica u novosadskom naselju Gornje livade nosi njeno ime. Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine je 2018. odlučila da Nagrada za ravnopravnost polova *Milica Tomić* bude nadalje pokrajinsko priznanje koje je Vlada Vojvodine za tu oblast ustanovila 2005.

S.K.

Поштованим претплатницима

„Жене“.

Док су други књижевни листови дизали за минулу годину и по дана више пута претплату, „Жена“ је хтела то избећи. Сад, у најновије време поскупила је штампа још са 40%. Према овоме и „Жена“ мора сад безусловно подићи цену. Ко је претплатио пола године „Жене“, молимо да доплати за то пола године од- носно још за пети број 2 круне; за друго пола године треба да плати свега 22 круне. Ко је платио целу годину има да доплати до краја године 12 круна. Ко је за друго пола године платио 12 круна, молимо да доплати још 10 круна. Жао нам је што није могло проћи без овога.

Нови Сад, јуна 1919.

Власништво „Жене“.

Босанско-херцеговачка деца.

Увидек (Н. Сад), 27. јан. 1918.

Данас су одавде отпутовали у Брод гђа Станоја Станковића и г. Мита Кириловић да у име новосадског одбора, приме 230 босанско-херцеговачке деце, која ће се размести у Угарској. С њима су и гђа Николе Ђука и г. Петар Рогуља из Загреба. Од ове деце сместиће у Бачку Паланку 160 деце, остале у Товаришево. Ако би стигао и други транспорт деце, та ће се смести у Бегеч, у Каменицу а још ће примити и Нови Сад. Бегчани долазе колима по децу, у Паланци се спрема одбор са г. Љубишом Марцикићем да их дочека. У овим транспортима што сад стижу, нема одраслих. Види се намера, да се прво спасу деца од глади. Многа банатска и бачка места одазвала су се веома лепо, из чега се види да наш свет и у овим тешким приликама није забора- вио на душу.

Сусрет са Милицом Јаше Томића

Јаша и Милица Томић, 1885 год.

Заборава може да падне на лога- бље и ствари, може да падне и на здје, али никада не може да па- не заборав на оне људе који су се борили за слободу наше идеје. У такве људе спада Милица Јаше Томића.

Свакако ће нечија поштена рука надписати једнога дана њену био- графију. Лице жене која је провела пет деценија у борби за ослобо- њење и равноправност свога пола и свога народа деловаће на нове генерације као опомена: да борба није била једноставна ни лака, и да су први борци напознали на препреке о којима ми данас и не знамо. А на нас је њен лик деловао као гарбиониј, да смо скла- нани и од оних чије нам разуме- вање, врло често, недостаје.

У Жоржа Клемансоа улици жи- ви госпођа Милица Јаше Томића савиша скорошњо, у једној лампете- ној соби. Већ и сама ова скромност ништа нам казује о њеном изван- редном карактеру. Две три слике на зиду, неколико књига, два укра- ричена годишња листа „Жена“ — који је сама уређивала и издавала — ненаметљиво говоре о једном необичном животу.

„Називните што мало изненада до- ласком“, — тако смо се почели пра- вати.

„А, да, интервију? Нерадо се да- јем интервјуисати. Управо у принципу сам против. А није то ја оно што није и ни помислио. То је, део, за политичаре који сва- кадешно дају изјаве, па су навик- нути да избегну сваки евентуални неспоразум. Оно што бих вам ја узурати могла рећи било би неко- вољно да осветли Војвођански по- крет и покрет нас — жена“.

Ипак смо покушале да јој по- ставимо неколико питања у вези са њеним радом, радом њенога оца Светозара Милетића, њеног мужа, у вези са листом „Жена“ и тд.

— Сва су та питања лепа и на месту. Али сва та питања задргу- у историју Војвођанског покрета и покрета војвођанских жена. На њих би се могао одговорити у језику чланака, па тек да се добије јасна слика. А ја то не могу. Не могу децо. То би значило да понова уз- њем перо понова да пишем. А то, такође, не могу. Не пишем већ- више година, од смрти свога мужа; моје се перо иступало. А друга је- на ствар: већ је петнаест година како сам се покушала из јаног мо- гота. Не радим нигде, не пишем. За то време се разлико, ви данас радите. Ја неких хтепа да моји члан- ци дођу, можда, у колишњу са- ваним данашњим радом и нашим погледима на свет. То што бих вам ја писала било би понављање старог нека тога историји. Појавити се после петнаест година — шта би значило? — Нико није васкрснуо, нико, па се то ни са мном неће до- годити. Не бих ни ја међу вас дошла као Месија. Појавити се сада значило би, децо, повамин- рити се — а ја то не желим“.

— Разговор је текао ведро и живо да смо скоро заборавиле са каквим смо страхомштованцем ушле у ову сиромашну собу.

Врло рано сам почела да радим, најпре са својим оцем па после са својим мужем. Необично је то било за оно доба и није било лако. Само колико је процедуре требало док сам матурирала. Жене онда нису похаљале гимназију, училе смо приватно, па полагаде. Мо- рала сам ићи у Пензу, нарочита комисија ме је испитивала. Хтела сам да студирам медицину, тамаи је требало да пођем у Швајцарску, али мог су оца ухапсили — тако је мој план осујећен. После неко- лико година сам се удала и почела је требало да студирам медицину, тамаи је мој план осујећен. После неко- лико година сам се удала и почела заједно са својим мужем инте- зивно радити на просоцијану народа, а нарочито жене“.

Госпођа Томић се радо сећа жена које су се бориле за еманципацију

и чак се одрекле свог личног жи- вота да би проскриле себи пут до науке и друштвеног рада, који је тада жени био потпуно непристу- пачив. Са пуном поштовањем, по- мисли неколико имена.

Свака реч оне жене је убедљива и топла; тако говоре само људи који су научени да се жртвују.

Упитали смо на крају — откуд то да сте Ви у листу „Жена“ тре- тирани питања скоро на исти на- чини како ми то данас чинимо?

Одговор је био кратак: ја сам увек гледала у будућност.

Госпођа Томић воли оmlадину и интересје се за њу. Оmlадина је увек носила сваког добра и сваког зла. — Ово друго слободни смо да разумемо као алузју на оне који не схватају довољно и благо- времено оmlадину и њене тежње.

— Јест, ја волим оmlадину. Волим природу, воду, галаму. Не волим тишину. Покрет волим, живот.

Опростили смо се са женом која је била изабрана за посланица Уставотворне скупштине, која је и поред рада у својој земљи сарађивала у неколико европских листова, имала свуда пријатеља и симпатизера, радила истрајно деценијама и својим оштрим пе- ром задржала у тврдокорност људи који су жену потешкивали. По- желела нам је успеха у раду, што су искрено потврдиле жене, про- нишљиве очи, који ни данас нису остариле — а које су још пре не- колико деценија гледале у будућ- ност.

Смиља Ивановић

Како да се облачимо?

Милица Јаше Томића.

Нови Сад

И до сад су се женске већином облачиле она- ко, како је било шкољиво по њихово здравље. Али данас се већ тако облаче, да је то постало опасно по јавну сигурност оних, који долазе у близину њихову. Мислим оне дугачке игле, управ оне ражјеве, којима придевају своје пешпире за косу. У скоро свима ев- ропским престовницама догодиле се несреће. Једноме је такав један ражањ избио ско. И публика гласно тражи, да се умеша власт, јер никако не треба да буде довољено, да неко доводи у опасност туђу си-

JELICA BELOVIĆ BERNADŽIKOVSKA

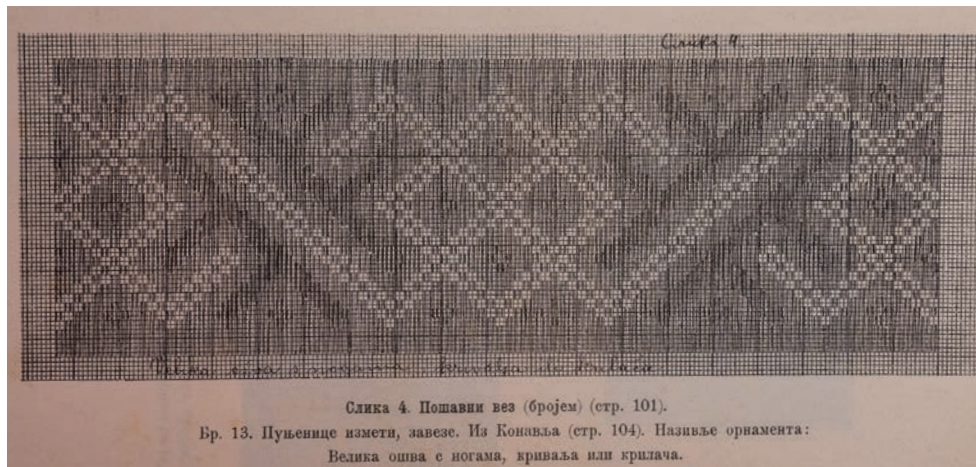
Jelica Belović Bernadžikowska (1870–1946) rođena je u Osijeku gde je započela školovanje koje će nastaviti u Đakovu i Zagrebu, a završiti na Višoj pedagoškoj školi u Beču i u Parizu. Kao pedagoškinja je radila u Zagrebu, Rumi, Osijeku, Mostaru da bi u Banjaluci bila postavljena za upravnicu Više devojačke škole. Novosađanka je postala po završetku Prvog svetskog rata. Pedagošku karijeru je nastavila u Državnoj mešovitoj građanskoj školi u Novom Sadu gde je dočekala penziju.

Jelica Belović Bernadžikowska je književni rad započela 1885, objavljujući prve književne radove u omladinskim listovima. Kao pedagoškinja bila je saradnica školskih listova koji su štampani u Zagrebu, Sarajevu, Somboru, Sremskim Karlovcima. Pored književnih radova objavljivala je tekstove o etnologiji, pedagogiji i u inostranim listovima: *Frankfurter Zeitung*, *Frauenzeitung*, *Revue des Deux Mondes*, *The Gipsy Lore*, *Antropopyteia* i mnogim drugim, a zabeleženo je da je bila urednica jedinog lista na srpskom jeziku u Austrougarskoj – *Narodna snaga* (Sarajevo, 1917).

Njen javni rad na polju etnologije i folkloristike je bio poznat i cenjen, naročito na polju narodnog veza i simbolike narodne ornamentike. Njenom zaslugom narodni vezovi su sistematizovani i u naučni diskurs je uvedena odgovarajuća terminologija. Kao stručnjakinja za etnologiju imala je udela u osnivanju Etnografskog i obrtničko-umjetničkog muzeja u Zagrebu. Bila je saradnica austrijskog profesora Fridriha S. Krausa,

stručna saradnica etnografskih muzeja u Splitu i Beogradu i počasna članica Bečkog folklornog društva. Jedna je od organizatorki izložbe *Srpska žena* u Pragu 1910. Događaj je bio povod da se uradi knjiga-spomenica koja sadrži informacije o ženama u srpskom narodu koje su ostavile trag na polju kulture, nauke, pedagogije, filantropije. Radi se o knjizi *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo, 1913) koju je ona uredila i koja je posvećena Savki Subotić. Fototipsko izdanje ove knjige štampano je sto godina posle prvog izdanja, u Banjaluci 2013.

Među najznačajnija dela Jelice Belović Bernadžikovske na polju etnologije i folkloristike spadaju: *Građa za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada* (Sarajevo, 1906), *Muzika i pesma kod Južnih Slovena (Musik und Gesang bei den Südslawen)* (Lajpcig, 1923), *Običaji Južnih Slovena (Die Sitten der Südslawen)* (Drezden, 1927), *Jugoslovenski narodni vezovi* (Novi Sad, 1933) i druga dela. Kao Novosađanka, bila je uticajna članica Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS. Bila je prva intelektualka koja je, pišući o književnom radu Darinke Bulje i Danice Bandić u knjizi *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas*, definisala žensko pismo. Gotovo sasvim zaboravljena, umrla je usamljena u Novom Sadu.

Jelica Belović Bernadžikovska (1870–1946), književnica, pedagoškinja, folkloristkinja, bila je i urednica knjige *Srpkinja: njezin život i rad, njezin kulturni razvitak i njezina narodna umjetnost do danas* (Sarajevo, 1913).

Ujvidék

Нови Сад

Erzsébet-tér — Јелизаветин трг

№ 152

Jelica Belović Bernadžikovska je u Novi Sad došla tek posle Prvog svetskog rata gde je živela do smrti. Zna se da je kupila kuću u tadašnjoj Ustavskoj ulici (Alkotmány útca 13, današnja Pavla Papa 21) i da je umrla u kući u Ulici Jugoslovenske armije 6 (današnja Jevrejska ulica). Kuća u kojoj je umrla je srušena zbog izgradnje Srpskog narodnog

pozorišta. Sahranjena je na Uspenskom groblju, ali njen grob više nije vidljiv. Zbog toga je, na predlog Kola srpskih sestara Eparhije bačke, 2021. na Uspenskom groblju postavljena spomen-ploča koja govori o ovoj znamenitoj Novosađanki. Predlog je da jedna ulica u Novom Sadu dobije njeno ime.

S.K.

72

VIDA VULKO VARAĐANIN

Vida Vulko Varadžanin (1871–1957) ostaće zapamćena u istoriji Novog Sada kao pijanistkinja, jedna od osnivačica novosadskog Ženskog muzičkog udruženja, te kao aktivistkinja i članica Upravnog odbora Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja i predsednica Mesnog odbora Društva Crvenog krsta u periodu između dva svetska rata. U Novom Sadu je završila osnovnu i Srpsku višu devojačku školu, a „klavir“ kod poznatog pedagoga Franje Petrika. Vida Varadžanin je javni angažman započela uz oca, Arkadija Varadžanina, direktora Srpske više devojačke škole, dugogodišnjeg sekretara Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja i urednika *Ženskog sveta*.

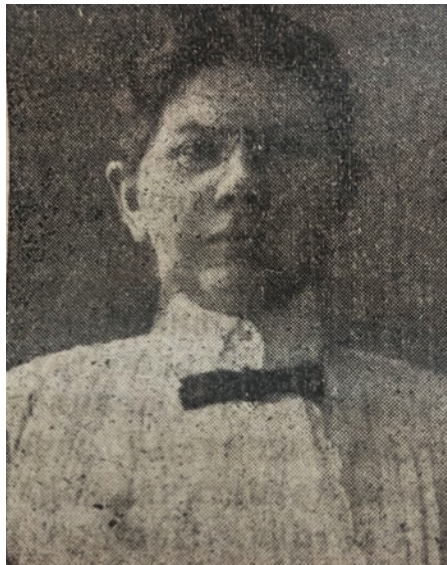
Njena karijera pijanistkinje uspešno se razvijala. Zna se da je koncertirala u Novom Sadu, Pančevu, Somboru, Velikoj Kikindi, Beogradu i Zagrebu. Neformalni muzički salon, koji je osmislila i vodila u sopstvenoj kući, postao je značajno i ugledno stecište novosadske muzičke elite. Sa Milicom Moč, Editom Valdner i Svetolikom Paščanom 1927. osnovala je Žensko muzičko udruženje, koje je negovalo raznovrstan repertoar. Horski odsek Ženskog muzičkog udruženja je 1929. dobio *Zlatnu liru* na vrlo uglednom takmičenju Pevačkog saveza Beograda.

30
30HA

Novosadski ogranak Društva Crvenog krsta pod njenim rukovodstvom razgranao je mnogobrojne aktivnosti: obdanište sa zabavištem na Temerinskom putu, sklonište za decu (organizovano u saradnji sa Novosadskom antituberkuloznom ligom), školska kuhinja za siromašne đake Petrovaradina, Adamovićevo naselja, Salajke, Vidovdansko naselja i narodna kuhinja. Zgrada Crvenog krsta u Novom Sadu, koja i danas ima istu namenu, podignuta je u vreme dok je ona bila na čelu organizacije. Za zasluge na polju kulture i humanizma 1934. odlikovana je Ordenom Sv. Save IV stepena.

Vida Vulko Varađanin (1871–1957), muzičarka i humanitarna aktivistkinja, jedna je od osnivačica Ženskog muzičkog udruženja i dugogodišnja predsednica novosadskog ogranka Društva Crvenog krsta.

G.S.

Vida Vulko Varađanin je sa roditeljima, Arkadijem i Betom Varađanin, a kasnije sa suprugom Aleksandrom Vulkom, stanovala na početku Grčkoškolske ulice. Kuća više ne postoji. Umrula je u Novom Sadu, sahranjena je na Uspenskom groblju. Predlog je da jedna ulica u Novom Sadu dobije njeno ime, kao i da se na zgradi Crvenog krsta postavi spomen-ploča njoj u čast.

S.K.

ERŽIKA MIČATEK

Eržika Mičatek /Eržika Mičátková (1872–1951) je rođena u Kisaču u poznatoj porodici Mičatek, čiji su članovi: otac Jan i braća Vladimir i dr Ljudevit, bili prvaci slovačke zajednice u Vojvodini. Porodično okruženje je za Eržiku Mičatek bilo podsticajna sredina iz koje se ona smelo otisnula u javni prostor. U časopisu *Slovenské pohľady*, u periodu 1900–1932, objavljivala je svoje pretežno prevodilačke radove među kojima se ističu prevodi Ksavera Šandora Ďalskog, Janka Leskovara i Branislava Nušića. Njeni književni radovi ili tekstovi polemičke ili dokumentarne sadržine objavljeni su u listovima *Dennica* i *Živena*. Među književnim radovima treba pomenuti pripovetke: *Dedina*, *Katuškino previnenie* i *Anča samopašnica*. Za istoriju ženskog pokreta značajna je serija tekstova u listu *Živena* u periodu 1924–1927. o radu Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena Kraljevine SHS koje je osnovano 1921. u Novom Sadu, a na čijem čelu je Eržika Mičatek nasledila Judmilu Hurban.

СТАН НА
ПРОДАЖ

СТАТИВА
НА ТЕОДИ
ПОСРЕДНА

fashion 1

ДЕЧКА
ОБУВА

ADVOKAT

ANATOLI
GURIN
OUTLET

APARTMAN
San Ivo

КОНТАКТ

КОНТАКТ

Modena
Fashion

КОНТАКТ

Modena
Fashion

КОНТАКТ

Ciljevi udruženja bili su usklađeni sa „narodnim ciljevima“ koje je slovačka zajednica imala na socijalnom, kulturnom i prosvetnom planu. Samo u Novom Sadu društvo je okupilo 110 članica. Eržika Mičatek je bila jedna od uglednih članica Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS/Jugoslavije, aktivna učesnica mnogih ženskih skupova, a biće zapamćena po tome što je inicirala rezoluciju o zaštiti Slovačkinja, među kojima je bilo mnogo vrlo mladih devojaka koje su kao posluga radile u Beogradu. Za rad na polju podizanja narodne kulture, naročito među ženama u slovačkoj zajednici u Vojvodini, Eržika Mičatek je odlikovana Ordenom Sv. Save V reda kojim ju je odlikovao kralj Aleksandar Karađorđević.

Eržika Mičatek / Eržika Mičátková (1872–1951), književnica i prevoditeljka, biće zapamćena kao predsednica Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena u Kraljevini SHS/Jugoslaviji.

G.S.

Eržika Mičatek je za vreme boravka u Novom Sadu stanovala je u Dunavskoj 13. U Novom Sadu i Kisaču ne postoje obeležja niti ulice koje nose njeno ime i podsećaju na prosvetne i kulturne aktivnosti Eržike Mičatek, niti na njen rad u okviru Središnjeg udruženja čehoslovačkih žena u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Predlog je da jedna ulica u Kisaču dobije njeno ime.

S.K.

1. Рената Тиршова, Чехиња, кћи оснивача соколства Фигнера, супруга сокола Тирша — и сама је велика жена чехословачког народа. Данас је то једна бодра стара госпођа од 70 година, уважена, призната заслужна радница на пољу васпитања женске омладине, снажења националних мисли, оснивања женских стручних школа. — 2. Јелисавета Мичаткова, агилна председница друштва чехословачких жена у Југославији, из познате велике словенске породице, у родној јој словачкој ношњи. Увек је будна у ширењу словенске зајамности и топло се залаже за срдачне односе између жена Чехословачке и наше Краљевине. — Боžена Викова Кунетицка, чувена списатељица, политичар у правом смислу речи, јер је још за време аустро-угарске власти била изабрана за посланика. Дакле, прва жена посланик у Чехословачкој, коју су бирали мушкарци — бирачи, у Болеслави. Велике су заслуге ове умне чешке жене, која је ватрени поборник за грађанска и политичка права жена уопште, а неуморна на народном делу.

1. и 2. Чехословачке ношње су живописне, сликовите. Са смислом и љубављу негује их народ и интелигенција. Домаћа индустрија чехословачка позната је широм цела света, а за то је заслужна, на првом месту, образована жена братског народа, која је умела у простоме народу пробудити и оснажити љубав према свему што је национално, па тиме створити и изворе економског богатства о чему сведочи напредна домаћа индустрија Чехословачке Републике.

OLGA KRNO

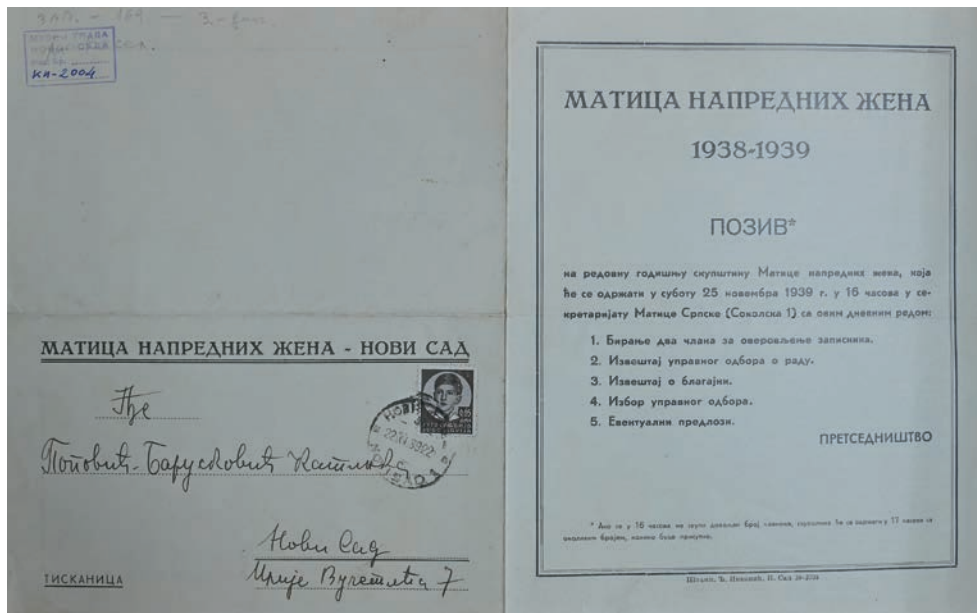

Olga Krno / Anna Ol'ga L'udmila Krnová (1874–1971), biće zapamćena kao prva predsednica Matice naprednih žena, organizacije nastale u Novom Sadu 1921, tako što je Kolo naprednog ženskinja, osnovano 1919, prešlo pod okrilje Matice srpske i promenilo naziv organizacije ali ne i ciljeve. Organizacija je ponuđenim konceptom nameravala da „otrgne ženu iz društvene pasivnosti“, da pokrene ženske redove na način da se prevaziđe sestrinstvo u okviru jedne nacije i tako utiče da žene krenu ka poziciji aktivne i korisne građanke. Članice Kola naprednog ženskinja, a zatim i Matice naprednih žena nisu samo osmislile, organizovale i održavale prosvetno-kulturnu tribinu, poznatu kao Narodni univerzitet, već su uvele u javni prostor sistem tečajeva stranih i srpskog jezika, posebnu školu za radnice svilare i druge programe. Olga Krno je predsedavala organizacijom u ključnom, početnom razdoblju kada se ustalio program rada i pravila funkcionisanja organizacije. Lično je nastojala da se, pored već etabliranih programa, uvedu i programi za decu (pričanje bajki uz odgovarajuće filmske projekcije), ali se zbog nedostatka tehničkih mogućnosti od toga odustalo. Na čelu organizacije je bila do septembra 1923. Ostavku je podnela jer nije više mogla „stalno boraviti u Novom Sadu“. Članice Matice naprednih žena bile su i nadalje u kontaktu sa njom jer se u adresaru organizacije nalazi njena praška adresa (Prah, Dejvice Velvarská 47).

33

Kada je Matica srpska novim Ustavom iz 1920. omogućila ženama da iz pasivne uloge „pomagača“ pređu u aktivni status članova osnivača, to pravo je početkom 1921. iskoristila i Olga Krno. O njenom privatnom životu se zna da je rođena u Ružomberoku u Slovačkoj, u porodici Beniač. Udajom za advokata Miloša Krna, jednog od prvaka slovačke zajednice u Vojvodini, postala je Novosađanka.

Olga Krno / Anna Ol'ga L'udmila Krnová (1874–1971) je bila prva predsednica Matice naprednih žena i jedna od prvih žena aktivnih članica Matice srpske.

G.S.

Iz Arhive Matice naprednih žena znamo da je 1919. stanovala u Tekelijinoj ulici 31. Prema istraživanju Vojislava Puškara, prebivalište porodice Miloša i Olge Krno bilo je u Tekelijinoj 35 (današnja Šafarikova ulica). Miloš Krno je preminuo 1917. u Novom Sadu, gde je i sahranjen, a Olga je umrla u Bratislavi, gde je i sahranjena. Predlog je da jedna ulica u Novom Sadu dobije njeno ime.

S.K.

MILEVA MARIĆ AJNŠTAJN

Mileva Marić Ajnštajn (1875–1948) je rođena u Titelu u kući Atanasija Ružića, svog dede po majci. Otac Miloš Marić je ubrzo porodicu preselio u Rumu gde je dobio činovničku službu. Mileva se najpre školovala u Rumi i Sremskoj Mitrovici. Srpsku višu devojačku školu završila je u Novom Sadu, a zatim je školovanje u gimnaziji nastavila u Šapcu, a završila u Zagrebu, dobivši prethodno dozvolu da pohađa školu koju su mogli upisati samo muškarci. Na Univerzitetu u Cirihu, Mileva Marić se 1896. prvo upisala na studije medicine, da bi se ubrzo prebacila na Državnu politehničku školu gde je studirala matematiku i fiziku kao peta žena koja je uspela da upiše tu školu. Prve dve godine studija za Milevu Marić su bile uspešne, ali izabrane studije ipak nije uspela da završi. Tokom studija, Mileva Marić je upoznala Alberta Ajnštajna za koga se udala 1903. Rodila je troje dece, kćerku Lizerl, rođenu van braka, o čijoj se sudbini danas ništa ne zna i sinove Hansa Alberta i Eduarda. Novosađani često ističu podatak da su sinovi Mileve Marić i Alberta Ajnštajna kršteni 1913. u Nikolajevskoj crkvi po pravoslavnom obredu. Brak sa Ajnštajnom je bio komplikovan, a završio se prvo razdvajanjem 1914, a zatim i razvodom 1919.

Njena neosporno velika nadarenost za matematiku, njena ozbiljnost i vrednoća, zapisi samog Alberta Ajnštajna o tome koliko mu njeno znanje matematike pomaže u radu, bili su i ostali temelj na kojem do danas traju debate o Milevi Marić Ajnštajn kao naučnici. U tom kontekstu se ne može zaobići teza po kojoj je njen doprinos Ajnštajnovom naučnom radu neosporan, a postoje i tvrdnje koje eksplicitno govore o njenom udelu u Ajnštajnovoj Specijalnoj i Opštoj teoriji relativiteta. Novčani iznos Nobelove nagrade za razvoj teorije fizike koju je Albert Ajnštajn dobio 1921. najpre za objašnjenje fotoelektričnog efekta, a koji je objavljen 1905. u vreme intenzivnog rada sa Milevom Marić Ajnštajn, poklonio je njoj.

19 07

20

No, novac joj nije doneo spokoj i olakšanje jer je veći deo novca utrošila na negu bolesnog sina Eduarda. Usledile su zatim godine nesigurnosti i patnje zbog sinovljeve bolesti, novčanih problema i usamljenosti. Mileva Marić Ajnštajn je umrla 1948. u Cirihi, gde je i sahranjena. Jedna ulica u Novom Sadu, jedna u Kaću, novosadska Srednja tehnička škola kao i nagrada za najbolje studente, magistrande i doktorande matematike, koju je Univerzitet u Novom Sadu ustanovio 1994, nose njeno ime. Kuća koju je njen otac sagradio 1907. u Kisačkoj ulici broj 20 i danas privlači posetioce, mada u njoj ne postoji spomen-soba koja bi govorila o jednom intimnom i naučnom partnerstvu čoveka koji je svojim idejama trajno zadužio čovečanstvo i žene blistavog uma i tragičnog usuda koja je za njega jedno vreme bila neosporno i važno nadahnuće.

Mileva Marić Ajnštajn (1875–1948), matematičarka blistavog uma i tragičnog usuda, bila je jedno vreme intimna i naučna partnerka Alberta Ajnštajna.

G.S.

Mileva Marić Ajnštajn je stanovala je u Kisačkoj 20, u kući koju je 1907. sagradio njen otac Miloš Marić. Kuća je kolskom kapijom podeljena na dva nejednaka dela. Zaštićena je kao kulturno dobro, a 1975. na pročelju je postavljena spomen-ploča koja je kasnije uklonjena jer podaci nisu bili tačni. Konzervatorska i restauratorska obnova kuće porodice Marić završena je 2019, a tom prilikom je postavljena i info tabla koja obaveštava da je kuću podigao Milioš Marić (1846–1922) i da su u njoj jedno vreme boravili Mileva Marić Ajnštajn i Miloš Marić Mlađi (1885–1944).

S.K.

Ujvidék. — Нови-Сад.

Duna-utca. — Дунавска улица. — Donau-Gasse

DARINKA GRUJIĆ

Darinka Grujić (1878–1958) je rođena u Kragujevcu, u uglednoj porodici Radović. U Beogradu je završila Višu devojačku školu i zatim postala dvorska dama kraljice Natalije Obrenović. U Ameriku je otišla pre početka Prvog svetskog rata i ubrzo postala predsednica udruženja *Srpska žena* u Njujorku.

Početak Prvog svetskog rata i vesti o velikom stradanju srpskog naroda zatekli su je u Americi, gde je odmah započela da prikuplja pomoć koju je lično odnela, prvo u Kraljevinu Srbiju 1914, a zatim i u Skoplje, gde je 1915. organizovala prvi prihvatni centar za decu bez roditelja koja su uspela da pobegnu od strašnih ratnih razaranja u Srbiji. Slične domove i prihvatne centre, od kojih su neki imali i škole sa zabavištem, Darinka Grujić je organizovala u Solunu i u Nici.

U oslobođenom Beogradu je, 1918. godine, organizovala dom za decu bez roditelja u čijem sastavu su radile čarapara i šivačka radionica, u kojima su radile siromašne žene kojima je to bio jedini izvor prihoda. Sledeće godine, Darinka Grujić je beogradski dom ostavila na staranje Beogradskom ženskom društvu, a ona je u Sremskoj Kamenici u dvorcu Marcibanji-Karačonji organizovala Srpsko-amerikanski dom za decu bez roditelja. Dvorac je otkupljen 1923. novcem Džona Frotingema, a u dvorcu je ustanovljena istoimena zadužbina za decu bez roditelja koju je vodila Darinka Grujić. U Domu je postojao deo za osnovce, gimnazijalce, decu u učiteljskoj, trgovačkoj i zanatskim školama, odeljenja za tkanje sa kursom tkanja, izradu odela i narodni vez. U sastavu Doma je bila i mala

ekonomija (povrtnjak, pčelinjak, deo za krave, kokoške i dr.). Tu je jedno vreme radila i Domaćička škola. Godine 1931, Srpsko-amerikanski dom je zatvoren. Kroz njega je prošlo oko 2.250 dece koja su tu našla brigu, toplinu i mogućnost školovanja. Posle zatvaranja Doma u Sremskoj Kamenici, Darinka Grujić je otišla u Beograd gde se i dalje starala o deci bez roditelja. Umrla je u Beogradu, gde je i sahranjena. Dečje selo u Novom Sadu, institucija koja brine o deci bez roditelja, nastavak je one iste brige koju je u Sremskoj Kamenici započela Darinka Grujić. Jedna ulica u Sremskoj Kamenici nosi njeno ime.

Darinka Grujić (1878–1958) je u dvorcu Marcibanji-Karačonji osnovala i vodila Srpsko-amerikanski dom za decu bez roditelja u periodu 1919–1931.

G.S.

Darinka Grujić je Srpsko-amerikanski dom osnovala u dvorcu koji je sagrađen krajem 18. i početkom 19. veka. Sagradila ga je plemićka porodica Marcibanji de Puho, a kasnije je bio u posedu porodice Karačonji. Otkupljen je novcem Džona Frotingema za potrebe Srpsko-amerikanskog doma koji je vodila Darinka Grujić. Dvorac je spomenik kulture od velikog značaja, na njegovoj fasadi stoji spomen-ploča na kojoj se može pročitati ko je podigao ovaj dvorac, ali ne i to da je služio u humanitarne svrhe i da je njime jedno vreme upravljala izuzetna žena. Predlog je da se spomen-ploča o tome postavi pored one koja govori o prvim vlasnicima dvorca.

S.K.

Господе Гробић у борбу својих најмањих савесника у Милтону 1917 године

Деца Српско Америчанског Орфелината са
свима осталим

Честитају Божићне Празнике и Нову Годину.

Наменица (Срем) 1931.

Дар Војводе Стеван

JELENA KON

Jelena Kon (1883–1942) je rođena u Ajzenštatu (Austrija), a Novosađanka je postala udajom za Julija Kona, uglednog trgovca i aktivnog člana novosadske Jevrejske opštine između dva svetska rata. Tokom velike ekonomske krize, koja se naročito osetila tokom tridesetih godina 20. veka, Jelena Kon je odlučila da pomogne najugroženijim kategorijama stanovništva i to bez obzira na veru i naciju. Tako je, 1925. godine, nastala jedna od najznačajnijih humanitarnih organizacija u Novom Sadu – *Kora hleba i Dečje obdanište* – za pomoć nezbrinutoj i ugroženoj deci i majkama.

Jelena Kon je okupila ugledne ličnosti, žene i muškarce, koji su priložima u novcu pomogli ovaj jedinstven poduhvat. Među uglednim Novosađankama koje su podržale projekat Konove bile su: Teodora (Dora) Dunderski, Milica Moč, Erna Bauer, Melanija Novaček i druge. Organizacija je počela sa radom 1925, u prostoru današnjeg Instituta za javno zdravlje Vojvodine, zbrinjavajući decu bez roditelja i siromašnu decu da bi se kasnije, izgradnjom nove, namenske zgrade i povećanjem broja korisnika, formirale i posebne celine: dečje obdanište, đaćka trpeza i dom za odojčad u čijem sastavu je radilo medicinsko savetovalište. U zgradi *Kore hleba i Dečjeg obdaništa*, izgrađenoj 1933, i danas se nalazi gradsko obdanište. Fasadu zgrade krasi figura *Majka i dete* koju je, po zamisli Jelene Kon, napravio vajar Mihajlo Kara, tvorac prve izraelske marke.

Da bi obezbedila sigurno finansiranje institucija, Jelena Kon je, pored ličnog, svakodnevnog angažovanja u radu organizacije, organizovala i humanitarne koncerte. Zna se da su na njen poziv u korist *Kore hleba i Dečjeg obdaništa* u Novom Sadu koncertirali: Bronislav Huberman 1928, Artur Rubinštajn 1929, Paul Hindemit 1929,

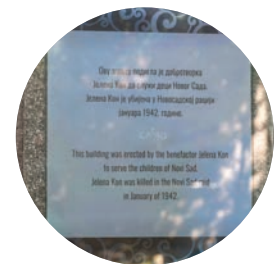
Gudački kvartet iz Drezdena 1936, čak se i gostovanje Žozefine Beker (bez verodostojnih podataka) pripisuje njenom angažovanju. Jelena Kon je, zajedno sa suprugom Julijem, ubijena u Novosadskoj raciji, pogromu koji su nad Srbima i Jevrejima izvršili mađarski fašisti 1942. Žrtve su bacane u zaleđeni Dunav, tako da, osim spomenika na Dunavskom keju i Štrandu kao mestu pijeteta za sve žrtve Novosadske racije, ne postoji njen zasebni grob.

Jelena Kon (1883–1942) je 1925. osnovala humanitarnu organizaciju *Kora hleba i Dečje obdanište* za decu bez roditelja i siromašnu decu svih vera i nacija. Dom organizacije je izgrađen 1933.

G.S.

Suprug Jelene Kon, Julije Kon, bio je vlasnik velike, poznate i cenjene radnje *Kod plavog konja* u Ulici kralja Aleksandra. Zgrada u kojoj je bila radnja više ne postoji. Jelena i Julije Kon su ubijeni 1942. u Novosadskoj raciji i sa mnogim drugim žrtvama bačeni u Dunav. To je razlog što ne postoji njeno grobno mesto, osim obeležja na Keju žrtava racije i na Štrandu, kao znak sećanja na stradale Novosađane. Danas, jedna ulica u Veterniku, kod Veterničke rampe, nosi njeno ime. U januaru 2020, na zgradi obdaništa *Čarolija*, postavljena je tabla sa sledećim tekstom na srpskom i engleskom jeziku: „Ovu zgradu podigla je dobrotvorka Jelena Kon da služi deci Novog Sada. Jelena Kon je ubijena u Novosadskoj raciji 1942.“

S.K.

Нови Сад - Јеврејска Синагога
Novi Sad - Jevrejska Sinagoga

DR KETRIN MEKFEJL

Dr Ketrin Mekfejl / Dr Katherine Stewart MacPhail (1887–1974) rođena je u Škotskoj, u okolini Glazgova. Njen otac dr Donald Mekfejl nije je ohrabrivao da studira medicinu, ali je ona ipak sa uspehom 1911. završila studije. Po izbijanju Prvog svetskog rata, dr Ketrin Mekfejl se priključila osoblju Škotske ženske bolnice za inostranstvo (Scottish Women's Hospitals for Foreign Service) koju je osnovala Federacija škotskih sifražetskih organizacija. Dr Ketrin Mekfejl je, sa korpusom škotskog medicinskog osoblja, 1915. došla u Srbiju, gde je radila u kragujevačkoj, pa u beogradskoj vojnoj bolnici. Među mnogobrojnim medicinskim osobljem obolelim od tifusa, te strašne ratne 1915. u Srbiji, bila je i ona. Posle oporavka nastavila je rad u Bitoljskoj bolnici koja je bila u blizini ratnih dejstava tokom Solunske operacije.

Po završetku Prvog svetskog rata, u Beogradu je 1919. osnovala Englesko-srpsku dečju bolnicu koja je bila i centar za edukaciju medicinskog osoblja. Godine 1934, zgradu bolnice otkupilo je Ministarstvo zdravlja Kraljevine Jugoslavije. Dr Ketrin Mekfejl je napustila Beograd i, na predlog prijateljice Darinke Grujić, kupila zemljište u Sremskoj Kamenici na kojem je izgradila Englesko-jugoslovensku dečju ortopedsku bolnicu, prvu takve vrste u Srbiji. U bolnici koja je otpočela sa radom 1934, lečena su deca obolela od tuberkuloze kostiju i zglobova, rahitisa i skolioze. Rad bolnice su pomagali Ministarstvo zdravlja Kraljevine Jugoslavije, kraljica Marija Karađorđević i škotski Fond za pomoć deci.

Dr Ketrin Mekfejl je početkom Drugog svetskog rata morala da se vrati u Škotsku, ali se odmah posle oslobođenja (1945) vratila u Sremsku Kamenicu, donoseći opremu i sanitetski materijal. Nažalost, vlasti nove socijalističke Jugoslavije dozvolile su joj da radi samo u okviru UNRA. Godine 1947, bolnica je nacionalizovana, a dr Ketrin Mekfejl je bila prinuđena da se vrati u Škotsku, gde je živela sve do smrti. Poslednji put je obišla svoju bolnicu u septembru 1954. To je bila prilika da joj građani Sremske Kamenice dodele status počasne građanke. Srpsko lekarsko društvo ju je 1973. posthumno izabralo

Dr Ketrin Mekfejl sa ptičarom Šukri Pašom kog je dovela sa Solunskog fronta zabavlja decu u bolnici. *Žena i svet*, 1928.

za počasnu članicu, a zalaganjem Društva lekara Vojvodine je, mnogo godina kasnije, postavljena njena bista u dvorištu bolnice. Jedna ulica u Sremskoj Kamenici nosi njeno ime. U Noriču, gradu pobratimu Novog Sada, 2007. osnovan je Fond Ketrin Mekfejl za obnovu nekadašnje Englesko-jugoslovenske dečje bolnice. Pošta Srbije je 2015. izdala seriju marki posvećenu britanskim heroinama Prvog svetskog rata u Srbiji, a jedna je posvećena njoj.

Dr Ketrin Mekfejl / Katherine Stewart MacPhail (1887–1974) osnovala je Englesko-jugoslovensku dečju ortopedsku bolnicu u Sremskoj Kamenici, prvu takve vrste u Srbiji (1934).

G.S.

Dr Ketrin S. Mekfejl je 1934. kupila zemljište za izgradnju Englesko-jugoslovenske dečje bolnice. Bolnica sa prekidima radi sve do šezdesetih godina prošlog veka, a zatvorena je 1992. godine. Zgrada je u vlasništvu Pokrajinske bolnice. Ovaj objekat je danas u ruiniranom stanju. Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada ga je stavio pod prethodnu zaštitu i pokrenuo postupak za utvrđivanje objekta za kulturno dobro. Zalaganjem Društva lekara Vojvodine podignuta je bista ove lekarke u dvorištu bolnice koja se nalazi u Ulici dr Ketrin Makfejl 39. Poprsje od bronzne na postamentu od kamena je rad vajara Ratka Gikića iz Novog Sada. Tekst na postamentu glasi:

Dr. Katherine S. Macphail
1887–1974.
Društvo lekara Vojvodine
1988. g.

Dr Ketrin Mekfejl je u periodu 1931–1947. stanovala u kući u Ulici Marka Oreškovića 1. Na fasadi ove kuće postavljena je 1988. spomen-ploča koja svedoči o tome.

S.K.

ANICA SAVIĆ REBAC

Anica Savić-Rebac (1892–1953) je rođena u Novom Sadu, u porodici Milana Savića, jedno vreme sekretara Matice srpske i urednika *Letopisa Matice srpske*. Intelektualna sredina u kojoj je živela doprineće da već kao devojčica govori nemački, francuski i engleski jezik, te da kao trinaestogodišnjakinja objavi prevod Bajronovog rada *Manfred*, kasnije i prevode P. B. Šelija i E. Verharna. Prve originalne književne radove – pesme objavila je 1906. u *Brankovom kolu*.

Porodica Savić se 1910. preselila u Beč, gde je Anica upisala studije klasične filologije, koje će okončati u Beogradu po završetku Prvog svetskog rata. U Beograd je došla 1921, posle udaje za Hasana Rebca, i dobila prvo zaposlenje radeći kao suplentkinja, zatim kao profesorka u Trećoj ženskoj realnoj gimnaziji. Za istoriju feminizma značajan je njen aktivistički rad u Kolu naprednog ženskinja (Matici naprednih žena) i Jugoslovenskom udruženju univerzitetski obrazovanih žena. Njen boravak u Skoplju, gde je otišla prateći supruga, biće značajan i zbog poznanstva sa književnicom Rebekom Vest koja je u knjizi *Crno jagnje i sivi soko* ostavila zabeležku o Anici i Hasanu.

Anica Savić Rebac je, 1932. godine, na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu odbranila doktorsku disertaciju pod naslovom *Predplatonska erotologija* koja je iste godine i objavljena. U godinama do Drugog svetskog rata, objavila je sledeće studije i oglede: *Geteov helenizam* (1933), *Ljubav u filozofiji Spinozinoj* (1933), *Mistična i tragična misao kod Grka* (1934), *Štefan George* (1934), *Platonska i hrišćanska ljubav* (1936), *Kallistos* (na nemačkom

13

13

13

13

jeziku, 1937), *Tomas Man i problematika naših dana* (1937) i druge. Nakon Drugog svetskog rata, u esejima *Njegoš, Kabala i Filon, Njegoš i bogumilstvo* i *Pesnik i njegova poezija*, bavila se Njegošem i njegovim delom *Luča mikrokozma*. Anica Savić Rebac je značajna i kao prevoditeljka. Prevela je Njegoševo delo *Luča mikrokozma* na engleski i nemački jezik, prevodila je i Tomasa Mana, a u teoriju srpske književnosti ušla je zbirkom poezije *Večeri na moru* (1929). Po završetku Drugog svetskog rata Anica Savić Rebac je izabrana za vanrednu, a kasnije i redovnu profesorku Filozofskog fakulteta Univeziteta u Beogradu.

Život će okončati samoubistvom, kako je napisala, u „punoj lucidnosti intelekta i volje“, posle iznenadne smrti muža Hasana Rebca, čoveka koji je za nju bio otelovljenje topline, ahilejske smelosti i balkanske iracionalnosti. Sahranjena je na Novom groblju u Beogradu. Posthumno su joj objavljena dela: *Antička estetika i nauka o književnosti* (1954) i *Helenski vidici* (1966). Zahvaljujući drugoj Novosađanki Darinki Zličić, sabrana dela Anice Savić Rebac u sedam knjiga su objavljena u periodu 1984–1988. Savremenom sveobuhvatnom sagledavanju života i dela Anice Savić Rebac doprinos je dala i Ljiljana Vuletić monografijom *Život Anice Savić Rebac* (2002). Zaostavština Anice Savić Rebac čuva se u Matici srpskoj i Univerzitetškoj biblioteci *Svetozar Marković* u Beogradu.

Anica Savić Rebac (1892–1953), klasična filološkinja, istoričarka filosofije, književnica, prevoditeljka, profesorka Filološkog fakulteta Univeziteta u Beogradu, jedna je od najznačajnijih ličnosti naše intelektualne baštine.

G.S.

Anica Savić Rebac je tokom novosadskog perioda stanovala u ulici Svetozara Miletića 13. U toj kući, u kojoj je živela sa roditeljima, sastajala se tadašnja društvena elita Novog Sada. Portret Anice Savić Rebac, rad Uroša Predića, čuva se u Matici srpskoj. Jedna ulica u novosadskom naselju Slana bara danas nosi njeno ime, kao i ogranak Gradske biblioteke, u kojem čitaoci mogu da pozajme knjige na stranim jezicima i jezicima nacionalnih manjina. Spomen-obeležje treba postaviti na kuću u ulici Svetozara Miletića 13. Anica Savić Rebac zalužuje da ima i bistu u zgradi Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

S.K.

Anica Savić Rebac (stoji) kao članica uprave
beogradskog Gajreta. *Žena i svet*, 1926

DR NADA MICIĆ PAKVOR

Dr Nada Micić Pakvor (1899–1969) je poreklom iz Gline (Hrvatska). Medicinske studije je završila u Zagrebu 1924. U Novom Sadu je pre Drugog svetskog rata započela karijeru prvo kao lekarka u Školskoj poliklinici, a zatim i kao šefica iste ustanove sve do 1941. Prema zabelešci Teodore Petrović u knjizi *Sećanja*, dr Nada Micić je bila predsednica Sekcije za Vojvodinu Jugoslovenskog udruženja univerzitetski obrazovanih žena, osnovane u Novom Sadu 1932.

Posle oslobođenja Novog Sada nove vlasti su je 1944. postavile za upravnicu Školske poliklinike. Po odluci Povereništva za narodno zdravlje Glavnog odbora Narodnog fronta Vojvodine, dr Nada Micić Pakvor je od 1949. bila na čelu Uprave za zaštitu majke i deteta.

Bila je članica Pokrajinskog odbora Antifašističkog fronta žena Vojvodine (AFŽ Vojvodine) zadužena za edukaciju žena na planu zdravstvene zaštite dece. Njeni članci o dečjem zdravlju, pravilnom negovanju dece, higijeni, reproduktivnom zdravlju žena i sličnim temama, redovno su objavljivani u periodu 1948–1950. u *Glasu žena*, mesečniku Pokrajinskog odbora AFŽ Vojvodine. Naslovi ovih poučnih tekstova koji su se razrađivali na čitalačkim časovima AFŽ, bili su: *Majka priprema povrće za svoju decu*, *Za mališane koji se lekara plaše*, *Higijena đaka od jutra do mraka*, *Ne putuj, majko, bez velike potrebe sa svojim odojčetom* i dr.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΑΧΗ

им придицама и појма
место да кажу детету не-
ко речи, можда чак и у
вом тону, родитељ му
ује да седне према ње-
почиње своју досадну
ку. Овакви родитељи су
ни да се у поукама са-
главна педагошка му-
. У оваквој породици је
мало радости и смеха.
тељи се из све снаге тру-
буду пуни врлина, они

*Из Обланишта број 2
у Новом Саду*

Od 1962, tada već primarijus, dr Nada Micić Pakvor je bila na čelu Pokrajinskog centra za zaštitu majke i deteta, koji je iste godine transformisan u dve institucije: Demonstracioni centar sa operativnim službama i Pokrajinski centar za zaštitu majke i deteta sa posebnim zadacima, a na čelu ove druge institucije je dr Nada Micić Pakvor bila do penzionisanja 1964.

Dr Nada Micić Pakvor (1899–1969) je više od tri decenije bila na čelu službi koje su brinule o zdravlju najmlađih Novosađana i njihovih majki.

G.S.

Dr Nada Micić Pakvor je u Novom Sadu stanovala u ulici Nikole Tesle 12. Nakon penzionisanja preselila se u Beograd gde je umrla i sahranjena. Nema spomen-obeležje niti ulicu koja bi nas podsetila na njen veliki doprinos zdravstvu u Novom Sadu. Dr Micić Pakvor radila je u Pokrajinskom centru za zdravstvenu zaštitu majke i deteta, koji se 1966. spojio sa Klinikom za dečje bolesti u jedinstvenu instituciju – Institut za zdravstvenu zaštitu majke i deteta. Sedište ove nove zdravstvene institucije je bilo u Hajduk Veljkovoj 10. Predlog je da se na tom mestu, na zgradi Instituta za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine, postavi spomen-ploča posvećena dr Nadi Micić Pakvor.

S.K.

108

Isхранa žene za vreme širudnoće

Iz Porodišta u Kuli — Srećna majka Vera Grujić
sa dva sina

Савети мајкама

Кијавица одојчета и малог детета

Кијавица је толико обична и честа појава код деце, да се на њу не обраћа нека нарочита пажња. Међутим, кијавица није увек последица назаба који за пар дана пролази, а и тада кијавица може да има врло непријатне последице по дете. Кијавица може да буде и знак неке озбиљне или заразне болести. Мресе или мале козице увек са кијавицом и задукалукима којију ноћу, се болест врло брзо шири. А мресе су обична болест на на коју могу да се надовезу друге болести као запалење поребрица и притвјена и смрена туберкулоза може да се поврати у озбиљно стање. Кијавица може да буде знак заразне болести — дифтерије у носу. Она код одојчета — ако ипак не пролази — може да буде један од знакова наследног сифилиса. Кијавица се јавља и код особа које су осталине на прашину, цвјетне прашине, животињску длаку и разне мресе.

Код мале деце кијавица може да изазове запалење средњег уха па тај начин што она изазива запалење ждрела, а ово прелази путем једног канала који се отвара у ждрело у само уво. Запалење средњег уха, које настаје услед кијавице, настаје на тај начин ако деца, чије су носдрве најјачануте. На тај начин утерāju клице које се налазе у ждрелу и носу унутрашње уво. Тако утрпане клице изазивају запалење средњег уха. Ако је запалење средњег уха на преме стручно не лечи, може то запалење да се прошири на шупљине кости иза уха па и на саме мозжане ошве, а то је врло озбиљна и опасна болест.

18

Кијавица може да пређе и у шупљине костју горње вилице и чеосне кости. Та су обољена непријатна и изнекују дуготрајно стручно лечење.

Да би се избегле наведене последице кијавице, треба децу научити да код брисања носа дувају само на једну носдрву то значи да док дете дува на једну носдрву, треба другу марамом а прстом притиснути.

Одојчету смета кијавица код сисања и дете не сиса вако би требало, јер му је нос зачепљен па дете не може да дише. Одојчету са кијавицом треба ставити у носдрве мало бор вазелина, а ако кијавица дуже траје, а дете због ње не може довољно да поспса, треба мати у прокувану ча-

О пobaцајима

Материнство је најзавишенији позиј жене. Носити дете, родити га и оћранити је дужност сваке мајке. Данас се жени пролажу различити могућности да осврне трудносћу, да роди и да оћрани своје дете. Мрећа напредности за жене, породиштва, саветовалишта за децу, јасла, дојилшта, млечних кухиња, дећјих вртића повећава се из године у годину. Брига за мајку и дете на првом је месту. Данас не би сметало ни једна жена да протрди трудносћу али пobaцаја има још увек, има их много.

Мало има жена које би могле да убиху своје дете а много жена пobaцује намерно ни авесно децу која носе у стубири не мислећи да је и насилни пobaцај убиство детета.

Наше жене се лакмислено одлучују на пobaцај не мислећи на последице. Пobaцаји могу, у великој већини случајева, да буду опасни по живот жене, а када то није случај, могу да обогате здравствено жену за цео живот.

Насилно и вештачко прекидање трудносће није помято у природи. Ниједна животиња не убиха свој плод у стубири, а многа жена то чине. Само у случају ако трудносћ угрожава живот и здравље жене може да се оправда извршење пobaцаја то јест прекидање трудносће. Жена, која се одлучује на пobaцај, не мисли, а често и не зна, да може, ако изврши пobaцај у првој трудносћи, остати неплодна за увек. Многи млади браћни парови желе у првим годинама брака да имају децу да се се проведи и безбрижно живи још док су млади. Због тога замислијенг безбрижног живота и провода се млади највише одлучују на пobaцај. А шта бива касније ако жена услед извршеног пobaцаја остане неплодна? Касније, у зрелијим годинама, појави се и код мајки и код жене, када се досаде сви проводи, чећња за децом и ћелја да имају дете, али узалуд. Жена тада одилази лекару и иде оћјина од лекара до лекара, па тражи помоћ да роди. Само у ретким случајевима могу лекари таквим женама да помогну и да их оспособе на зачеће. Бракови, који услед пobaцаја остали без деце, могу да постану врло несрећни и они се често и раскидају. За мушкарца то не представља велику несрећу, јер он може наћи жену која се може више да зачеће ни са једним мушкарцем. Због тога оба браћа пара треба добро да промисле пре него што се реше на брак.

Мајка са децом није свесна, да вршећи пobaцај, изаће своју децу да остану сирочади. Деца бивају мајкени су прва сирочади. Шта да можда и наћи другу ваљану жену али деца никада неће наћи своју мајку када им мали умтре. Нико не може заменити праву матер иако све маћехе нису зле их pastureћ редко када може према маћехи да осети ону љубав и поштовање које осећа према својој матери.

Ни жена ни мајка не знају ли не мисле да пobaцај, скоро у сваком случају, смањује код жене способносћ за сполни живот. Колико има од мушва неспособносћ за сполни живот. Колико има од мушва неспособ-

них жена баћ и једино због насталих последица пobaцаја и пobaкоса у браћном животу. Жена који стално нешто боји у малом трбуху је марзовољна и нерасположена за сполни живот и није никакво чудо да мућ тражи изживљавање осим своје жене, а таквих прилика има доста. Ђо треба да има на ума жена у другом стању.

Жена која има честе болове у малом трбуху и крстима није увек способна за рад, а т болови долазе од последица које остају на унутрашњим сполним деловима вештачки пobaцај.

Болелјива мајка нема ни стрпљива са децом. Она нема вредине која је у васпитању деце јолико потребна. Родилји треба да знају да је ведно детинство и добро расположење у породици темељ изградње правог човека. Суморна, нерасположена и болелјива мајка неповољно утиче на дећју душу. Сукоби међу родилјима, стално суморно расположење у породици остаје врло болна сарпонама из детинства. Ради своје деце и њихове среће мали треба да чува своје здравље. Ђ пobaцаји утичу неповољно на здравље жено.

Због чега је штетно вршење пobaцаја? За време трудносће унутрашњи сполни делови тела жене су врло осетљиви према уласку клиа у материчу. Код вештачког прекидања трудносће у материчу се унесе клиа које могу да изазову отровање крви. Отровање крви је болест од које може и гивом да се пласи.

Клица могу да изазову и редовно изазивање код пobaцаја лакша, у почетку можда и неprimетна, обољена унутрашњих полних делова жене а врло често долази до тећких запалиења, гнојења у малом трбуху. Та обољена су дуготрајна, ретко се потпуно изаће и остављају трајне непријатносћ код жана као неподношљивост, тупе болове у малом трбуху и крстима, болове код снајаја и незадвољивост у браку. Ето, мир и слога у породици, као што је већ речено, могу да се поремеће и због последица пobaцаја.

Пobaцај је и законом забрањен. Ко изврши пobaцај не може да се онеможе од државе. Пobaцај се дозвољава у случајевима када трудносћ претставља опасносћ по живот и здравље саме трудносће. Наши закони пролажу обољелим трудносћима могућносћ да се комисијај прегледа да ли трудносћ угрожава животно здравље. Ако комисијај лекара нађе да је потребно да се трудносћ прекина, онда се врћи пobaцај у болници. Такав пobaцај врше лекари-струћњај. Овако извршан пobaцај претставља за жену најмању, скоро никакву, опасносћ.

Од вештаћких насилних пobaцаја може да се поремеће и редовно прање код жана кроз дуће време. Ни то није свеједно по жену здравље.

Пobaцај проузрокује често велика крварења па и искрваривење жене које може да буде и смртоносна. Већа а мањја дуготрајна крваривања изазивају мучносћ, замор и смањену отпорносћ према болестима.

Из свега наведеног се јасно види да су насилни пobaцаји, још када их врше неструћна лица, велико зло по сваку жену која ћел да прекине трудносћ, а осим тога код сваког пobaцаја извршује се и убиство детета ма колико ситан плод био, а то не сме ниједној мајци да остане на души и савести. D-r N. M.-P.

ERŽEBET BERČEK

Eržebet Berček / Börcsök Erzsébet (1904–1971) je autorka prvog jugoslovenskog romana objavljenog na mađarskom jeziku, *Beskrajni zid* (*A végtelen fal*, 1933). Završila je katoličku gimnaziju u Temišvaru (1923), školu u kojoj su devojke mogle samo da polažu ispite, ali ne i da pohađaju nastavu, kao i Višu pedagošku školu u Novom Sadu (1957).

Tridesetih godina 20. veka, Eržebet Berček je bila jedna od najznačajnijih književnica pristalica „couleur locale“ okupljenih oko Kornela Sentelekija. To dokazuju njeni radovi: novela *Putnik na Nišavi* (*Vándor a Nisavánál*, 1931), istoimena zbirka novela (1936), roman *Beskrajni zid* (1933), prvi deo autobiografskog romana *Ester* (*Eszter*, 1939) zatim članci, eseji i ostali tekstovi objavljeni u svim značajnim listovima na mađarskom jeziku (*Reggeli Újság, Napló, Kultúra, Híd, Jugoszláviai Magyar Újság, Hétről-Hétre, A Mi Irodalmunk* i dr.). U njenim književnim radovima žive slike ravnice i ljudi satkanih od samog života i snage, svet različitih vera i jezika i život pun topline, smirenosti, melanholije, a ponekad i besne surovosti.

Posle udaje Eržebet Berček se preselila u Vršac, gde je radila kao nastavnica nemačkog i mađarskog jezika. To je bio period kada je prestala da piše. Njeni prvi književni radovi, posle duge pauze, jesu drame za decu i odrasle (neke je sama režirala i postavila za izvedbu), zatim tekstovi objavljeni u listovima *Magyar Szó, 7 Nap* ili izgovoreni na Radio Novom Sadu (*Újvidéki Rádió*). Drugu zbirku novela *Ljudi sa Karaša* (*Emberek a Karas mellől*, 1963)

i drugi deo romana *Ester* (1968) objavila je posle skoro trideset godina književnog ćutanja. Poslednji roman, *Šari (Sári)* objavljen je posle smrti književnice (1971). Eržebet Berček je od 1964. živela u Novom Sadu, kod kćerke, književnice Rože Jodal (Jódal Rózsa).

Autobiografski roman *Ester* objavljen je na srpskom jeziku u Novom Sadu 2002, na predlog Ženskih studija i istraživanja *Mileva Marić Ajnštajn*, kao zajedničko izdanje Izdavačkog zavoda *Forum* i Futura publikacija. Roman je na srpski jezik prevela Lidija Dmitrijev, koja je, 2002. godine, za prevod dobila Književnu nagradu *Kornel Senteleki (Szenteleky Kornél Irodalmi Díj)*. Roman *Ester* je dobio jedan novi, pomalo neočekivani život. Desilo se da je uzroke tridesetogodišnjeg ćutanja književnice, u recenziji objavljenoj u izdanju romana na srpskom jeziku, dala dr Eva Hoža. Još jedno čitanje istog dela objavljeno kao deo master rada Petre Džaret Bakoš pod naslovom *Granični roman ili ograničeni roman: feminističko čitanje Ester Eržebet Berček (Border-Novel or Bordered Novel: A Feminist reading of Erzsébet Börcsök's Eszter)* (Budimpešta, 2010).

U znak sećanja na delo Eržebet Berček u Pančevu je, u periodu od 14. januara 1998. do 16. april 2011, radio Vojvođanski centar za metodologiju *Eržebet Berček*. Da se ime i delo književnice ne bi zaboravili, u Pančevu je, 16. aprila 2011, osnovan Južnobanatski književni krug *Eržebet Berček* u okviru KUD *Petefi Šandor*.

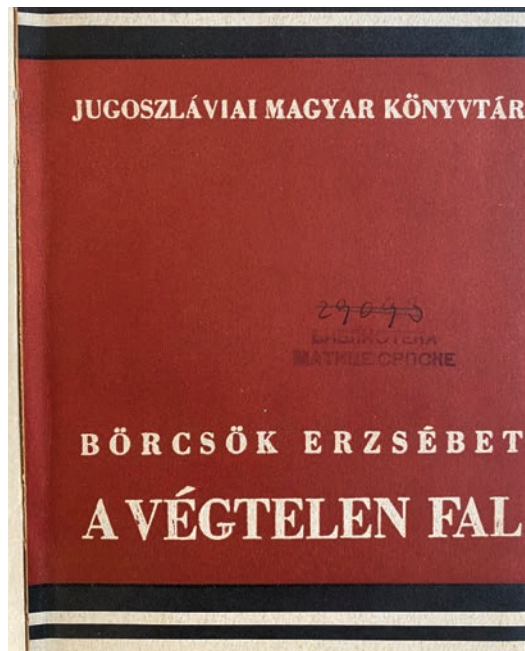
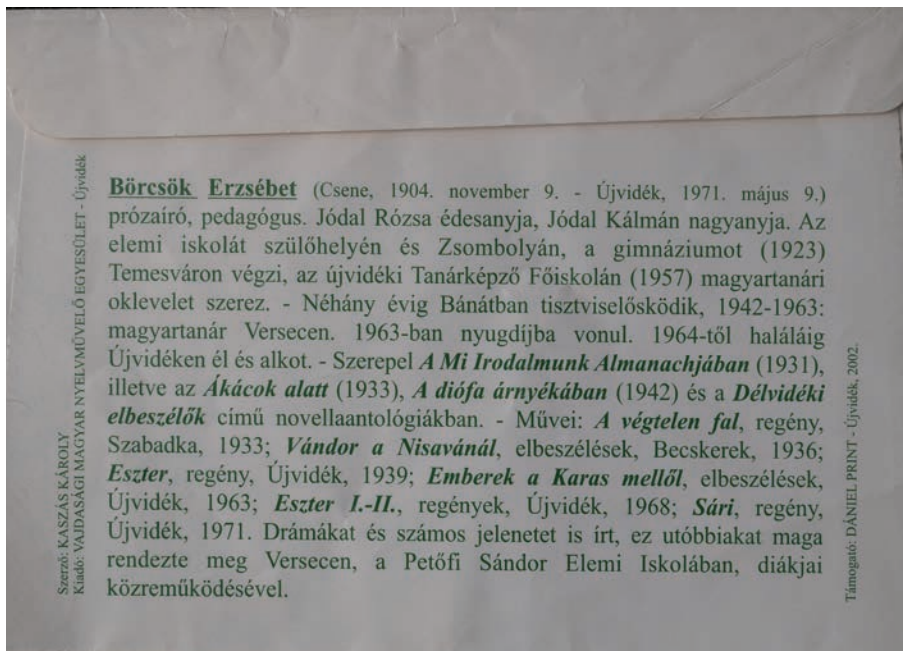
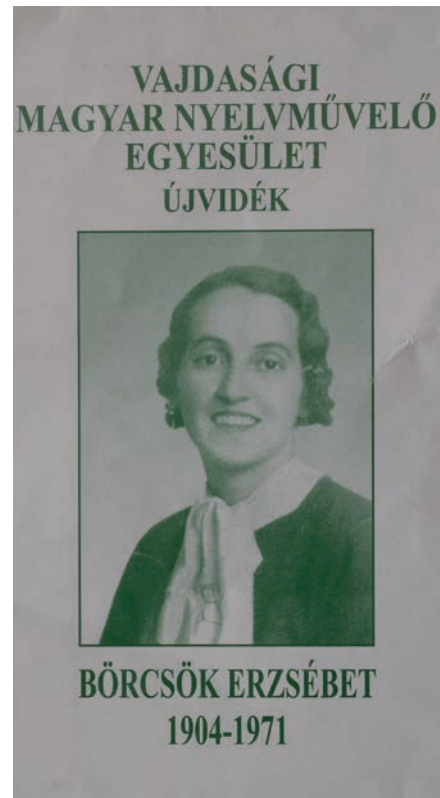
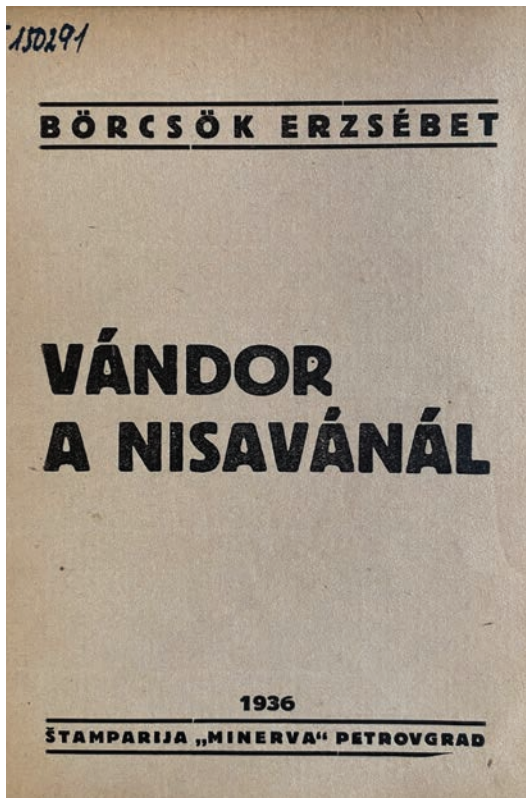
Eržebet Berček / Börcsök Erzsébet (1904–1971), književnica, objavila je *Beskrajni zid (A végtelen fal)*, prvi jugoslovenski roman na mađarskom jeziku (1933).

G.S.

Eržebet Berček je tokom novosadskog perioda živela u zgradi u ulici Braće Krkljuš 23, u kojoj je i umrla. Sahranjena je na Katoličkom groblju, grobno mesto I/09-105. Jedna ulica u novosadskom naselju Gornje livade nosi njeno ime. Predlog je da se spomen-obeležje postavi u ulici koja nosi njeno ime.

S.K.

DR ANA CIMER

Dr Ana Cimer / dr. Czimmer Anna (1906–1967) je rođena u Aradu u Transilvaniji. Pre Drugog svetskog rata, radila je jedno vreme kao lekarka u Segedinu, kao asistentkinja Alberta Sentđerđija (Albert Szent-Györgyi), pronalazača vitamina C i dobitnika Nobelove nagrade za medicinu 1937. U tom periodu objavljivala je naučne radove u stručnim časopisima, ali je isto tako proučavala i sakupljala podatke o narodnom lečenju. Ono što sada može da se konstatuje je da je pripadala grupi istraživača i istraživačica kojima je bio otvoren prostor vodećih naučno-istraživačkih i obrazovnih institucija u Mađarskoj u vreme kada je to bio naučni prostor svetskog značaja: Teoretski institut u Segedinu, Farmakološki institut u Debrecinu, Bakteriološki institut u Segedinu i Državni higijenski zavod u Budimpešti. Ovome treba dodati i podatak, koji je navela u Anketnom listu za lekare i apotekare, da je rukovođila bakteriološkim stanicama u Koložvaru (Klužu) i Novom Sadu.

Novi Sad postaje njen dom prvi put 1943, a zatim i odmah posle oslobođenja, kada započinje lekarsku karijeru, prvo u Bolnici za plućne bolesti na Iriškom vencu, a zatim i Dispanzeru za plućne bolesti u Majevičkoj ulici, gde je bila na čelu Bakteriološkog odeljenja. Od 1950. godine, bila je gotovo sasvim paralizovana, ali je ipak uspevala da odlazi na posao, ne propuštajući svoje obaveze koje su podrazumevale korišćenje mikroskopa.

Ana Cimer je poznavala rumunsku književnost od Mihai Beniucua do Mihaila Sadoveanua, a pisala je i o književnosti Albera Kamija, Marsela Emea, ali i o Henriju Tomasu, spisateljici i slikarki bez ruku i stopala Deniz Legri, švajcarskoj spisateljici Klaris Fransijon, pesniku Afrike Leopoldu Sengoru, ponešto o uticaju Serena Kjerkegora i Žan-Pol Sartra na

francusku omladinu, o Lajošu Zilahiju, švajcarsko-francuskom pesniku i pripovedaču Blezu Sadraru, Fridrihu Direnmatu, rumunskom književniku Marinu Predi i dr. Može se reći da je sredinom 20. veka bila deo književnog života Vojvodine, neposredno preko objavljenih prevoda, kritičkih i polemičkih tekstova, posredno preko neformalnog književnog salona koji je postojao u njenom stanu i preko prepiski za mnogim mađarskim književnicima. Nažalost zanimljiva i vredna prepiska sa mnogim ličnostima mađarske kulture u Vojvodini i severno od nje, uključujući i pisma Sentđerđija, spaljena su prema njenoj izričitoj želji.

Značajan je i njen prevodilački rad. Između ostalog, sa francuskog je prevela novele Marsela Emea i *Malog princa* Antoana de Sent Egziperija. U Novom Sadu je naučila srpski jezik tako da je mogla da prati savremenu književnu produkciju na mađarskom, rumunskom i srpskom jeziku. Svoje književne i radove iz etnologije objavljivala u časopisima: *Lumina*, *Híd* i omladinskim časopisima. Etnološki zapisi, uz njen prevodilački i publicistički rad, uvrstiće je u *Istoriju književnosti jugoslovenskih Mađara* Imrea Borija (*A jugoszláviai magyar irodalom története*, Bori Imre) i *Jugoslovenski mađarski književni leksikon* Lasla Gerolda (*Vajdasági magyar irodalmi lexikon 1918–2014*, Gerold László).

O njenom privatnom životu se malo zna. Bila je udovica dr Gres Bele (Gresz Bélané). Nije imala dece. Kako je porodica odbila da se brine o njoj, bolesnoj i teško pokretnoj, tu obavezu je preuzela porodica Bence. Bolesna i usamljena, Ana je umrla u 61. godini.

Dr Ana Cimer / dr. Czimmer Anna / dr. Gresz Bélané (1906–1967), lekarka, naučnica, etnološkinja i književnica, ostaće zapamćena kao saradnica Alberta Sentđerđija, pronalazača vitamina C.

G.S.

Dr Ana Cimer je sahranjena je na Katoličkom groblju pod imenom Gresz Bélané. Danas je teško pronaći njen grob. Nema obeležja niti ulicu u Novom Sadu. Predlog je da se na zgradi Dispanzera u Majevičkoj ulici postavi spomen-obeležje koje će podsetiti na lekarku i književnicu Anu Cimer.

S.K.

SONJA MARINKOVIĆ

Sonja Marinković (1916–1941) je rođena u okolini Pakraca (Hrvatska), u porodici sveštenika i učiteljice. Gimnaziju je pohađala u Somboru i Novom Sadu, a po završetku gimnazijskog školovanja upisala je i završila Poljoprivredni fakultet u Zemunu. Kao stručnjakinja za agronomiju radila je u Somboru i Novom Sadu.

U omladinski pokret kojim je rukovođila Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) uključila se kao gimnazijalka, a u KPJ je primljena tokom studija. Za članicu Pokrajinskog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije izabrana je 1938. Od tada je bila u grupi sa komunistima koji su organizovali i rukovođili štrajkovima, demonstracijama i drugim oblicima otpora režimu Kraljevine Jugoslavije. Za članicu Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu izabrana je 1940. Bila je zadužena za organizaciju Crvene pomoći namenjene žrtvama terora režima Kraljevine SHS/Jugoslavije. Radilo se o pružanju materijalne, pravne i zdravstvene pomoći revolucionarima i njihovim porodicama u periodu 1921–1941.

Zbog političkog delovanja bila je hapšena u dva navrata: 1939. i 1940. Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije, od strane Sila osovine i njihovih saveznika, Sonja Marinković je u Zrenjaninu sa drugim članovima Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu rukovodila formiranjem diverzantskih grupa, prvih partizanskih odreda i drugih formi otpora okupatorima u Vojvodini. Agenti okupatorskih vlasti su je uhapsili 1941. Mučena je tokom isleđivanja u Zrenjaninu (Petrovgradu), ali nije odala svoje saborce i saborkinje. Streljana je u Bagljašu kod Zrenjanina 1941. Za narodnu herojku je proglašena 1943. U znak počasti njenim imenom nazvane su mnoge škole u Vojvodini od kojih je jedna i u Novom Sadu.

Sonju Marinković (1916–1941), revolucionarka, narodna herojka i komunistkinja, ubijena od strane fašista u okolini Zrenjanina.

G.S.

Sonja Marinković je boravila je u Novom Sadu, uglavnom u iznajmljenim stanovima kao članica agitacione grupe. Jedno vreme je živela u zgradi u Maksima Gorkog 30, gde se danas nalaze kancelarije Instituta za ratarstvo i povrtarstvo. U Novom Sadu, Petrovaradinu Sremskoj Kamenici, Veterniku i Rumenci postoje ulice koje nose njeno ime, zatim jedna osnovna škola u Novom Sadu i kulturno-umetničko društvo su imenovani njoj u čast. Spomen-ploča sa likom Sonje Marinković, od bronz, rad vajara Julijane Kiš, postavljena je 1969. na zgradi Radničkog doma, na početku Ulice Sonje Marinković. Spomen-ploča je ukradena, a 2023. ponovo izlivena i postavljena. Tekst na ploči glasi:

„Sonja Marinković
3.IV 1916 - 31.VII 1941.
narodni heroj
sekretar mesnog
komiteta SKOJ-a
u Novom Sadu
član Pokrajinskog
komiteta
KPJ za Vojvodinu
streljana
od okupatora.”

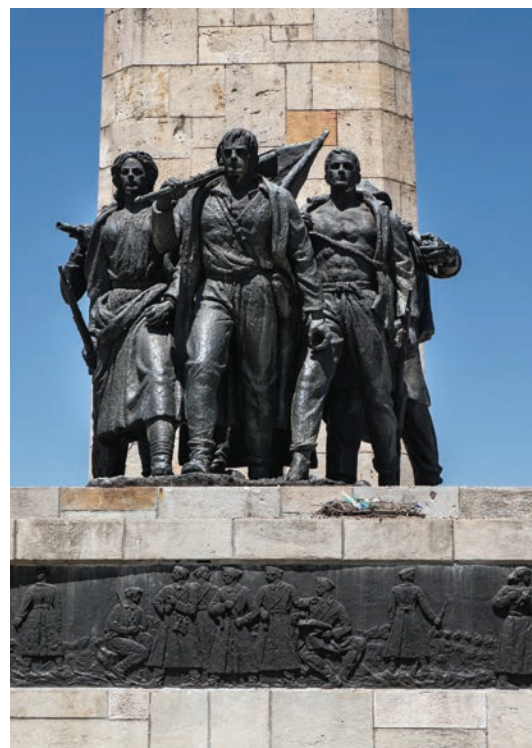
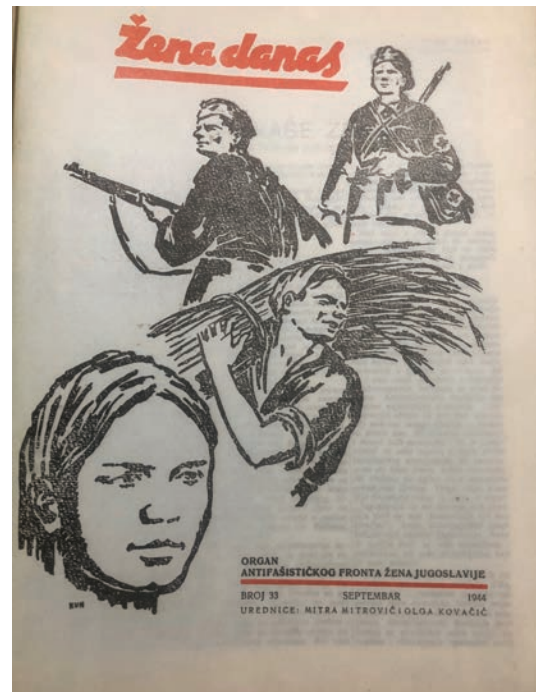
S.K.

SONJA MARINKOVIĆ, inženjer agronomije

Rođjena je 1916 g. u Surdulici u Sremu, maturirala je u N. Sadu, a poljoprivredni fakultet završila je u Beogradu. Od početka svojih studija ona priključila se pokretu naprednih "Narodnih studenata" i intenzivno učestvuje u omladinskom radu u Beogradu među studentima i u N. Sadu među omladinama. Od 1937 g. pa na dalje nema napredne omladinske akcije u N. Sadu u kojoj Sonja ne bi doprinela svojim snagama i svojim radom. Član Omladinskog O-pokreta, višegodišnji predsednik Studentske Matice u N. Sadu, predsednik Omladinske sekcije Ženskog pokreta u N. Sadu, Sonja red proteže se preko toga i na aktivnost u radničkom pokretu, naročito na sektoru Narodne pomoći žrtvama terora reakcije. Njeno odlično držanje pred policijskim vlastima, kada je u dva maha hapšena i poživnuta nemilosrdnom batinanju, pohvaljeno je od strane najvišeg foruma KPJ za Vojvodinu. Po slovu Jugoslavije ona se svim svojim bićem predala narodno-oslobodilačkoj borbi. Paša je među prvima. Jula meseca 1941 streljana je u Vel. Pečkareku na "Bagljasu" s grupom devedeseterice najboljih boraca za slobodu iz Banata.

Vredna, u poslu uistinu neumorna, Sonja je dolazila u red najboljih omladinki u Bačkoj, u red najboljih žena u radničkom pokretu Vojvodine.

LIVIJA (LILIKA) BEM

Livija (Lilika) Bem / Bem Lívia (1919 –1941) je rođena u Segedinu. Sa porodicom se u Novi Sad preselila 1924. Posle petog razreda gimnazije zaposlila se kao službenica u gvozdari *Granjić* u Dunavskoj ulici. Rano se uključila u napredni pokret, a kao članica KPJ bila je zadužena za politički rad u Savezu bankarskih, osiguravajućih i trgovačkih činovnika (SBOTIČ). Tu je organizovala kulturno-prosvetni rad, a posebnu političku aktivnost je imala u odnosu na žene. Bila je jedna od osnivača Omladinskog kulturno-privrednog pokreta (OMPOK) i članica Glavnog odbora organizacije. Takođe je bila aktivna u radu jevrejske omladinske organizacije *Mladi stražar (Hashomer Hatzair)*.

Posle provale štamparije Pokrajinskog komiteta Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), novosadska policija je uhapsila petnaest članova KPJ i Saveza komunističke omladine Jugoslavije, među njima i Liliku Bem. Iz zatvora je puštena neposredno pred početak Drugog svetskog rata, ali je bila pod stalnom prismotrom i posle okupacije Bačke. Na samom početku Drugog svetskog rata izabrana je za članicu Okružnog komiteta KPJ za južnu Bačku i Agitpropa Pokrajinskog komiteta KPJ sa sedištem u Novom Sadu. Bila je jedna od odgovornih osoba za pripremu *Vesti* koje su štampane na srpskom i mađarskom jeziku. Livija Bem je bila uključena u aktivnosti kojima je rukovodila KPJ, a čiji je cilj bio da oslabe, uzdrmaju i osujete vlast mađarskih okupacionih snaga u Novom Sadu. Uhapšena je 1941. Pod stražom je dovedena u zatvor gde je bila podvrgnuta svirepom mučenju, tada uobičajenom metodu iznuđivanja podataka. Livija Bem nikog nije odala. Osuđena je na smrt i obešena u Novom Sadu, u kasarni na Futoškom putu.

Livija Lilika Bem (1919–1941), revolucionarka i komunistkinja, ubijena od strane fašista u okupiranom Novom Sadu.

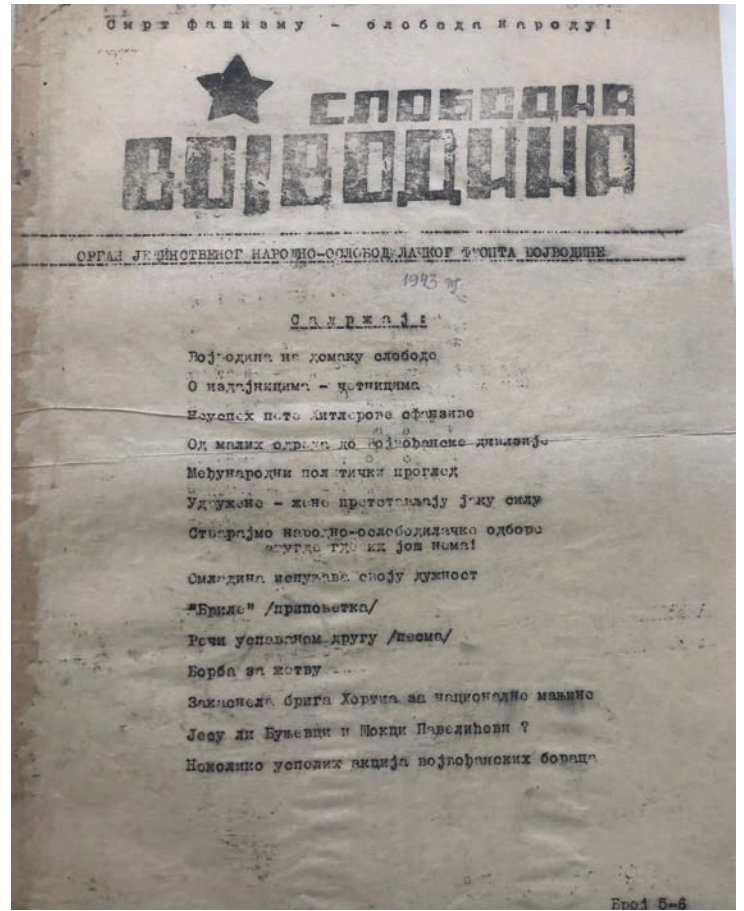
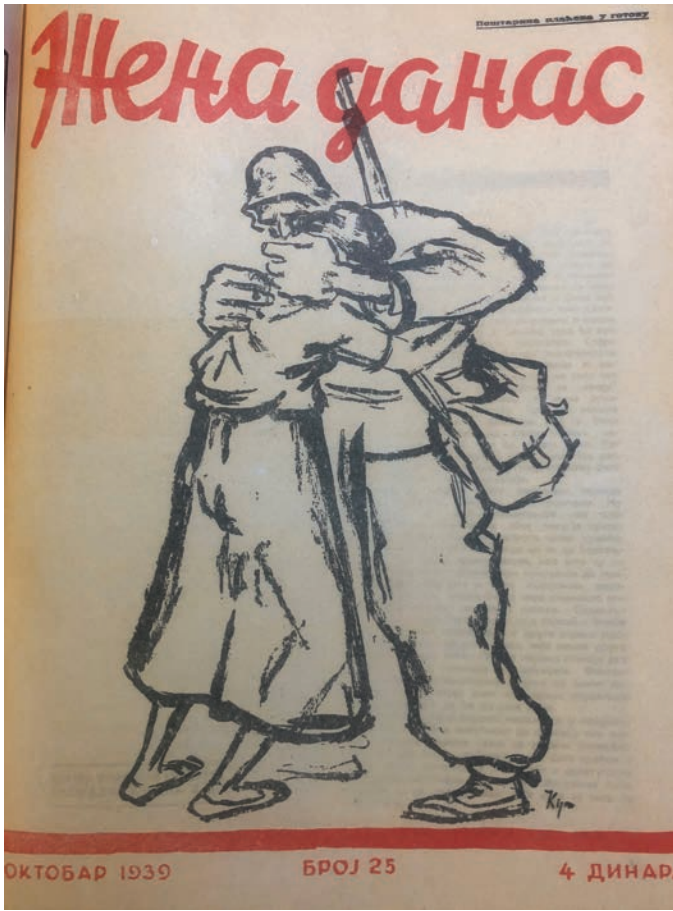

Po preseljenju u Novi Sad, Livija Bem je sa roditeljima živela u kući u Beogradskoj 30, danas ulica Koste Šokice. Kada je napustila roditeljski dom, živela je sa drugaricama u ilegalnim stanovima, a jedan od njih je bio mansarda u Ulici vladike Platona. Osećajući da su joj agenti za petama, često je menjala stanove. Livija Bem je uhapšena u Miletićevoj ulici 20. septembra 1941. Pokušala je da izbegne hapšenje pucajući u agente, ali u tome nije uspela. Obešena je u kasarni u Futoškoj ulici.

Sahranjena je na Novom groblju, spomen-polje, prvi red, parcela 11-011. Spomen-groblje boraca Narodno-oslobodilačkog rata je zaštićeno kulturno dobro, a u okviru te celine nalazi se i Livijin grob. U Novom Sadu jedna ulica, u blizini Futoškog parka, nosi njeno ime. Predlog je da se spomen-ploča postavi ispod naziva ulice.

S.K.

GROZDA GAJŠIN

Grozda Gajšin (1920–1941) je rođena u Žablju, a u Novi Sad je došla da bi se školovala. Živela je sa bolesnim bratom od njegove skromne radničke plate. U Savez komunističke omladine Jugoslavije primljena je u leto 1941. Iste godine je uhvaćena sa drugaricom Natalijom Stankov u akciji uništavanja nemačke knjižare. Uhapšena je i mučena u novosadskom zatvoru, zgradi poznatoj kao *Armija* u centru grada. Ubrzo je premeštena u zatvor u Segedinu. Preko sudsko veće Okružnog suda u Segedinu osudilo ju je, u oktobru 1941, na smrt vešanjem. Presuda je izvršena bez odlaganja, u dvorištu zatvora. O hrabrom držanju Grozde Gajšin na suđenju podatke je ostavila komunistkinja Klara Feješ.

Grozda Gajšin (1920–1941), revolucionarka i članica SKOJ-a, ubijena od strane fašista u Segedinu.

G.S.

Ulica u kojoj je Grozda Gajšin živela dok se školovala u Novom Sadu je više puta menjala svoje ime: Kanalska (Csatorna utca), Baštenska (Kert utca), Studenička, Gyergyói utca, pa ponovo Studenička, da bi danas ova ulica nosila ime po skojevki Grozdi Gajšin. Osim naziva ulice u kojoj je stanovala, nema drugih obeležja. Predlog je da se spomen-ploča postavi ispod naziva ulice.

S.K.

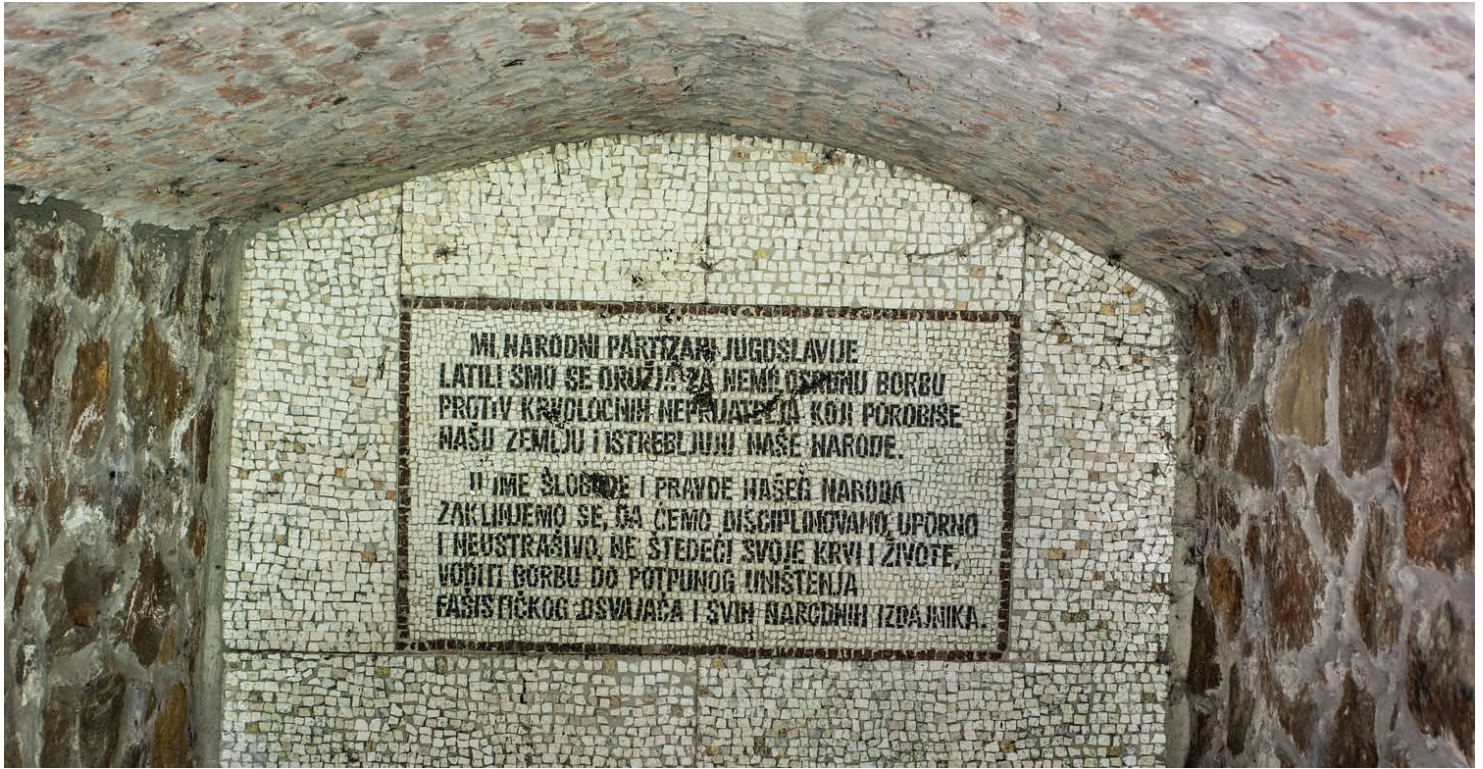

VERA PAVLOVIĆ

Vera Pavlović (1921–1945) se sa porodicom 1922. doselila u Novi Sad. Studije medicine na Beogradskom univerzitetu upisala je pred početak Drugog svetskog rata. Tokom studija učestvovala je u studentskim demonstracijama 1939. U Komunističku partiju Jugoslavije primljena je 1940. Posle okupacije Kraljevine Jugoslavije, Vera Pavlović se vratila u Novi Sad, gde je izabrana za članicu Mesnog komiteta Saveza komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) i sekretarku Rejonskog komiteta SKOJ-a. Kao poznatu komunistkinju uhapsili su je agenti okupacionih mađarskih vlasti 1941. Mučena je u novosadskom zatvoru *Armija*, ali nikog od saboraca i saborkinja nije odala. Osuđena je na smrt, da bi odmah zatim smrtna kazna bila zamenjena zatvorom u trajanju od dvanaest godina. Prvo je bila u budimpeštanskom vojnom zatvoru u Kontijevoj ulici, a zatim u budimpeštanskom ženskom zatvoru *Marijanostra*. U logor *Ravensbrik* su je premestili Nemci. Neposredno pred oslobođenje logoraša iz *Ravensbrika*, Vera Pavlović je ubijena i spaljena u logorskom krematorijumu. Po završetku Drugog svetskog rata, u logoru je podignut spomenik ubijenim logorašima na kojem je ispisano petnaest imena koja reprezentuju države iz kojih su bili stradali sužnji. Ime Vere Pavlović reprezentuje jugoslovenske žrtve.

Vera Pavlović (1921–1945), revolucionarka i članica KPJ, ubijena od strane fašista u logoru *Ravensbrik*.

Imenom Vera Pavlović je nazvana jedna ulica u Novom Sadu, a u istoj ulici je 1976. postavljena spomen-ploča, rad vajara Pavla Radovanovića. Danas se ova spomen-ploča nalazi iznad ulaza u Mesnu zajednicu *Vera Pavlović* u Gogoljevoj 4. Tekst na ploči glasi:

„Vera Pavlović
1921–1945.
student revolucionar
član KPJ od 1941. godine
sekretar reonskog
komiteta SKOJ-a
herojski umrla
u logoru Ravensbrik.”

СЛОБОДНА ВОЈВОДИНА

ОРГАН ПОКРАЈИНСКОГ НАРОДНО-ОСЛОБОДИЛАЧКОГ ОДБОРА ЗА БОЈВОДИНУ

Број 4

/ИЗДАЊЕ ЗА БАЧКУ/

Мај 1943 г.

САДРЖАЈ

Кав. бр. 234

1. Јединствени фронт против окупатора
2. Ко ће одлучити судбином Југославије
3. Народна интелигенција у борби
4. На пољу борбе и чести
5. Проглас В. Назора
6. Партизанске борбе у Срему
7. Борбе у осталим крајевима Југославије
8. Источни фронт
9. Рат у Африци
10. Рат у ваздуху
11. О "Новој Пошти"
12. Обавештења Покрајинског НОО за Војводину

СРБАЈМО ЈЕДИНСТВЕНИ ФРОНТ ПРОТИВ ОКУПАТОРА

У ватри двогодишње народно-ослободилачке борбе у нашој земљи, сковано је борбено јединство и оружане братство народа Југославије за борбу против окупатора и за срећнију будућност нашег народа. То је једна од највећих и највиших тековина народног устанка и ослободилачког покрета у Југославији.

У нашој борби за ослобођење ми немамо јачег и смртоноснијег оружја од јединства свих народа Југославије и свих народних слојева.

Када је пре две године наша земља поробљена и распарчана, фашистички окупациони власти су на све могуће начине настојали да распире братоубилачку борбу у нашој земљи. Помоћу јавних и притајених својих плаћеника - Нелића, Војковића, Петровића, Преже Михаиловића, Илије Трифуновића-Бичанина и других -

KLARA FEJEŠ

Klara Feješ / Fejős Klára (1921–1943) rođena je u Budimpešti. Sa porodicom se 1923. preselila u Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca. U Velikoj Kikindi je završila gimnaziju, a u Beogradu je upisala medicinu. U Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ) je primljena 1939, u Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) 1940. Odmah nakon okupacije Kraljevine Jugoslavije, Klara Feješ je, kao članica Okružnog komiteta SKOJ-a za severni Banat, bila politički aktivna u Zrenjaninu (Petrovgrad), a zatim i u Bačkoj. Radila je na formiranju i učvršćivanju skojevskih i partijskih organizacija u Banatu i Bačkoj, štampanju i distribuciji propagandnog materijala, a jedno vreme je bila među najužim saradnicima Svetozara Toze Markovića, organizacionog sekretara Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu. Godine 1943, izabrana je za članicu Oblasnog komiteta SKOJ-a za Bačku i Baranju. Ubijena je sa grupom ilegalaca u oružanom okršaju sa agentima okupacionih vlasti u Bačkoj Palanci 1943.

Klara Feješ / Fejős Klára (1921–1943), revolucionarka i komunistkinja, ubijena od strane fašista u oružanom okršaju u Bačkoj Palanci.

G.S.

Tokom boravka u Novom Sadu, Klara Feješ je živela u ilegalnim stanovima. Danas, jedna ulica na Telepu nosi njeno ime. Mnoge škole u Vojvodini imenovane su u znak uspomene na revolucionarku i komunistkinju Klaru Feješ. Od 1967, studentski dom u Novom Sadu nosi njeno ime. Predlog je da se spomen-ploča postavi na zgradu studentskog doma koji nosi njeno ime.

S.K.

JUDITA ŠALGO

Judita Šalgo (1941–1996) je rođena u Novom Sadu kao Judita Manhajm. Biografski podaci o njenom ranom detinjstvu svedoče o pogromu Jevreja u Novom Sadu tokom Drugog svetskog rata. Sa majkom koja je preživela nacistički logor i sa očuhom, Judita adoptirana Šalgo je, posle oslobođenja, nastavila život u Novom Sadu.

Judita Šalgo je diplomirala svetsku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu. Sedamdesetih godina 20. veka bila je urednica *Tribine mladih* kada je njenom zaslugom otvoren prostor za novu avangardu u kulturnom miljeu Novog Sada. Nakon što je zbog političkog arbitriranja u umetnosti i diskvalifikacija avangarde bila prinuđena da napusti *Tribinu mladih*, živela je kao slobodna umetnica. U njenoj radnoj biografiji između suspenzija, otkaza i odlazaka čitamo da je bila: urednica *Letopisa Matice srpske*, urednica u Izdavačkom preduzeću Matice srpske i u Televiziji Novi Sad, prevoditeljka u Izdavačkom preduzeću *Forum*, zatim sekretarka Društva književnika Vojvodine, a jedno vreme je bila aktivna u Savetu za kulturu Novog Sada.

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА

U kulturnoj istoriji multikulture Vojvodine biće zapamćena kao jedna od najistaknutijih avangardnih pesnikinja, književnica, multimedijalnih umetnica, čiji je opus otvorio mnoga dalekosežna poetska, jezička i pitanja rodnog identiteta. Značajan je i njen prevodilački rad.

Objavila je zbirke pesama: *Obalom* (1962), *67 minuta, naglas* (1980), *Život na stolu* (1986), roman *Trag kočnja* (1987), zbirku pripovedaka *Da li postoji život* (1995). Posthumno su objavljeni romani: *Put u Birobidžan* (1997) i *Kraj puta* (2004), zbirke eseja *Jednokratni esej* (2004) i *Hronika* (2007). Dobila je Nagradu *Ljubiša Jocić* za poeziju (1981) i Nagradu *Miloš Crnjanski* za roman *Trag kočnja* (1987).

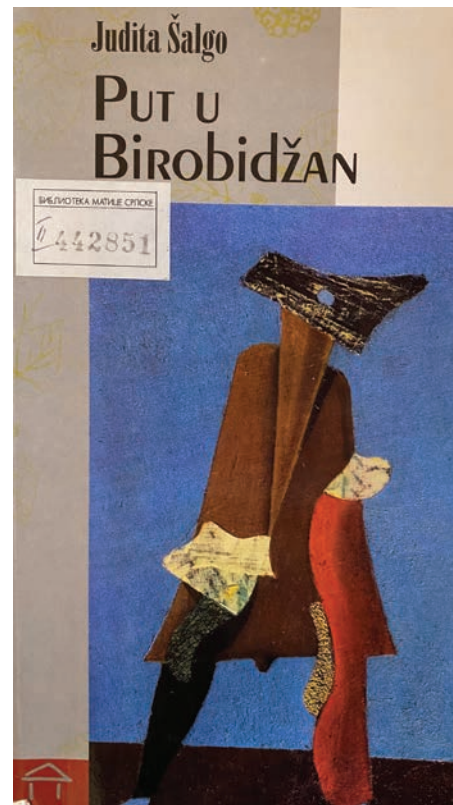
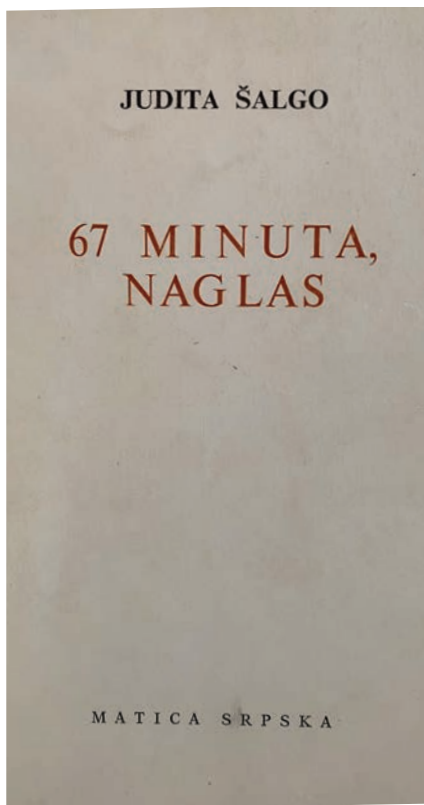
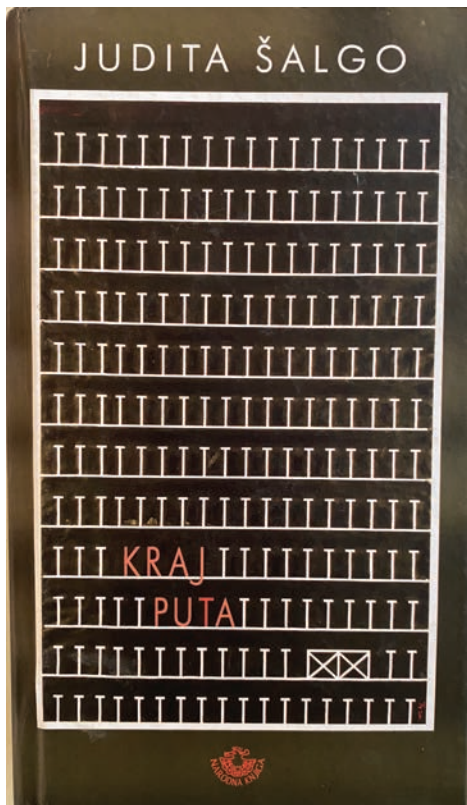
Judita Šalgo (1941–1996), književnica, multimedijalna umetnica, prevoditeljka, značajna je predstavnik avangarde u srpskoj kulturi.

G.S.

Judita Šalgo je sahranjena na Jevrejskom groblju, prvo polje, parcela 4-337. Jedna ulica u Veterniku nosi njeno ime. U Novom Sadu ne postoji obeležje koje bi podsetilo na njen plodan i značajan rad na planu kulture. Predlog je da se na zgradi Kulturnog centra Novog Sada, gde i danas radi klub *Tribina mladih*, postavi tabla koja će podsetiti na Juditu Šalgo, kao i da se njenim imenom nazove jedna od novosadskih književnih manifestacija.

S.K.

PRILOZI

Istorijski arhiv Grada Novog Sada

- F. 150 – Gradsko poglavarstvo Novi Sad (1919–1941), 8938/1934. Izveštaji o radu organizacija *Kora hleba* i Ogranak Crvenog krsta.
- F. 1 – Magistrat slobodnog kraljevskog grada Novog Sada (1748–1918), 25050/1910. Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova Magistratu o prihvatanju Statuta *Posestrime*.
- F. 1 – Magistrat slobodnog kraljevskog grada Novog Sada (1748–1918), 11647/1888. dokumenta za Adelu Nevenu Nemessányi.
- F. 1 – Magistrat slobodnog kraljevskog grada Novog Sada (1748–1918), 346/1848. Fascikla 1. Juditha Horowitz

Muzej Grada Novog Sada

- Jelica Belović Bernadžikovska, *Srpski narodni vez i tekstilna ornamentika*, 1907.
- Potvrda Sidonije Gajin o plaćenju članarini Dobrotvornoj zadruzi Srpkinja Novosatkinja.
- Srpsko-američki orfelinat (razglednica).
- Pozivnica za Skupštinu Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, 1932.
- Pozivnica za koncert i igranku Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, 1921.
- Fotografija novosadskog Ženskog muzičkog udruženja.
- Pravila Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, 1920.
- Matica naprednih žena, poziv na predavanje o Žoržu Klemansou, 1932.
- Matica naprednih žena kao sekcija Matice srpske (potvrda), 1924.
- Matica naprednih žena, poziv na Skupštinu, 1939.
- Matica naprednih žena, poziv na Svečanu akademiju o Milici Srpkinji, 1931.
- Matica naprednih žena, poziv na predavanje, 1932.
- Pozivnica Novosadske dobrotvorne jevrejske ženske zadruge upućena Matici naprednih žena.
- Fotografija članica Dobrotvorne zadruge Srpkinja Novosatkinja, oko 1930.
- Fotografija članica Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS, oko 1920.
- Rukopisi, pisma, delovi bibliografije i biografija Pavla Simića pisani pukom Mileve Simić.
- Parta Mileve Simić, 1946.
- Srpski učiteljski konvikt (razglednica).

Pozorišni muzej Vojvodine

- Fotografije Milke Marković u ulogama: Ofelije (*Hamlet*) 1906; Toske (*Toska*) 1906; Božane (*Pribislav*) 1898; Katarine (*Madam San Žen*) 1897; Keristane (*Raspikuća*) oko 1895; Marije Stjuart (*Marija Stjuart*) 1909; Sidonije (*Froman i Risler*) 1900. i sa Ordenom Sv. Save oko 1910;
- Fotografije Sofije Vujić krajem osamdesetih godina 19. veka i u nepoznatoj ulozi 1900.

Rukopisno odeljenje Matice srpske

- M. 15.005 Svedočanstvo Novaković Milene, učenice prvog razreda novosadske Mađarske kraljevske državne građanske devojачke škole 1903/4.
- 5.951 Pismo Milice Ninković Kostić Ugriniću.
- 15.894 Pismo Anke Anđelković Arkadiju Varađaninu, Beograd, 28.12.1891.
- M. 5563 Pozivnica za predavanje Savke Subotić u Budimpešti, 1911.
- M. 5481 Parta Savke Subotić, 1918.
- M. 10.985 Blagajna Matice naprednih žena (uplata Olge Krno) i Zapisnik odborske sednice sa potpisom Olge Krno.
- M. 10.985 Adresar MNŽ (adresa Olge Krno).
- M.3.766 Testament Marije Trandafil (nekoliko strana).
- Zbirka fotografija.
- XXVII-24, XXVII-37 i XXVII-39 (Anica Savić Rebac)
- XLIV-4, IV-44 (Jelica Belović Bernadžikovska)
- XLIV-5, III-86 i XXIV-19 (Milica i Anka Ninković)
- CLXXXVI-19 (Darinka Grujić)
- CXLI-25 (Ljubica Obrenović)
- CXIX, XCI-46 и CXIX-38 (Novi Sad)
- LXXVII (Članice ženskih društava)

Muzej Vojvodine

- Zbirka fotografija Novog Sada inv. br. 1590, 1609, 1611, 3316 i 5557.
- Zbirka razglednica Novog Sada inv. br: 58, 59, 61, 62, 71, 78, 85, 443, 446, 447, 452, 532, 434, 544, 553, 555 i 5759.
- Muzej revolucije: Sonja Marinković, Klara Feješ, Grozda Gajšin, Livia Bem i Vera Pavlović (fotografije).

Literatura

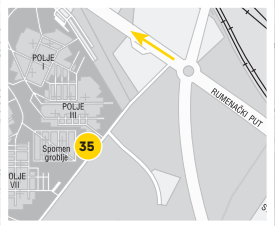
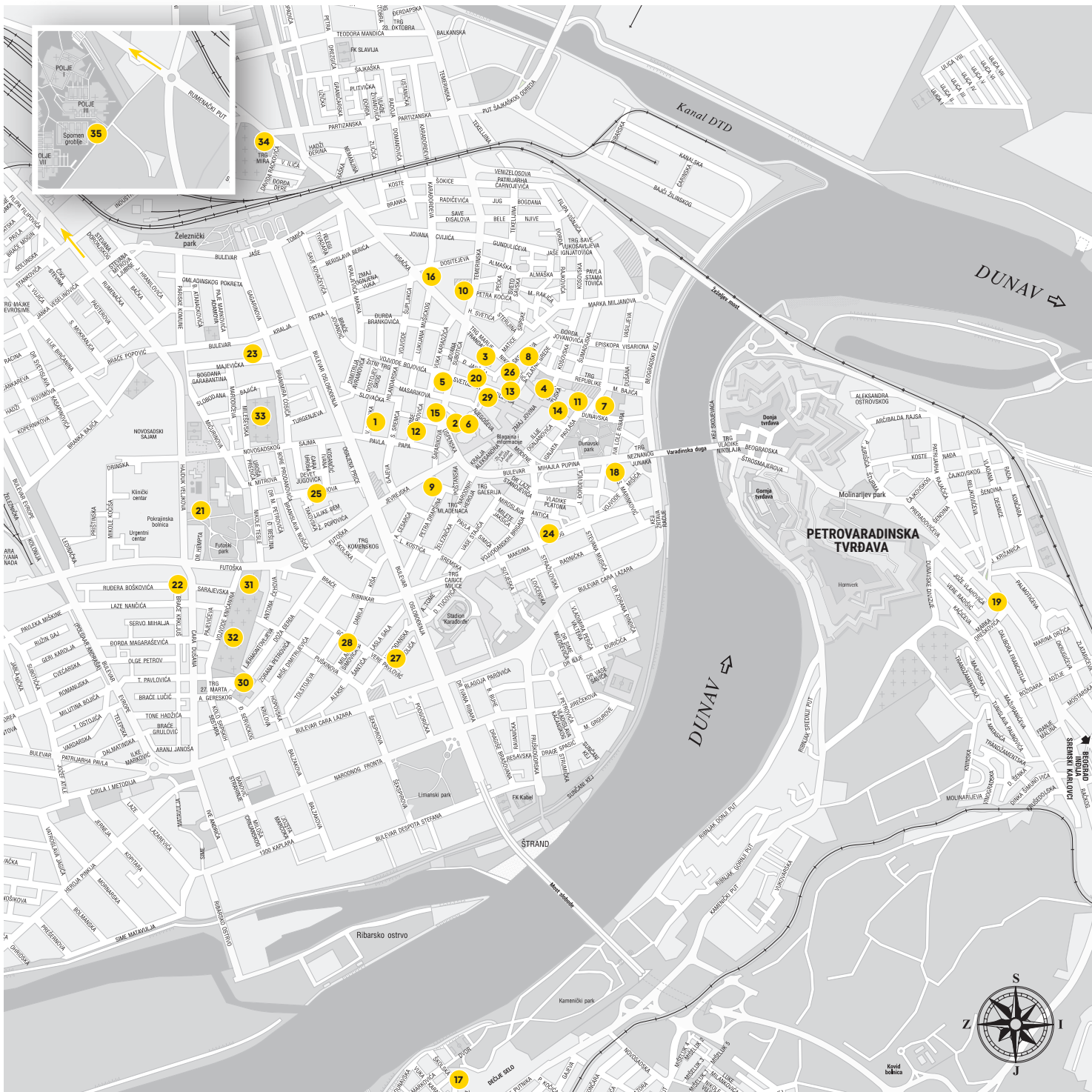
- Алексијевић, Властоје (1941) *Наша жена у књижевном стварању*. Београд: Штампарија Ж. Маџаревића.
- Božinović, Neda (1996) *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*. Beograd: Feministička 94.
- Božinović, Neda (1988) „Studentkinje i diplomirane studentkinje Beogradskog univerziteta u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji“ u: *Studentkinje Beogradskog univerziteta u revolucionarnom pokretu*. 173-176. Beograd: Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu.
- Беловић Бернаџиковска, Јелица. уред. (1913) *Српкиња: њезин живот и рад, њезин културни развитак и њезина народна умјетност до данас*. Сарајево: Добротворна Задруга Српкиња у Иригу.
- Dražić Silvia (2013) *Stvarni i imaginarni svetovi Judite Šalgo*. Novi Sad: Alumnistkinje rodnih studija/Futura publikacije.
- Ђурић Клајн, Стана (1956) *Музика и музичари – избор чланака и студија*. Београд: Просвета.

- Ераковић, Тадија (1994) *Молитва*. Сремска Каменица: СОС Дечије село Др Милорад Павловић.
- Гавриловић, Андра (1990) *Знаменити Срби XIX века*. Загреб: Српска штампарија 1903. Репринт: Београд. Култура. Књига I.
- Грчић, Јован (1922) *Српско народно позориште – летимичан осврт на рад му за преко педесет година*. Загреб: Удружење глумаца С.Х.С.
- Јоцић, Лука (1904) *Тридесетогодишње угодне и неугодне успомене 1854–1884*. Нови Сад: Штампарија Деоничарског друштва *Браник*.
- Kalapis, Zoltán (2002) "Czimmer Anna". *Életrajzi kalauz - Ezer magyar biográfia a délszláv országokból I.* 177-178. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Кљајић, Лепосава (1998) *Заслужни новосадски Грчко-Цинцари с краја 18. и у 19. веку*. Нови Сад: Скупштина Града Новог Сада.
- Лазаревић, Јелена (1929) *Енглескиње у српском народу*. Београд: Београдско женско друштво.
- Микић Ђ. Желимир (1988) *Увек ваша – Живот и дело др Кетрин Макфејл*. Нови Сад: Матица српска.
- Попов, Душан ур. (2000) *Енциклопедија Новог Сада* књ. 15. Нови Сад: Новосадски клуб/Прометеј
- Попов, Душан ур. (2003) *Енциклопедија Новог Сада* књ. 21. Нови Сад: Новосадски клуб/Дневник.
- Попов, Душан ур. (2009) *Енциклопедија Новог Сада* књ. 30. Нови Сад: Новосадски клуб/Градска библиотека
- Пушкар, Војислав (2001) *Улице Новог Сада 1745–2000*. Нови Сад: Прометеј.
- Rotbart, Vladislav (1988) *Jugosloveni u mađarskim zatvorima i logorima 1941–1945*. Novi Sad: „Dnevnik“.
- Савић Ребац, Аница (1988) „Савка Суботић“ у: *Студије и огледи I-II*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада. 407-410.
- Софронијевић, Мира (2009) *Даровале су своје отечеству – племените жене Србије*. Београд: Библиотека Града Београда.
- Србкић, М. С. (1869) *Песме*. Београд: Државна штампарија.
- Stojaković, Gordana ur. (2001) *Znamenite žene Novog Sada I*. Novi Sad: Futura publikacije.
- Stojaković, Gordana (2006) „Tények, melyek a 19. század közepétől a 20. század közepéig meghatározták az Újvidéki, a Vajdasági Magyar nők emancipációjáért vívott küzdeimet“ у: Savić, Svenka és Veronika Mitro ur. *Vajdasági Magyar Nők élettörténetei* (9-17). Újvidék: Futura Publikacije/Ženske studije i istraživanja.
- Stojaković, Gordana (2007) CD – AFŽ Vojvodine 1942–1953. Novi Sad: Izdanje autorke.
- Стојаковић, Гордана (2018). *Савка Суботић (1834–1918) – Жена која није ништа прећутала*. Нови Сад: Академска књига.
- Stojaković, Gordana (2020) „Palimpsest o Ani“ у: *Naučnice u društvu – Radovi sa konferencije održane od 11. do 13. februara 2020. u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti u Beogradu*. ur. Lada Stevanović, Mladen Prelić i Miroslava Lukić Krstanović. 373-390. Beograd: Etnografski institut SANU.
- Stojaković, Gordana (2019) „Judita Horovic“. *ŽeNSki muzej*. <https://zenskimuzejns.org.rs/judita-horovic-2/> pristupljeno u avgustu 2023.
- Stojaković Gordana (2019) „Adel Nemesenji“. *ŽeNSki muzej*. <https://zenskimuzejns.org.rs/adel-nemesenji/> pristupljeno u avgustu 2023.

- Stojaković Gordana (2019) „Milica Tomić“. ŽeNSki muzej. <https://zenskimuzejns.org.rs/milica-tomic-2/> pristupljeno u avgustu 2023.
- Stojaković Gordana (2019) „Milica i Anka Ninković“. ŽeNSki muzej. <https://zenskimuzejns.org.rs/sestreninkovic/> pristupljeno u avgustu 2023.
- Стојаковић, Гордана (2022) „Милева Симић“ <https://zenskimuzejns.org.rs/mileva-simic-2/> pristupljeno u avgustu 2023.
- Stojaković, Gordana (2023) *Mileva Simić (1859-1946) - Priča o jednom novosadskom veku*. Novi Sad: Savez feminističkih organizacija “(Re)konekcija”.
- Суботић, Даринка (1925) *Савка Суботић – Говор на свечаној седници Матице напредних жена 25.11.1924*. Нови Сад: Застава.
- Šosberger, Pavle (2001) *Novosadski Jevreji*. Novi Sad: Prometej.
- Варађанин, Аркадије (1906) *Споменица двадесетпетогодишњег рада (1880–1905) Добротворне Задруге Српкиња Новосаткиња*. Нови Сад: Штампарија Српске књижаре браће М. Поповића.
- Варађанин, Аркадије (Ин мемориам) „Нана Натошевић“ у: *Календар Женски свет за 1910*. Земун. 1910: 86-88.
- А.В. (Варађанин Аркадије) (1910) „Женска удружења међу Српкињама“ у: *Женски свет – Календар за 1910*. Земун. 1910. 97-106.
- Vuletić Ljiljana (2002) *Život Anice Savić Rebac*. Beograd: „Jovan“.

Tekstovi i fotografije korišćeni su iz sledećih listova, časopisa i kalendara

- „Стража“ 1878, Novi Sad.
- „Јавор“ (1878–1883), Novi Sad.
- „Slovenské Pohl’ady“ (1900–1902), Turčinsky Sv. Martin.
- „Жена“ (1911–1914), Novi Sad.
- „Женски свет“ (1886–1914), Novi Sad.
- „Календар Женски свет за 1910“, Zemun.
- „Босанска вила“ 1904, Sarajevo.
- „Браник“ (1911), Novi Sad.
- „Застава“ (1892, 1906, 1928), Novi Sad.
- „Српско цвеће“ (1905–1905), Prag.
- „A Nő és a Társadalom“ (1910–1914), Budapest.
- „Орао: Велики илустровани календар“ (1892–1893, 1895–1907, 1909–1911), Novi Sad.
- Српски народни велики илустровани календар „Свети Сава“ (1908–1911 и 1919–1921), Novi Sad.
- „Нови Сад“ (1927–1934), Novi Sad.
- „Жена и Свет / Žena i Svet“ (1926–1928), Beograd.
- „Slobodna Vojvodina“ (1942–1943), Novi Sad.
- „Годишњак Матице српске“ (1934–1937), Novi Sad.
- „Глас жена“ (1948–1950), Novi Sad.
- „Жена данас / Žena danas“ (1936–1940), Beograd.
- “Híd – Irodalom / Művészet / Társadalomtudomány” (1988), Újvidék.
- „Magyar Szó” (1963, 1967), Újvidék.

MAPA

- 1 Judita Horovic (1787–1857).
Ulica Pavla Papa i Jevrejsko groblje.
- 2 Ljubica Obrenović (1788–1843).
Pozorišni trg / Zmaj Jovina 5.
- 3 Marija Trandafil (1816–1883).
Kuće u Pašičevoj 11 i Zmaj Jovinoj 16 i **Nikolajevska crkva.**
- 4 Dafina Natošević (1830–1911).
Kuća u Pašičevoj 7, Ulica Dafine Natošević i Uspensko groblje.
- 5 Katarina Popović Midžina (1830–1902).
Ulica Jovana Subotića 3 i Uspensko groblje.
- 6 Savka Subotić (1834–1918).
Pozorišni trg i Ulica Savke Subotić.
- 7 Sofija Vujić (1851–1921) i Milka Marković (1869–1931).
Kuća u Dunavskoj 16, ulice Sofije Vujić i Milke Marković i Almaško groblje.
- 8 Milica (1854–1881) i Anka Ninković (1855–1923).
Ulica Zlatne grede i Ulica sestara Ninković.
- 9 Adel Nemešanji (1857–1933).
Ulica Petra Drapšina, Ulica Adel Nemešanji i Evangeličko groblje.
- 10 Mileva Simić (1859–1946).
Kuće u Temerinskoj 21, Grčkoškolskoj 10, Ulica Mileve Simić i Almaško groblje.
- 11 Milica Tomić (1859–1944).
Kuće u **Dunavskoj 14** i Zmaj Jovinoj 23, Ulici Milice Tomić i **Uspensko groblje.**
- 12 Jelica Belović Bernadžikovska (1870–1946).
Kuća u Ulici Pavla Papa 21 i Uspensko groblje.
- 13 Vida Vulko Varađanin (1871–1957).
Kuća u Grčkoškolskoj 1, Dom Crvenog krsta i Uspensko groblje.
- 14 Eržika Mičatek (1872–1951). **Kuća u Dunavskoj 13.**
- 15 Olga Krno (1874–1971). **Šafarikova ulica 35.**
- 16 Mileva Marić Ajnštajn (1875–1948).
Kuća u Kisačkoj 20 i Ulica Mileve Marić.
- 17 Darinka Grujić (1878–1958).
Dvorac Marcibanji-Karačonji i Ulica Darinke Grujić.
- 18 Jelena Kon (1883–1942).
Dom Kore Hleba i Dečjeg obdaništa i Ulica Jelene Kon.
- 19 Dr Ketrin S. Makfejl (1887–1974).
Kuća u Ulici Marka Oreškovića 1 i Ulica dr Ketrin Mekfejl u Sremskoj Kamenici.
- 20 Anica Savić Rebac (1892–1953).
Kuća u Miletićevoj 13 i Ulica Anice Savić Rebac.
- 21 Dr Nada Micić Pakvor (1899–1969).
Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine, Hajduk Veljkova 10.
- 22 Eržebet Berček (1904–1971).
Zgrada u Ulici Braće Krkljuš 23, Ulica Eržebet Berček i Katoličko groblje.
- 23 Ana Cimer (1906–1967).
Dispanzer u Majevičkoj ulici 2a i Katoličko groblje.
- 24 Sonja Marinković (1916–1941).
Kuća u Maksima Gorkog 30 i Ulica Sonje Marinković.
- 25 Livija Bem (1919–1941).
Ulica Livije Bem i Spomen-groblje boraca Narodnooslobodilačkog rata.
- 26 Grozda Gajšin (1920–1941). **Ulica Grozde Gajšin.**
- 27 Vera Pavlović (1921–1945). **Ulica Vere Pavlović.**
- 28 Klara Feješ (1921–1943).
Studentski dom Klara Feješ i Ulica Klare Feješ.
- 29 Judita Šalgo (1941–1996).
Kulturni centar Novog Sada (Tribina mladih) i Ulica Judite Šalgo.
- 30 Jevrejsko groblje
- 31 Katoličko groblje
- 32 Reformatsko-evangeličko groblje
- 33 Uspensko groblje
- 34 Almaško groblje
- 35 Spomen-groblje boraca Narodnooslobodilačkog rata

O autorkama:

Dr Gordana Stojaković je okviru Ženskih studija i istraživanja *Mileva Marić Ajnštajn* u Novom Sadu kroz projekat *Znamenite žene Novog Sada* (1999–2010) prikupila obimu dokumentaciju o istorijatu ženskog pokreta u Vojvodini i o biografijama znamenitih žena Novog Sada od 19. do 20. veka. Deo prikupljene građe turistički je valorizovala sama ili, kao što je slučaj sa ovom publikacijom, u saradnji sa Svetlanom Kresoja.

Svetlana Kresoja, viši konzervator istoričar u Zavodu za zaštitu spomenika kulture je istraživala spomeničko nasleđe Novog Sada i okoline, a među njenim radovima su i oni o spomeničkom nasleđu NOB-a, zaštićenim grobljima na teritoriji Novog Sada, te o istoriji, nasleđu i stanovnicima Kaća i Bukovca.

Pogovor

Novi Sad je jedan od retkih gradova u Evropi koji je još pre dve decenije imao turističku mapu koja je je valorizovala novosadsko žensko nasleđe. U početku, mapa *Novi Sad iz ženskog ugla* (1999, 2002) je služila svima koji žele da sami obiđu grad i da kroz priču o znamenitim Novosađankama i doživljaj koji donose prostori u kojima su živele i radile, saznaju o istoriji, kulturi i svakodnevnom životu našeg multietničkog grada. Mapa i knjiga o biografijama preko šezdeset znamenitih žena – *Znamenite žene Novog Sada I* (2001) nastale su u okviru Ženskih studija i istraživanja *Mileva Marić Ajnštajn* kao aktivistički projekat koji je doprineo da u svakodnevni život Novog Sada uđu ženska imena i to u prostore kao što su ulice i trgovi, nazivi škola i institucija.

Turistička organizacija Grada Novog Sada je, kao izdavač publikacije *Ženska imena Novog Sada – Vodič za ljubitelje alternativnih tura* na srpskom, engleskom i ruskom jeziku (2014), nastavila turističku revalorizaciju ženskog nasleđa. Štampanjem vodiča želeli smo da posetiocima Novog Sada ponudimo mogućnost da samostalno upoznaju žensku istoriju grada i deo spomeničkog nasleđa u vezi sa tim. Publikacija *Ženska imena Novog Sada* izazvala je veliku pažnju turističke i kulturne javnosti, te je korak koji smo zatim preduzeli bio uvođenje besplatnih turističkih tura *Novi Sad iz ženskog ugla* na srpskom i engleskom jeziku tokom letnjih sezona 2017. i 2018.

Turistička organizacija je ponovo izdavač, ovog puta novog, dopunjenog i izmenjenog izdanja publikacije *Ženska imena Novog Sada – Vodič za ljubitelje alternativnih tura*. Cilj nam je da nastavimo da bogatimo turističku ponudu novosadskog područja, te da predstavimo istorijski razvoj jednog grada kroz priče o ženskoj istoriji i tradiciji, koje su važne ne samo sa aspekta turizma, već i obrazovanja i kulture. Zato izdavanjem publikacije *Ženska imena Novog Sada – Vodič za ljubitelje alternativnih tura* želimo da potvrdimo afirmaciju ovih novih tema.

Branislav Knežević
direktor
Turističke organizacije
Grada Novog Sada

Impresum

Izdavač: Turistička organizacija Grada Novog Sada

Za idavača: Branislav Knežević

Tekst: Gordana Stojaković i Svetlana Kresoja

Fotografija na naslovnoj strani: Delegatkinje Narodnog ženskog saveza Kraljevine SHS u Novom Sadu oko 1920. Rukopisno odeljenje Matice srpske LXXVII-9

Recenzent prvog izdanja: savetnik konzervator-istoričar Đorđe Srbulović, Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada

Recenzent drugog izdanja: Mr Siniša Jokić, direktor Zavoda za zaštitu spomenika kulture Grada Novog Sada

Lektura: ABC prevodi d.o.o.

Korektura: Gordana Stojaković

Fotografije: Aleksandar Milutinović i Dragan Kurucić

Crteži i mapa: Mirjana Isakov i Studio LešART

Dizajn: Studio LešART

Štampa: Birograf Comp d.o.o. Beograd

Tiraž: 300

ISBN 978-86-6146-083-8

Novi Sad, 2024.

CIP - Каталогизacija у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
929-055.2(497.113 Novi Sad)"18/19"
930.85(497.113 Novi Sad)(036)
ISBN 978-86-6146-083-8
COBISS.SR-ID 134596361

Ne
trudi
se da
razu-
meš,
oseti.

NOVI
SADA

TURISTIČKA
ORGANIZACIJA
GRADA
NOVOG SADA

